

Hermann Nitsch: Litý (polity) obraz, 1962

The Welfare State: Sir Lancelot Quail, 1972

Rozhodování obětí domácího násilí

JIRÍ SEDLAK

Efektivita pomoci obětem domácího násilí (dále jen DN) z velké části závisí na samotné ohrožené osobě. Je na ní, aby se rozhodla, zda využije získaných doporučení. Když je opomine, je to její věc, nikdo za ni není zodpovědný, jen ona sama. Tento postoj k pomoci obětem DN úzce souvisí s neoliberalní teorií v ekonomice a společnosti (G. Mikl-Horke 2005). Oběti jsou specifické tím, že často na své situaci mohou jen velmi málo změnit. Neobrací se ani na policii, ani na žádné jiné organizace, protože mají pocit, že jim stejně nikdo nepomůže. Posouzení osobnosti obětí DN (P. Šámal, 2004) považujeme při řešení pomoci obětem DN za základní, a to ve vztahu k nové skutkové podstatě, která začala platit od 1. 7. 2004. Zahrnuje pouze kategorii domácí násilí. V této novele trestního zákona § 215a je pro posuzování činů a následků DN rozhodující formulace, že „týraná osoba pro bolestivost, krutost nebo bezohlednost pociťuje činy agresora jako těžké příkoří, jako násilí, vydírání nebo zneužívání, vyhrožování, nucení k ponižujícím úsluhám, k činnostem, které týranou osobu neúměrně nebo psychicky zatěžují“. Je v ní definován termín týrání z hlediska soudní praxe. Nevyšadují se vyslovené následky na zdraví, jsou definovány přitěžující okolnosti a rozsáhle je interpretováno společné bydlení a okolnosti, které podmiňují určení vyšší trestní sazby. Novela trestního zákona § 215a navazuje na Deklaraci lidských práv a svobod, která zaručuje, že nikdo nesmí být podroben ponižujícímu zacházení. Doplnuje ji Deklarace práv dítěte (1959), evropská Úmluva o výkonu práv dětí (1996), Úmluva o právech dítěte (1991). Podle novelizovaného ustanovení článku 10 Ústavy ČR platí, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament ČR souhlas a jimiž je ČR vázána, jsou součástí právního řádu. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon ČR, použije se mezinárodní smlouva. DN se zabývá také Evropský parlament (srov. C. Hagemann, R. Logar 2009, B. Thomsen, U. Nowakowska 2009). Pro tento příspěvek se omezujeme na výsledky pozorování a explorační. Ve výčtu vlastností, které jsou typické pro oběti násilných činů blízkých osob, nemůžeme být úplní. U osob, se kterými jsme se v poradně setkali, jsme zaznamenali jednak vlastností, které souhlasí s těmi, které jsou popsány v literatuře, a o některé jsme seznam rozšířili. Bývají opřeny o dřívější zkušenosti a o zklamání, která oběť prožila. Ty se v paměti zafixovaly. Oběti jsou nezkušené. Neznají svá práva. Pokud o nich slyší, tak je nerealizují, protože nemají k tomu vytvořené příslušné dovednosti. Neznají také formu, kterou je třeba zachovat při podávání informací o prožitém strádání na úřadech. Závažná je u obětí neznalost pravidel, podle nichž se řídí jednání u policie, u sociálního pracovníka, u soudu, pokud k němu vůbec dojde. Většina případů končí do ztracena nebo u přestupkové komise. Z toho vzniká u obětí pocit beznaděje. Oběť také nezná pravidla

pro odvolání proti rozhodnutí přestupkové komise i soudu (také např. neví, co v odvolání musí být uvedeno, proti kterému rozhodnutí odvolání směřuje, v jakém rozsahu se napadá, v čem je spatřována nesprávnost rozhodnutí nebo postupu soudu). Bez právního zástupce je její pozice vratká. Často si ho nemůže dovolit, nemá na to peníze. Některé vlastnosti a znalosti či neznalosti obětí vyvolávají otázku, zda se s tím dá něco dělat. Ústavní Listina základních práv a svobod opravňuje oběť k tomu, aby se jako občan (občanka) domáhala svých práv. Listina je závazná pro státní orgány, pro soudy, pro občany v celém rozsahu. Mezi nimi jsou i práva ekonomická, sociální a kulturní. Uvedených práv se oběti DN domáhají buď s obtížemi, nebo je neznají, a pokud se s nimi seznámili např. v poradně (to je velmi řídký případ), tak je neuplatňují. Je třeba se ještě zmínit o sociálních stereotypech u obětí. Při řešení problémů v partnerských vztazích se silně uplatňují během sociálního styku. Každá oběť má zafixované strategie řešení, které používá, když se setká s problémem a je nucena reagovat na jakýkoliv násilný čin partnera. Strategie jsou rozdílné, když jde o fyzické násilí, jsou jiné při styku s psychickým násilím a liší se při uplatňování sociálního či ekonomického nebo sexuálního násilí. V poradenské praxi jsme se setkali s několika typickými způsoby, jak oběti řešily nebo se snažily či nesnažily řešit své problémy spojené s domácím násilím. To se projevovalo v různých formách, jakými se snažily upravovat svoje problémy s domácími násilníky. Všechny poznatky tohoto druhu, které se v praxi objevují, mají bezprostřední vztah k tomu, zda oběť domácího násilí většinou dlouhotrvající potíže neřeší nebo řeší. Je možno rozlišovat pět různých přístupů. Při práci s oběťmi domácího násilí, když jsme se snažili maximálně jim pomoci, byly naše snahy přijímány oběťmi z hlediska jejich aktivity různě a také se projevovaly různě i při řešení jejich problémů.

Typy řešení problémů

První typ obětí domácího násilí se v naší poradně nevyskytoval. Přítomní odhady odborníků uvádějí, že má pravděpodobně v terénu největší frekvenci výskytu. V populaci je stále dokonale skryt. Proč? Konkrétní, aktuálně týrané osoby ankety různých organizací neodhalí. Nejsou je schopni odhalit ani psychologové, ani lékaři, protože se na odhalování obětí nezaměřují. Zabývají se jimi teprve tehdy, až se na ně samy oběti obrátí s žádostí o pomoc nebo až je o to požádá policie či státní zástupce, sociální pracovník, případně soud. Výjimku tvoří případy, kdy právní zástupce obětí nebo sama oběť požádají o psychologické vyšetření nebo si najdou soudního znalce z oboru psychologie. Jednou z dalších možností jak odhalit skryté oběti domácího násilí je případ, kdy se psycholog setká s klientkou/klientem, který/á má fyzické a psychické potíže a poruchy. Při šetření se zjistí, že jde pravděpodobně o oběť domácího násilí, jsou-li u ní přítomny čtyři hlavní znaky DN. Její potíže byly zaviněny násilnostmi od blízkých osob, tj. partnery nebo manžely/manželkami. Tento typ obětí domácího násilí skrývá své potíže spojené s agresivitou v domácím prostředí. Nejen že je zatajuje u lékaře nebo psychologa v psychologické prorad-

ně, ale tají je dlouhá léta i před svými rodiči, sourozenci, přáteli, známými. Oběť nikdy nenavštíví poradnu nebo odborníka, aby získala pomoc, ochranu a podporu. V letech 1992, 1996 a 2000 byla realizována analýza 3.082 záznamů, shromážděných během pěti roků (M. Martinková 2007). I když zahrnovala vybrané druhy deliktů, násilí nebo speciálně domácí násilí nenahlásily téměř dvě třetiny zkoumaných. Od roku 2004 je v trestním zákoně (§ 215a) zakotvena možnost stíhat domácí násilí. Jak velké je ve skutečnosti procento obětí domácího násilí, které je nenahlásilo, není známo. Setkáváme se pouze s hrubými odhady. Oběti buď neznají žádnou organizaci, která by jim mohla pomoci, nebo nedůvěřují policii a orgánům činným v trestním řízení, že by byla jejich pomoc účinná. Tento typ obětí je vysloveně maximálně pasivní, problém domácího násilí se vůbec neřeší nebo se řeší zcela výjimečně.

Druhý typ obětí domácího násilí není zcela pasivní. Do jisté míry se zaktivizuje až po delší době. Aktivita je však u tohoto typu z větší části v průběhu řešení problémů omezena. Jak to probíhá? Oběť navštíví poradnu. Je velmi pravděpodobné, že svoje problémy předtím popsala členům vlastní rodiny, sousedům nebo svým známým. Od někoho z nich nebo z tisku či z jiných masmédií se dozvěděla o poradně. Cítila potřebu svěřit se a vypovědět o svých problémech. V poradně se setká s právníkem a psychologem. Během sezení má potřebu „vypovídat se“. Popisuje svoje problémy s násilníkem, svoje potíže, které doma prožívala delší dobu se svým partnerem. Její líčení je citově podbarveno, mnohdy zachází do podrobností. Někdy je doprovázeno pláčem, třesení rukou nebo celého těla. Odborníci ji s porozuměním a s účastí vyslechnou. Slovně ji ujistí o tom, že jí poskytnou pomoc. Oběť vyslechne informace od právníka a psychologa. Dozví se např., že se má obrátit na policii, má zajít i na sociální oddělení, požádat školu o součinnost, pokud byly děti přítomny týrání nebo byly samy týrány. Má vyhledat lékařskou pomoc. Má si najít právního zástupce. Oběť odejde z poradny s úsměvem. Vypovídala se a tím se zbavila vnitřního napětí. Z poradny se však vrátí do stejného prostředí, ze kterého se přišla poradit. Oběti tohoto typu stejně v poradně jako dříve u přátel mají potřebu vypovídat se. Všechny starosti z ní jakoby na určitý krátký čas spadnou. Jde v podstatě o formu autopsychoterapie. Podání podnětu na stíhání agresora je však u tohoto typu obětí spojeno s řadou potíží, o kterých oběť předem vůbec nic neví. Ani po nich nepátrá. Nikdo ji o nich neinformuje. Oběť se v našem případě o vlastní aktivní řešení z různých důvodů ani nepokusí. U tohoto typu obětí existuje určitá aktivita, je však velmi omezená a nevede k dosažení hlavního cíle, zastavit nebo omezit formy DN.

Třetí typ obětí domácího násilí také projevuje aktivitu. I v tomto případě se oběť potřebuje někomu svěřit. Vybere si poradnu. Když v poradně vyslechne rady, poděkuje, odejde a z rad realizuje obvykle jen část. Např. opakovaně navštíví obvodního lékaře, vyžádá si zprávy o zranění. Požádá i psychiatra nebo odborného psychologa o záznam, který se týká forem fyzické, psychické

a sociální újmy na zdraví. Totéž realizuje u dítěte. Záznamy předloží policii na obvodním oddělení. Další aktivity však nechce, nebo neumí provádět. Zdají se jí buďto moc složité, nebo neuskutečnitelné, či nevěří v jejich úspěch, nebo ze strachu před partnerem další aktivity zastaví a v aktivitě nepokračuje. Zábrany se vyskytuje celá řada. Je to např. neznalost vlastních práv či práv nezletilých, absence uplatňování práv u sociálních pracovníků, u policistů, aktivní vyžadování záznamů o jednání, kontrola uvedených záznamů, právo k záznamům dodávat písemné doplňky, připomínky, námítky. To všechno vyžaduje specifické znalosti a dovednosti, které nejčastěji oběti chybí.

Čtvrtý typ oběti domácího násilí je co do činnosti mnohem aktivnější než typy předchozí. Plně využívá svých práv. Často a opakovaně navštěvuje odborníky a radí se s nimi (zejména s právními poradci a odbornými psychology). Pod jejich dohledem, s jejich pomocí a kontrolou píše zprávy policii, sociálnímu pracovníkovi, vyžaduje od nich zápisy. Dobře ví, že prosazování vlastních práv a práv dítěte se rovná vytrvalému a dlouhodobému úsilí, které vyžaduje důslednost, trpělivost a přesné shromažďování písemných dokladů, které pak předloží jako hodnověrné důkazy pro svá tvrzení (E. Hurychová 2007). Povinnost předkládat důkazy, tzv. důkazní břemeno je na oběti, nikoli na agresorovi, který může bez důkazu předkládat policii, sociálnímu pracovníkovi i soudu cokoli. Může lhát a je nepostižitelný. Ke svým tvrzením zásadně nepředkládá žádné důkazy, protože je většinou nemá. Z tohoto důvodu se často většina kauz buď před soud nedostane, nebo je sice řešena, ale nepatrné procento končí potrestáním násilníka. Oběť udělá řadu chyb, leccos zanedbá nebo řeší opožděně. Oběť by si mohla na radu T. Nováka a B. Průšové (2005), kterou doplňujeme svými zkušenostmi získanými během praxe v poradně, osvojit tento postup: Když začne rozvodové řízení, partner se rozhodne použít fyzickou sílu a napadne ji. Oběť by měla použít právní formu obrany. Jak to má udělat? Obrátí se na oddělení policie, kde vypoví o napadení. Došlo-li u ní k poranění, měla by předtím navštívit lékaře chirurga, vyžádat si od něho zprávu a tu policii předložit. Chce-li být úspěšná, je třeba takových zpráv shromáždit několik, a to z různých období, aniž u tom bude informovat násilníka. Pokud došlo k vyhrožování, třeba v kombinaci s lehkým fyzickým zraněním, opět navštíví svého obvodního lékaře, popíše mu, co se stalo, a vyžádá si zprávu. Když bude napadání jen psychického charakteru, pak je vhodné obrátit se na odborného psychologa-poradce, na lékaře psychiatra a opět si vyžádat zprávu. Zprávy by měla uložit buď u příbuzného, nebo bezpečně (ne ve svém bytě), aby je násilník neobjevil. Když násilník způsobí oběti vážnější poranění, je nejvhodnější hospitalizace. Je-li více než sedmidenní, má to větší váhu při řešení. Poněvadž se napadání opakovalo, případně gradovalo, měla by oběť, pokud to neudělal předtím některý lékař, předat policii písemný návrh, v němž by mělo být uvedeno, že vzniklo podezření z páchaní trestného činu násilí proti jednotlivci, a pokud u násilí byly přítomné děti, pak i násilí proti skupině. Násilník může být potrestán za přestupek (§ 49, odst.1.a,b,c zákona

č. 200/1999 Sb. o přestupcích nebo za trestný čin (§ 221, 222, 224 zákona č. 140/1991 Sb. tr.z., případně podle § 215a tr.z.). Může také být na omezenou dobu vykázán ze společného bydlíště podle § 135/2006 Sb. O vykázání rozhoduje policie.

Pátý typ oběti domácího násilí se rozhodne potrestat domácího agresora podle vlastního uvážení samostatně, aniž vyčká na normální řešení přes sociálního pracovníka, přes lékaře, přes psychologickou poradnu, přes policii atd. Řešení je to z právního i z psychologického hlediska jasně nesprávné a nezákonné (Velikovská 2007, J.Štos 2004).

Závěr

I když je při domácím násilí většinou podstatně zasažena osobnost oběti, tj. nejen jeho tělesná stránka, ale i jeho psychika, v soudní praxi se k tomu přihlíží málokdy a jen v některých případech, většinou v souběhu s fyzickým násilím velké intenzity a závažného poškození fyzické integrity oběti. V pozadí zůstávají nerozlišeny a tudíž neřešeny následky ani po fyzicky mírném týrání, ani po častých a po středně těžkých následcích domácí tělesné agresivity, ani po dlouhodobém psychickém, sociálním či ekonomickém týrání oběti.

Literatura

- Deklarace práv dítěte. Rezoluce 20. Valného shromáždění OSN (1959): New York.
- Evropská Úmluva o výkonu práv dětí, 1996.
- Hagemann, Caro, Logar, Rosa (2009): Women's Studies. Violence Intervention. EU Legislation legal frameworks for protection of women, Domestic violence survivors European Parliament, Brussels, 10. 12. 2009.
- Hurychová, Eva (2007): Řekla jsem NE tyranovi... Ikar.
- Martínková, Milada (2007): Zkušenosti obyvatel ČR s některými delikty. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha.
- Mikl-Horke, Getraude (2005): Oekonomische Ungleichheit und politische Disciplinierung. Anmerkungen zu Folgen des neoliberalen Kapitalismus. Sozialpsychologie und Gruppendynamik in Wirtschaft und Gesellschaft 30, 111/2.
- Ochrana žen před násilím. www.europarl.europa.eu/multimedia/.../media_20061211MLT01291
- Novák, Tomáš, Průšová, Bohumila (2005): Předrozvodové a rozvodové poradenství. Grada, Praha.
- Šámal, Pavel (2004): Novela trestního zákona. Kvalifikovaný výklad k § 215a. Zpravodaj BKB 13,1,48-50.
- Štos, Jakub (2005): Za objednání vraždy dostala žena deset let. Zabití muže zadala u agenta policie. MFD 16, 16, C 4, 20.1.
- Thomsen, Brigitta, Nowakowska, Ursula (2009): Women's Rights. Testimonies introduction: From declaration to binding law? To end men's violence against women. eu. EU legislation legal framework for protection of women. Domestic violence survivors. European Parliament, Brussels, 10. 12. 2009.
- Úmluva o právech dítěte (1991): Valné shromáždění OSN. Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy o právech dítěte.
- Úsnesení České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod 1993.
- Velikovská, Kamila (2007): Svobodná, i když za mřížemi. Praha.

Ze současné medicíny

Současnost a budoucnost biologické léčby revmatoidní artritidy

PETR NĚMEC

Úvod

Revmatologie je klinickým lékařským oborem, který se zabývá diagnostikou, léčbou, prevencí, posuzováním a studiem akutních a chronických, zánětlivých i nezánnětlivých onemocnění pojivových tkání. Cílovou tkání jsou pro revmatická onemocnění předně pojivové struktury kloubů a svalů končetin a páteře, ale i další orgány a orgánové systémy. Často tedy hovoříme o systémových revmatických chorobách. Počátky československé revmatologie jako medicínského oboru lze datovat do první třetiny 20. století. Zájem o choroby pohybového aparátu vzešel z internistické školy kolem prof. Josefa Thomayera (1853-1927), který byl přednostou II. interní kliniky Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Tomuto oboru se věnoval zejména jeho žák prof. Josef Pelnář (1872-1964). Zájem prof. Pelnáře o tento obou vyústil mimo jiné v založení Československé ligy proti revmatismu v roce 1927, jejíž se stal předsedou. Důležitým mezníkem oboru se stalo založení Výzkumného ústavu chorob revmatických v Praze pod vedením prof. Františka Lenocha (1898-1970) a v Piešťanech pod vedením prof. Štefana Sitaje (1911-1990) v roce 1952.

Revmatická onemocnění, zejména chronické formy, postihují až 15 % populace. Akutní formou některého revmatického onemocnění je postižen v průběhu života prakticky každý. Není proto překvapivé, že tato onemocnění jsou druhou nejčastější příčinou invalidity a velmi častou příčinou pracovní neschopnosti. I proto představují výraznou medicínskou a ekonomickou zátěž pro společnost. Revmatická onemocnění vedou ke zhoršení funkčních schopností nemocných, jsou nejčastější příčinou chronické bolesti a značně zhoršují kvalitu života. Demografický vývoj navíc vede k tomu, že některých revmatických chorob dramaticky přibývá (např. osteoartrózy a osteoporózy).

Revmatologie prodělala dramatický vývoj v posledních 20 letech, zejména díky zavedení nových metodik, zvláště molekulární biologie, genetického inženýrství, genomiky nebo zobrazovacích metod. Pochopení etiopatogeneze některých autoimunitních onemocnění a procesů destrukce kloubní chrupavky pak přineslo v devadesátých letech minulého století zavedení zcela nové generace léků, které značně zlepšily podmínky pro potlačení patologického zánětlivého procesu vedoucího k destrukci kloubů. Objevení těchto tzv. biolo-

gických léků znamenalo přímo revoluční zlom v terapii některých revmatických onemocnění. Terapie se tak přesouvá od léčby symptomatické, paliativní k více kauzální a k léčbě tzv. choroby či strukturu modifikující.

Revmatoidní artritida

Revmatoidní artritida (RA) je chronické zánětlivé onemocnění, které vede k destruktivnímu poškození kloubů, ireverzibilním deformitám a funkčnímu omezení. Méně časté jsou systémové projevy choroby. RA je řazena k tzv. difúzním chorobám pojivových tkání a postihuje přibližně 1 % populace. RA je rovněž zatížena dalšími chorobami, zejména zvýšeným rizikem kardiovaskulárních onemocnění. Pokud pacienti nejsou včas a dostatečně léčeni, snižuje se výrazně kvalita jejich života a zkracuje se průměrná doba přežití. RA je považována za komplexní onemocnění charakterizované abnormalitami imunitního systému a účastí faktorů genetických i faktorů zevního prostředí. S bližším poznáním patogeneze tohoto onemocnění dochází v posledních letech k významné změně ve strategii léčby.

Výstelková tkáň kloubního pouzdra je v průběhu RA prostoupena řadou buněk, aktivovanými buňkami imunitního systému, které sem přestupují z cévního řečiště, a rovněž aktivovanými rezidentními buňkami. Předpokládá se, že tzv. „artritogenní“ peptidy, spouštějící chronický zánětlivý proces, jsou předkládány T-lymfocytům buňkami prezentujícími antigen (APC). T-lymfocyty rozpoznávají antigen v komplexu s molekulou hlavního lidského histokompatibilního komplexu (HLA) II. třídy na povrchu APC. K tomu, aby byly T-lymfocyty plně aktivovány, je třeba interakce mezi kostimulačními molekulami označovanými CD80/CD86 na APC a CD28 na T-lymfocytech. Tento signál může být blokován molekulou cytotoxické T-lymfocyte antigen 4 (CTLA4), která má větší afinitu ke kostimulačním molekulám CD80/CD86. Revmatická synoviální tkáň je infiltrována aktivovanými T-lymfocyty, převážně CD4+ pomocnými (Th) lymfocyty. Vlivem některých cytokinů dochází k polarizaci T buněk ve prospěch Th1-lymfocytů a Th17-lymfocytů. Současně dochází k poklesu Th2 a regulačních lymfocytů Tregs CD4+ CD25+. Tím se vysvětluje nedostatečná inhibice prozánětlivé aktivity ostatních T buněk v revmatické synoviální tkáni. Vedle T-lymfocytů jsou v patologické kloubní výstelce aktivovány makrofágy, B-lymfocyty, dendritické buňky, dále synoviální fibroblasty, chondrocyty a osteoklasty. Aktivované makrofágy produkují prozánětlivé cytokiny interleukin-1 (IL-1), IL-6 a tumor nekrotizující faktor α (TNF α). Vlivem ligandu pro receptor aktivující transkripční faktor NF- κ B (RANKL) se mohou diferencovat v osteoklasty, které se podílejí na vzniku kostních erozí. Aktivované B-lymfocyty produkují autoprotilátky (např. revmatoidní faktory nebo protilátky proti citrulinovaným peptidům). Ty mohou tvořit imunitní komplexy a vést tak k aktivaci zánětlivých buněk a tvorbě prozánětlivých cytokinů. Aktivovány jsou rovněž synoviální fibroblasty. Výsledkem je zbytnění a hyperplazie synoviální (výstelkové) membrány. V intersticiu synoviální tkáň jsou aktivovány endotelové buňky a dochází k neoangiogenezi a tvorbě

lymfoidních folikulů. Vzniká tak agresivní synoviální tkáň, tzv. panus, který infiltruje kloubní struktury a navozuje jejich postupnou destrukci.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, rozšiřující se úroveň poznání etiopatogeneze RA přinesla na konci devadesátých let minulého století zavedení zcela nové generace tzv. biologických léků, umožňující cílený zásah do patogeneze choroby a tím účinnější potlačení chronického destruktivního zánětu. Biologická léčba představuje významný milník v terapii RA refrakterní ke standardní léčbě syntetickými léky modifikujícími chorobu (DMARD). Jedná se o vysoce účinnou terapii, která snižuje klinickou aktivitu onemocnění a u významného procenta pacientů navozuje remisi onemocnění, zpomaluje progresi strukturálních změn kloubů a zlepšuje kvalitu života. Splňuje tak současné požadavky na moderní, účinnou a bezpečnou léčbu RA, tak jak jsou definovány revmatologickými odbornými společnostmi u nás i v zahraničí.

Perspektivní biologické léky

V současné době je v České republice registrováno šest biologických léků. Jedná se o tři látky neutralizující TNF α , protilátku proti receptoru pro IL-6, lék navozující úbytek B-lymfocytů a látku inhibující aktivaci T-lymfocytů. Biologická léčba však může být provázána některými nežádoucími projevy (např. infekce, tumory, kardiální insuficience, demyelinizační onemocnění, hepatopatie), někteří pacienti nemusí odpovídat na léčbu dostatečně nebo mohou klinickou odpověď v průběhu léčby ztratit. Navíc u některých nemocných dochází po přerušení léčby k opětovnému vzplanutí nemoci. Proto je snahou farmaceutických firem modifikovat stávající léky nebo vyvíjet nové biologické preparáty a léčebné strategie ve snaze zlevnit technologii výroby a zlepšit klinickou účinnost a bezpečnost léčby. Biologické léky lze jednoduše rozdělit na monoklonální protilátky (mAb) a malé molekuly.

1. Monoklonální protilátky proti cytokinům a jejich receptorům

V revmatologii se v posledních letech stále více začala prosazovat terapie pomocí mAb. Zpočátku se jednalo o chimerické mAb, kde konstantní částí lehkého a těžkého řetězce jsou lidské a variabilní oblasti odpovědné za vazbu na cílovou molekulu jsou myši. Snižování imunogenicity přinesly pokroky v technologii výroby a vznikly mAb humanizované a nakonec i plně humánní. První generace mAb byly zaměřeny proti solubilním (na buněčnou membránu nevázaným) faktorům (cytokinům a receptorům), další proti molekulám na povrchu buněk. Mechanismus jejich působení tedy představuje neutralizaci cílového cytokinu nebo jeho receptoru, blokádu kostimulačních molekul a navození buněčné smrti nebo zastavení buněčného dělení.

Inhibitory TNF α

První inhibitory TNF α byly pro léčbu RA registrovány v USA v roce 1999 a o rok později v Evropě. V současné době jsou dostupné tři preparáty: Chimerická (myši/lidská) mAb **infiximab**, plně humánní mAb **adalimumab** a solubilní receptor pro TNF α **etanercept**. TNF α inhibitory v kombinaci se standardním DMARD metotrexátem významně snižují aktivitu onemocnění, zabraňují strukturální progresi a zlepšují kvalitu života jedinců s RA. Na druhé straně se jedná o léčbu finančně nákladnou, přičemž stále většina pacientů nedosahuje klinického zklidnění onemocnění. Proto je snahou modifikovat současně používané TNF α inhibitory za účelem jejich zefektivnění a zjednodušení výroby. V registračním řízení je **golimumab**, plně humánní mAb. Dalším inhibitorem TNF α je humanizovaná mAb **certolizumab pegol**. Jedná se o fragment mAb anti-TNF α , který je navázaný na polyethylenglykol. Vazba na nosič významně prodlužuje biologický poločas a zlepšuje biologickou dostupnost mAb.

Inhibitory dalších cytokinů

Další z možností terapie je inhibice interleukinu-1 (IL-1). **Anakinra**, rekombinantní antagonist receptoru pro IL-1 (IL-1Ra), vykazuje slabší léčebný efekt než inhibice TNF α a je registrována v USA a v Evropě, ale v České republice není v současné době k dispozici. Nedávno byla vyvinuta humanizovaná mAb proti samotnému IL-1 **canakinumab**.

Velmi perspektivní preparát pro léčbu RA představuje humanizovaná mAb proti receptoru pro IL-6 **tocilizumab**. IL-6 je cytokin, který je schopen aktivovat řadu imunitních a rezidentních buněk synoviální tkáně a představuje zároveň důležitý faktor podporující tvorbu působků akutní fáze v játrech.

Ve fázi klinického zkoušení jsou rovněž inhibitory dalších cytokinů, jakými jsou IL-15 (humanizovaná mAb proti IL-15 (**HuMaxIL-15**)), IL-17 (mAb anti-IL-17 (**AIN457**)), IL-23 (mAb proti podjednotce p40 cytokinů IL-12 a IL-23 (**ustekinumab**)).

Pozornost odborníků se obrací i k některým členům superrodiny TNF, zejména k lymfotoxinu- α , molekulám B-lymphocyte stimulator (BLyS) a proliferation-inducing ligand (APRIL). Aktivované buňky myeloidního původu a synoviální fibroblasty tvoří faktory BLyS a APRIL podporující maturaci, proliferaci a oddalující apoptózu B-lymfocytů. Atacicept představuje rekombinantní fúzní protein receptoru pro BLyS a APRIL. Výsledky I. fáze klinického zkoušení ukazují dobrý laboratorní efekt na humorální systém s poklesem periferních B-lymfocytů a hladiny autoprotilátek.

Inhibitory resorpce kostní hmoty (osteoklastogeneze)

V poslední době je velký zájem o ovlivnění molekul regulujících osteoklastogenezi. Zkoušena je například protilátka proti faktoru stimulujícímu kolonie monocytů (M-CSF). Předpokladem je fakt, že blokování účinku M-CSF může snižovat diferenciaci osteoklastů a tím pootažmo destrukci kloubu. V sou-

časné době probíhá klinické zkoušení plně humánní mAb proti receptoru pro faktor stimulující granulocytární a monocytové kolonie (GM-CSF) (**CAM-3001**). Dalším zkoušeným lékem je **denosumab**, mAb proti RANKL. Jeho podání vedlo k významnému zpomalení rentgenové progresi u pacientů s aktivní RA. Léčba byla dobře tolerována, nicméně nebyl pozorován větší efekt na aktivitu nemoci.

Inhibitory chemokinů

Chemokiny jsou malé molekuly zvýšené přítomné v RA synoviální tkáni, které jsou odpovědné za migraci bílých krvinek do míst zánětu. Na experimentální úrovni vedlo blokování několika specifických chemokinů nebo jejich receptorů (např. CCL-2/monocyte chemoattractant protein-1 (MCP-1), CXCR3, CCR6) ke snížení klinické aktivity artritidy.

Inhibitory angiogeneze

V časně fázi RA se uplatňuje novotvorba cév, která umožňuje chemotaktickou migraci zánětlivých buněk do synoviální tkáně. Na tomto procesu se podílí řada chemokinů a prozánětlivých cytokinů, z nichž asi nejdůležitější je vaskulární endoteliální růstový faktor (VEGF). **Bevacizumab**, mAb proti VEGF, našla již své uplatnění v terapii několika maligních onemocnění. V preklinické fázi bylo nedávno prokázáno profylaktické působení mAb proti VEGF β u myšího modelu artritidy.

Ovlivnění apoptózy – programované buněčné smrti

Revmatická synoviální tkáň je infiltrována rovněž synoviálními fibroblasty. Tyto buňky jsou aktivovány a mají narušený mechanismus apoptózy. Současná biologická terapie je zaměřena proti makrofágům, T-lymfocytům a B-lymfocytům a aktivované výstelkové buňky kloubního pouzdra tak mohou této léčbě unikat. Lze tedy předpokládat, že aktivované synovialocyty mohou být v některých případech důvodem nedostatečné účinnosti současné léčby. Jednou z možností jak tyto buňky ovlivnit, je navození jejich apoptózy, která může být teoreticky indukována aktivací tzv. receptorů smrti (např. FAS, TRAIL-R a TNF-R) nebo ovlivněním apoptotických molekul. V nedávné době byla vyvinuta první mAb anti-FAS IgM (**ARG098**). Lék se podává v jednorázové nitrokloubní injekci do aktivního kolenního kloubu. Předběžné výsledky studie poukazují na snížení aktivity synovity kolenního kloubu prokazované ultrasonograficky a pomocí magnetické rezonance.

Inhibitory T-lymfocytů

CD4+ T-lymfocyty tvoří většinu buněk lymfocytárního infiltrátu revmatické synoviální tkáně a jsou považovány za klíčové buňky regulující mnoho mechanismů patogeneze RA. Klinické studie zaměřené na totální nebo parciální depleci T-lymfocytů nebyly dosud příliš úspěšné (např. **alemtuzumab** (anti-CD52), **keliximab**, **clenoliximab** (anti-CD4)). Firma Genetech vyvinula ne-

dávno humanizovanou mAb anti-CD4 (**MTRX1011A**), která blokuje aktivaci T efektorových buněk, přičemž ale nepostihuje T regulační buňky.

Výrazně úspěšnější je preparát snižující aktivaci a proliferaci T-lymfocytů pomocí ovlivnění jejich kostimulace. Jedná se o **abatacept**, fúzní protein obsahující extracelulární doménu humánního CTLA-4. Po vazbě CTLA4-Ig na molekuly CD80/86 je blokována přirozená cesta kostimulace T buňky a nedojde tak k její aktivaci. Abatacept je určen k léčbě pacientů s RA, u kterých selhala terapie alespoň jedním TNF α inhibitorem. V kombinaci s metotrexátem významně zpomaluje rentgenovou progresi onemocnění. Léčba tímto preparátem zatím nebyla provázena výskytem závažných infekcí ani vyšším počtem malignit.

Inhibitory B-lymfocytů

Rituximab je chimerická mAb proti antigenu CD20, který je přítomen na zralých B-lymfocytech a pre-B-lymfocytech. Již delší dobu je používán pro léčbu pacientů s CD20+ non-Hodgkinským lymfomem. B-lymfocyty mohou kromě tvorby protilátek a cytokinů fungovat jako APC, proto se předpokládá, že mají důležitý význam v patogenezi RA. Od roku 2007 je rituximab schválen pro léčbu RA refrakterní alespoň k jednomu TNF α inhibitoru. Rituximab je klinicky účinný a vede ke zpomalení rentgenové progresie. Efekt léčby je pozorován především u pacientů s pozitivními revmatoidními faktory nebo protilátkami proti citrulinovaným peptidům.

Pokroky v technologii výroby vedly k vývoji humanizovaných a plně humánních protilátek. **Ocrelizumab** je humanizovaná mAb a **ofatumumab** je humánní mAb proti CD20. Zkoušena je i humánní mAb anti-CD19 (**MDX-1342**) u pacientů s aktivní RA. Nově byl vyvinut jednořetězcový protilátkový polypeptid označovaný jako SMIP (small modular immunopharmaceutical), který váže a specificky blokuje CD20 molekulu (**TRU-015**). Předpokládá se, že tyto menší molekuly budou mít lepší tkáňovou penetraci, vyšší účinnost a lepší bezpečnostní profil.

2. Malé molekuly

Současná biologická léčba je aplikována podkožně a nitrožilně, je spojována se zvýšeným rizikem některých nežádoucích projevů a je finančně velmi nákladná. To vede ke snaze získat preparáty v orálně dostupné formě, které by měly být levnější, alespoň stejně nebo více účinné jako současná biologická léčba a měly by mít nižší riziko vedlejších nežádoucích projevů. Budoucnost léčby RA je tak v posledních několika letech spatřována v tzv. malých molekulách. Více než polovina nových protizánětlivých preparátů ve stadiu preklinických a klinických studií představuje právě malé molekuly.

Zájem výzkumných týmů se obrací na některé signální transdukční dráhy, respektive na malé molekuly bílkovin, které uvnitř buňky zprostředkovávají složitý přenos signálu. Po vazbě extracelulárního faktoru (např. cytokinu nebo

patogenu) na buněčný receptor jsou aktivovány cytoplazmatické enzymy tzv. kinázy, které následně ovlivňují transkripční faktory a ty po vazbě na DNA regulují projev cílových genů. Klinicky jsou s různým úspěchem zkoušeny perorální léky, které zasahují do regulace těchto složitých signálních drah.

Jednou z důležitých molekul signální transdukce je mitogenem aktivovaná proteinkináza (MAP) p38. Tento enzym se podílí na regulaci syntézy klíčových prozánětlivých cytokinů (např. IL-1, TNF α) a uplatňuje se i v prozánětlivé odpovědi na tyto cytokiny. Jsou vyvíjeny inhibitory MAP-kinázy p38, ovlivňující převážně její α podjednotku, které v klinických studiích zatím nedosahují očekávané účinnosti. Vysvětlením může být nemožnost použít vyšší dávkování s ohledem na gastrointestinální, kardiovaskulární nebo neurologické nežádoucí projevy.

Tyrosinové Janus kinázy (JAK) mohou být aktivovány působením interferonu- γ a některých cytokinů a mají významné postavení v patogenezi RA. Byl vyvinut inhibitor JAK3 (**CP-690,550**), který má za sebou již II. fázi klinického zkoušení u pacientů se střední až vysokou aktivitou RA s velmi povzbuzivými výsledky.

Velmi dobrou účinnost prokázal inhibitor Syk (Spleen tyrosine kinase) kinázy (**Fostamatinib disodium**). Syk kináza představuje nadřazenou signální dráhu ostatním MAP-kinázám a její aktivace hraje klíčovou roli při TNF indukované expresi prozánětlivých cytokinů a proteolytických enzymů synoviálními fibroblasty.

MEK-1/2 kináza má důležité uplatnění při růstu nádorových buněk. Spolu s kinázou ERK představuje důležitý intracelulární enzym regulující tvorbu matrixových metaloproteináz (MMP) a prozánětlivých cytokinů. Klinicky zkoušen je inhibitor MEK-1/2 kinázy (**ARRY-162**).

Imatinib mesylát představuje duální inhibitor tyrosin kinázy c-Kit asociovaná s receptorem pro platelet-derived growth factor (PDGF) a c-Abl asociovaná se signální dráhou transformující growth factor- β (TGF- β). Tento lék je již používán při terapii chronické myeloidní leukémie. V současné době probíhá II. fáze klinického zkoušení účinnosti a bezpečnosti u pacientů s RA.

Transkripční faktory hrají velmi důležitou úlohu v průběhu regulace funkce imunitních buněk. Kontrolují expresi mnoha cytokinů, prozánětlivých mediátorů nebo mediátorů regulujících apoptózu buněk synoviální membrány. Nejvíce dokladů o uplatnění v patogenezi RA mají transkripční faktory nuclear factor κ B (NF κ B), nuclear factor for activation of T-cells (NFAT) a activator protein-1 (AP-1). AP-1 ovlivňuje expresi prozánětlivých cytokinů, MMPs a reguluje aktivitu kostních buněk. Zkoušen je inhibitor cFos/AP-1 (**T-5224**). Aktivaci NF- κ B zprostředkovává jemu nadřazená kináza I κ (IKK). Ta je tvořena dvěma katalytickými jednotkami a třetí jednotkou regulační zvanou NF- κ B essential modulator (NEMO). Nedávno byl zkonstruován permeabilní peptid, který dobře proniká buněčnou membránou, blokuje regulační aktivitu NEMO a tím aktivaci NF- κ B.

Je nutno podotknout, že intracelulární signální dráhy a transkripční faktory mají vícečetnou úlohu v mnoha biologických funkcích, proto může být jejich inhibice provázána řadou nežádoucích projevů. Je proto třeba provést další klinické studie na větších souborech pacientů, zhodnotit závažnost nežádoucích projevů, porovnat účinnost inhibitorů MAP-kináz proti biologické terapii a případnou účinnost a bezpečnost kombinace této léčby s biologickou terapií.

Závěr

V posledním desetiletí došlo k dramatickému pokroku v léčbě RA. Biologická léčba se stala neodmyslitelně významným přínosem imunoterapie RA u pacientů nereagujících na standardní antirevmatickou léčbu. Významně se mění i strategie léčby RA. Klade se důraz na její včasné zahájení, využívá se možnost titrace dávky nebiologických antirevmatik (metotrexát), zintenzivňuje se monitorace efektu léčby, využívá se kombinace DMARD včetně kombinací s biologickými léky, klade se důraz na navození remise onemocnění, zastavení strukturální progresy, zabránění vzniku invalidity a zlepšení kvality života pacientů s RA. Dosud ale žádná biologická terapie nedokáže navodit kompletní remisi u většiny pacientů. S rostoucí mírou poznání imunopatogeneze RA se objevují nové molekuly schopné cíleného zásahu do chronického zánětlivého procesu RA. Cílená léčba RA se tak rozšiřuje o nové mAb proti TNF α , IL-1, IL-6, blokátory B-lymfocytů a T-lymfocytů nebo modulátory apoptózy synoviálních fibroblastů. Intenzivně jsou zkoumány tzv. malé molekuly, převážně inhibitory MAP-kináz a transkripčních faktorů, zprostředkávající nitrobuněčný přenos signálu. Moderní technologie výroby pomáhá vylepšit vlastnosti již zavedených biologických léků a měla by umožnit vývoj levnějších molekul. Budoucnost léčby RA se může odvíjet i od nových vědeckých poznatků genového inženýrství.

Literatura u autora

e-mail: petr.nemec@fnusa.cz

Jochen Gerz,
Volání až do ochraptění,
1972

Aktuality v právu

Poplatky za studium nejsou školným

VERONIKA KUDROVÁ

Místo úvodu

Listina základních práv a svobod zakotvuje ve svém čl. 33 právo na bezplatné vzdělání. Bezvýhradně směřuje tato bezplatnost vůči školám základním a středním, ve vztahu k vysokým školám se pak uplatní omezeně, a to podle *schopnosti občana a možností společnosti*. Co se rozumí *schopnostmi občana*, je zřejmé: občan musí mít dispozice pro aktivní zapojení do vzdělávacího procesu, a to v míře dostatečné pro průchod vysokoškolským studiem. Jinými slovy musí být znalostně, schopnostně a dovednostně dostatečně vybaven, aby mohl úspěšně studovat vysokou školu. Možnosti společnosti naopak reprezentují schopnosti společnosti nést nároky vysokoškolského studia, a to zejména finanční.

Schopnosti občana dosáhnout na vysokoškolské studium se v praxi ověřují jak obecně pro všechny studijní obory – stanovením podmínek předchozího ukončeného vzdělání¹, tak speciálně pro každý studijní obor zvlášť – prostřednictvím přijímací zkoušky. Možnosti společnosti nacházejí svůj vnější projev v kapacitních omezeních počtu studijních míst v jednotlivých studijních oborech na jednotlivých fakultách. Nežádka proto dochází k situaci, kdy řada uchazečů o studium splnila přijímací zkoušku, tedy prokázala své schopnosti, ale ke studiu na veřejné vysoké škole nebyla přijata z kapacitních důvodů, neboť se „nevtěsnala“ do možností společnosti.

I pro uchazeče přijaté ovšem platí, že bezplatnost jejich vysokoškolského vzdělání nelze chápat tak široce, že by stát měl nést veškeré náklady vznikající při realizaci práva na vzdělání, a to ani pokud jde o bezplatné poskytování učebnic či jiných učebních potřeb. Jak judikoval Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/94, bezplatnost vzdělání se omezuje toliko na roli státu *nést náklady na zřizování škol a školských zařízení, na jejich provoz a údržbu a nevyža-*

1) Podmínkou přijetí ke studiu v bakalářském a magisterském studijním programu je dosažení úplného středního nebo úplného středního odborného vzdělání. Ke studiu v oblasti umění mohou být přijati též uchazeči s vyšším odborným vzděláním poskytovaným na konzervatořích.

Podmínkou přijetí ke studiu v magisterském studijním programu, který navazuje na bakalářský studijní program, je rovněž řádné ukončení studia v bakalářském studijním programu. Ke studiu v oblasti umění mohou být výjimečně přijati též uchazeči bez dosažení úplného středního nebo úplného středního odborného vzdělání nebo vyššího odborného vzdělání poskytovaného na konzervatořích.

Podmínkou přijetí ke studiu v doktorském studijním programu je řádné ukončení studia v magisterském studijním programu a v oblasti umění též získání akademického titulu.

duje platbu tzv. školného na jím zřizovaných školách. Školami zřizovanými státem za účelem uspokojování veřejných potřeb v oblasti širokospektrého vysokoškolského vzdělávání jsou právě *veřejné vysoké školy*.

Naproti tomu Listina základních práv a svobod zároveň připouští možnost existence *soukromých vysokých škol*, na nichž lze za zákonem stanovených podmínek poskytovat vzdělání za úplatu, tedy *školné*. Soukromé vysoké školy jsou oprávněny samy určovat, v jakém rozsahu, tedy za jaké služby, a v jaké výši budou platby za studium vybírat. Jsou též oprávněny platby nevybírat a tedy vzdělávací služby poskytovat zdarma. Pochopitelně to budou dělat zřídka, neboť prodávání služby spočívající v poskytování vysokoškolského vzdělávání je většinou jejich podnikatelskou aktivitou, do níž samy musí vkládat jisté finanční prostředky na její zajištění. Zatímco vzdělávací, vědecká, výzkumná a související činnost veřejných i státních vysokých škol, je hrazena ze státního rozpočtu, soukromé vysoké školy jsou povinny si pro tuto činnost zajistit finanční prostředky samy. Ve vztahu ke vzdělávání tak pochopitelně činí vybiráním školného, které tedy představuje úhradu studentů za příjem vzdělávacích služeb.

Role poplatků za studium ve vysokoškolském vzdělávání

Jak bylo uvedeno výše, studium na veřejných vysokých školách je v souladu s ústavním pořádkem České republiky bezplatné. Bezplatnost se ovšem projevuje jen ve vztahu k určité skupině obyvatel – studentům. Pro občany (obyvatele) České republiky jako celek, resp. pro Českou republiku jako stát, zadarmo rozhodně není. Na vzdělávací činnost vysokých škol plynou ze státního rozpočtu každoročně miliardy korun, stovky milionů pak stát vynaloží na platbu zdravotního pojištění za studenty mladší 26 let. K výdajům přímo vynaloženým v souvislosti s financováním vysokoškolského studia je dále třeba přičíst zejména úbytek příjmů státního rozpočtu, k němuž dochází vlivem daňových osvobození (bonusů) a samotnou skutečností, že studenti obvykle nemají vlastní příjmy nebo mají příjmy nižší než by měli, kdyby namísto studia vykonávali pouze ekonomickou aktivitu. Tím dochází k faktickému snížení příjmů státního rozpočtu z daní a jiných dávek (platby na sociální zabezpečení a politiku zaměstnanosti) oproti stavu, kdyby studenti na vysokých školách nestudovali.

Vysokoškolské vzdělání určité části populace ovšem nepřináší pro stát a jeho občany (obyvatele) jen zátěž. Kdyby tomu tak bylo, žádnému státu by se nevyplatilo jej v tak široké míře realizovat a ani mezinárodní tlak na jeho plošné poskytování by nebyl tak silný. Vysokoškolské vzdělání kromě toho, že rozvíjí osobnost jedince na něm participujícího, přináší též výhody pro společnost jako celek. V prvé řadě zajišťuje přísun kvalifikovaných odborníků pro určité regulované profese (lékaři, právníci, architekti apod.), druhotně též může vést k vyšším odvodům vysokoškolsky vzdělaných osob do státního rozpočtu (absolventi vysokých škol dosahují vyšších průměrných příjmů). Minimálně

v tomto (tržním) smyslu je tedy vztah studentů vysokých škol a státu oboustranně prospěšný.

Zmíněná prospěšnost je přitom celospolečensky nejvyšší za předpokladu, že jedinec získá vysokoškolské vzdělání v co možná nejkratším čase. Tím nejenže umožní státu relativně nejnižší možnou investici do jeho vzdělání, ale též v poměrně krátké době začne státu investici prostřednictvím výkonu povolání vracet. Od studia nejprospěšnějšího, nebo též nejefektivnějšího lze odlišit *studium efektivní*. To je takové studium, které sice neprobíhá v nejkratším možném čase, ale probíhá v souladu s představami státu o tom, jak rychle lze kvalitní studium stihnout (vyjadřuje ho standardní délka daného akreditovaného programu), a kdy je ještě vysokoškolák pro společnost větším přínosem než zátěží. Představy státu o efektivním studiu lze na základě dostupných prostředků² definovat takto:

1. efektivní studium trvá nejvýše o rok déle, než je jeho standardní doba,
2. efektivní je vystudování jen jednoho bakalářského a jednoho navazujícího magisterského studia či jednoho nenavazujícího magisterského studia,
3. efektivní je úspěšné dokončení započatého studia.

Studium neefektivní není žádoucí, stát ho proto nepodporuje³ a snaží se o jeho prevenci. Vyjádřením této snahy se stalo též zavedení poplatků za studium, které jsou vysoké školy povinny vybírat. O síle zájmu na regulaci daného parametru neefektivity svědčí rozdíl mezi zákonnými limity pro poplatek za dlouhé/nedokončené studium⁴ oproti poplatku za studium násobné⁵.

2) § 58 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách).

3) Zjednodušeně řečeno platí, že vysoké školy nedostávají příspěvek na vzdělávání studentů v režimu poplatků za studium podle § 58 zákona o vysokých školách.

4) Studuje-li student ve studijním programu déle, než je standardní doba studia zvětšená o jeden rok v bakalářském nebo magisterském studijním programu, stanoví mu veřejná vysoká škola poplatek za studium, který činí za každých dalších započatých šest měsíců studia nejméně jedenapůlnásobek základu; do doby studia se započtou též doby všech předchozích studií v bakalářských a magisterských studijních programech, které byly ukončeny jinak než řádně podle §45 odst. 3 nebo §46 odst. 3, přičemž období, ve kterém student studoval v takovýchto studijních programech a v aktuálním studijním programu souběžně, se do doby studia započítávají pouze jednou.

Základem pro stanovení poplatků spojených se studiem je 5 % z průměrné částky připadající na jednoho studenta z celkových neinvestičních výdajů poskytnutých ministerstvem ze státního rozpočtu veřejným vysokým školám v kalendářním roce.

5) Studuje-li absolvent bakalářského nebo magisterského studijního programu v dalším bakalářském nebo magisterském studijním programu, stanoví mu veřejná vysoká škola poplatek za studium, který činí za každý další započatý jeden rok studia nejvýše základ; to neplatí, studuje-li absolvent bakalářského studijního programu v navazujícím magisterském studijním programu či jde-li o souběh řádných studijních programů nepřesahující standardní dobu studia programu jednoho. Pokud celková doba dalšího studia překročí standardní dobu studia, stanoví veřejná vysoká škola poplatek za studium podle předchozí poznámky.

Konstrukce platby za „započaté měsíce“ vypovídá o tom, že poplatek nemá funkci úhradovou, ale regulační. Je koncipován jako sankce za chování, které bylo výše pojmenováno jako neefektivní studium, má od neefektivnosti studování odradit. Sankcí je – paradoxně – poplatek i pro vysokou školu, na níž delší studium probíhá, neboť student v režimu poplatku za delší studium není v zásadě vysoké škole financován prostřednictvím normativní dotace na vzdělávání. Úhradovou funkci nemá poplatek ani vůči vysoké škole, neboť rozpočtové určení finančních prostředků ve prospěch stipendijního fondu zabraňuje použití získaných peněz na úhradu nákladů na vzdělávací činnost. Vysoká škola je tak nucena obstarávat prostředky na vzdělávání studentů v režimu poplatku z jiných zdrojů. Jaké společensky nežádoucí chování vysoké školy tím má být regulováno, není jisté. Pravděpodobně jde o motivaci vysoké školy „zbavovat se studentů v režimu poplatků“. Že tak ovšem nemůže činit prvoplánově, je zřejmé. Nezbyvá tedy než přijmout, že vzdělávání studentů v režimu poplatků za studium je zřejmě hrazeno na úkor studentů, kteří v režimu poplatků nejsou.

Moderační právo

V reálném životě může snadno dojít k tomu, že aplikace zákonných ustanovení se při dopadu na konkrétní faktickou situaci ukáže jako *příliš tvrdá*. Jinak řečeno, že by požadování poplatku za studium bylo za daných okolností nespravedlivé. Bude se tak stávat zejména v těchto třech typech situací:

1. student nastoupení sankce objektivně nezavinil,
2. zaplacení poplatku by pro studenta představovalo neúměrnou (finanční) zátěž,
3. student svým pozitivním studijním počínáním převyšuje rozměr *neefektivit studia* podle představ státu.

Situace první může nastat v těch případech, kdy k vyměření poplatku došlo v souvislosti s přičtením doby neúspěšně ukončeného studia či přílišným prodloužením studia i bez ní. Nejtypičtější objektivní skutečností, k níž má být přihlédnuto, bude pravděpodobně zdravotní stav. Ovšem pouze takový zdravotní stav, s nímž bylo v příčinné souvislosti neúspěšné ukončení či neúměrné prodloužení relevantního studia. Obdobným případem, v posledních měsících velmi aktuálním, je zánik akreditace studijního programu či zánik vysoké školy, na níž student studoval. Společným pro tyto naznačené situace je, že k vyměření poplatku došlo na základě zákona, ovšem za situace, kdy byly zákonné podmínky splněny mimo vůli studenta a bez možnosti jejich nastoupení ovlivnit.

Druhá situace se týká všech druhů poplatků a má svůj původ v sociálních poměrech studenta a osob, které jsou jeho zákonnými vyživovateli (rodiče (prarodiče), popř. manžel). Sociální poměry musí být natolik „špatné“, že objektivně neumožňují studentovi poplatek zaplatit; ne za cenu, která by nepředstavovala např. ukončení studia kvůli nutnosti nastoupení do zaměstnání.

Rovněž vynikající studijní výsledky studenta (prospěch, odborné výsledky, publikace, reprezentace školy apod.) odůvodňují nezájem společnosti na jeho sankcionování, a to proto, že jeho příspěvní k rozvoji a fungování společnosti (státu) je nadprůměrné, a tedy kryjící nadměrné výdaje.

Další skupinou případů, v nichž by bylo možno pochybovat o přiměřenosti sankce, mohou být například situace, kdy student marně čerpá státní prostředky na studium určitého stupně, tj. neukončí je úspěšně, ale v budoucnu tento nezdar napraví, a to jsa již sankcionován, a dále pak pokračuje ve stupni navazujících, kde na něj opět doléhá sankce za původní pochybení.

Takto by zřejmě bylo možno nalézt další velké skupiny skutkových okolností budících pochyby o spravedlivé aplikaci zákonných ustanovení, důležité ovšem je, že pro ně existuje korektiv, a to právě ve formě moderačního práva. Jeho obsahem je možnost prominout poplatek či odložit jeho splatnost, resp. částečně prominout (snížit) či částečně odložit splatnost (rozložit do splátek). K uplatnění moderačního práva je příslušný rektor, a to pouze v rámci přezkumného řízení. Za účelem možnosti (nikoli nároku) dosáhnout na zmírnění poplatkové povinnosti je tedy nezbytné podat žádost o přezkum rozhodnutí, jímž byl poplatek vyměřen.

Poplatek za studium vs. školné

Z právního hlediska vykonává veřejná vysoká škola veřejnou správu v jí svěřených oblastech jakožto *orgán moci veřejné*. Pro něj je v souladu s ústavním pořádkem České republiky důležité, že může jednat jen v rozsahu, který mu zákon přiznává, a způsobem, který mu zákon stanoví (čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky, čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod). Jinými slovy, při výkonu veřejné správy může vysoká škola jen to, co jí zákon výslovně dovolí.⁶

Právní vztahy mezi vysokou školou a jejími studenty mohou mít soukromoprávní charakter (např. pokud vysoká škola prodává studentovi propagační předměty) a veřejnoprávní charakter (všechny situace bezprostředně související se studiem – přijímání ke studiu, udělování stipendií, vyměřování poplatků apod.). Jde-li o *veřejnoprávní vztah*, vystupuje v něm vysoká škola jakožto orgán moci veřejné a platí tedy, co bylo uvedeno, že totiž může činit jen to, co jí zákon ukládá. Platí to v obou směrech: vysoká škola nemůže studentům stanovit povinnosti nad rámec zákona (nemůže např. stanovit, že přijme ke studiu jen uchazeče starší 40 let), nemůže jim ale ani zákonem stanovené povinnosti odpustit (např. povinnost konat závěrečnou zkoušku).

Veřejnoprávní povaha vztahu mezi vysokou školou a studentem týkajícího se poplatků za studium tedy znamená, že *vysoká škola si nemůže vybrat*,

1. zda vyměří poplatek či nikoli,
2. na základě jakých pravidel ho vyměří,

6) Jde o opak zásady, *co není zakázáno, je dovoleno*, která se naopak uplatní v soukromoprávních vztazích.

3. pro jaké období ho vyměří,
4. v jaké výši ho vyměří.

Vysoká škola je sice povolána, aby stanovila výši daného poplatku, tu ale musí stanovit v určitých zákonem stanovených limitech a musí jí stanovit obecně a dopředu (normativně ve svém vnitřním předpise), nikoli pro každého jedince zvlášť.

Jakmile tedy student naplní zákonná kritéria (popř. kritéria v souladu se zákonem specifikovaná vnitřním předpisem), vysoká škola mu musí vyměřit poplatek ve výši uvedené ve statutu vysoké školy, a to pro období započatých 6 měsíců či jednoho roku podle druhu poplatku. Povinnosti studenta je poplatek zaplatit.

Peníze vybrané na poplatek za studium směřují přímo do stipendijního fondu fakulty, která uskutečňuje studijní program, v němž byl poplatek vyměřen, a mohou být čerpány toliko na výplatu stipendií. Nelze z nich tedy hradit náklady na vzdělávání dotyčného studenta, a to personální, materiální ani jiné. Nelze proto tvrdit, že za splnění určitých podmínek dochází ke zpoplatnění bezplatného vysokoškolského studia.

Jen pro úplnost je třeba dodat, že věk 26 let je rozhodný toliko pro předpisy o sociálním zabezpečení, nemá nejmenší vliv na případné vyměření poplatku spojeného se studiem či školné na soukromých vysokých školách.

Shrnutí

Na českých veřejných vysokých školách neplatí studenti úhradu za příjem vysokoškolského vzdělání, tzv. školné, a to za podmínky, že jde o studium uskutečňované v českém jazyce⁷. Neplatí jí ani v případě, že již dosáhli věku 26 let. Za určitých okolností jsou však studenti veřejných vysokých škol podrobeni platbám souvisejícím se studiem, tzv. poplatkům za studium. Mají sankční charakter a studenti jsou – zjednodušeně vyjádřeno – nuceni je platit v případě, že studují příliš dlouho či v minulosti některé studium ukončili neúspěšně, nebo v případě, že studují studijní program stejného či obdobného stupně, jaký již v minulosti vystudovali. Oproti tomu na soukromých vysokých školách hradí studenti přímo čerpané vysokoškolské vzdělávání.

Aby se předešlo případným nežádoucím dopadům na vybrané situace, v nichž by působení zákonných požadavků vyvolávalo společensky nevhodné dopady, má vysoká škola možnost platbu poplatku za studium nevyžadovat, vyžadovat jen zčásti či ji vyžadovat až později; ovšem za předpokladu, že dotyčný uplatní svá procesní práva. Faktické situace vhodné k eliminaci nežádoucích dopadů spočívají zejména v tom, že student svou situaci nezavinil,

7) Pro cizojazyčná studia naopak platí, že stát na jejich uskutečňování nepřispívá a povolává vysoké školy, aby jej samy zpoplatnily, jak uznají za vhodné.

nemůže jí rozumně čelit či svým společensky přínosným jednáním významně převyšuje případnou společenskou hrozbu.

Legislativní úprava poplatků za studium jistě není nejdokonalejší, řadu pochybností budí již samotné právní zakotvení skutkových podstat, přesto jim nelze upírat společenský význam, který autorka hodnotí jako pozitivní.

Zdroje

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách)

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách)

Stenografický zápis z projednávání zákona č. 147/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění zákona č. 210/2000 Sb., a zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů

Pravidla pro poskytování příspěvků a dotací veřejným vysokým školám

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 25/94

Rebecca Horn, *Měkké zajetí*, 1978

Co nového v přírodních vědách?**Projekt lidského mikrobiomu**

DARINA ČEJKOVÁ, DAVID ŠMAJS

Úplné přečtení sekvence lidského genomu (Human Genome Project, HGP) v roce 2004 nastartovalo celou řadu následných projektů, které se zaměřují jak na funkční mapování lidského genomu (s cílem určit, jakou konkrétní funkci mají jeho části), tak také na projekty studující míru příbuznosti člověka s jeho nejbližšími příbuznými, na projekty studující genetickou podstatu nádorových onemocnění a na projekty studující genetickou variabilitu současného lidstva, tudíž i individuální vnímavost a individuální průběh různých chorob (viz také Universitas 41, 2008/01).

Zdravé lidské tělo je osídleno mnoha různými symbiotickými mikroorganismy, a to na nejrůznějších svých místech. Ačkoliv úhrnná hmotnost těchto mikroorganismů tvoří jen 1-2 % hmotnosti člověka, počet buněk těchto symbiontů přesahuje počet lidských buněk nejméně desetinásobně. Odhaduje se, že jen v lidském střevě žije asi tisíc bakteriálních druhů a asi sedm tisíc individuálních bakteriálních kmenů. Toto společenství mikrobů se mimo jiné podílí na přeměně živin, na syntéze vitaminů, metabolismu cizorodých látek (např. léčiv), na stimulaci obnovování střevního epitelu, stimulaci imunitního systému atp. Soubor všech těchto mikroorganismů žijících v lidech a na nich označujeme jako lidský mikrobiom. Na člověka tak může být nahlíženo jako na superorganismus obsahující jak eukaryotické, tak i prokaryotické geny a jehož metabolické schopnosti jsou dány jak jeho lidskou, tak také jeho mikrobiální metabolickou složkou.

Projekt lidského mikrobiomu (Human Microbiome Project, HMP) je logickým pokračováním projektu lidského genomu a je bohatě sponzorován americkým NIH (National Institute of Health, „Národní ústav zdraví“) ve čtyřech amerických sekvenčních centrech (evropská účast na projektu HMP je ještě menší než v případě projektu HGP), zahrnujících Human Genome Sequencing Center, Baylor College of Medicine, Houston, TX; The Genome Center at Washington University, Saint Louis, MO; The J. Craig Venter Institute, Rockville, MD; Broad Institute, Massachusetts Institute of Technology and Harvard University, Cambridge, MA. Kromě toho probíhá celá řada pilotních projektů, které mají za cíl zjistit případný podíl lidského mikrobiomu na několika vybraných lidských onemocněních. Seznam chorob a jejich příznaků, u kterých se předběžně uvažuje o podílu lidského mikrobiomu na jejich vývoji, je uveden v tabulce 1.

Na rozsah projektu lidského mikrobiomu můžeme usuzovat z toho, že odhadovaný počet prokaryotických (mikrobiálních) genů lidského mikrobiomu převyšuje počet genů lidských asi stonásobně (přítom člověk má asi 20-25.000

genů). Navíc je třeba lidský mikrobiom vyšetřit u mnoha jedinců a na mnoha místech lidského těla, a to opakovaně, v mnoha časových intervalech a také za různých fyziologických a patologických stavů.

K pochopení genetické a fyziologické rozmanitosti lidského superorganismu musí být charakterizován lidský mikrobiom i faktory, které ovlivňují jeho vývoj a rozšíření v těle člověka i na něm. Očekávané výstupy HMP mohou zodpovědět též otázky týkající se současné mikroevoluce, tedy zda a jak rychle dochází ke změně mikrobiomu s nástupem nových výrobních i spotřebních technologií a z nich vyplývající přeměny biosféry a životního stylu. A také jak se s touto změnou mikrobiomu mění zdraví a ev. predispozice k chorobám. Francis S. Collins, dřívější vedoucí světového projektu HGP a současný předseda NIH, definuje hlavní cíle tohoto projektu takto: „Je třeba zjistit, které mikroorganismy žijí na různých místech lidského těla, a prozkoumat, jak se liší jejich zastoupení v případech zdravých a nemocných jedinců. Navíc předpokládáme, že najdeme řadu nových mikrobiálních genů a mikrobiálních funkčních elementů, které změní náš přístup k biologii člověka.“

Orgánová soustava

kůže

choroba/příznak

lupenka (psoriasis)

akné

atopická dermatitida

trávicí trakt

obezita

Crohnova choroba

jjicnový adenokarcinom

nekrotizující enterokolitida

ulcerózní kolitida

syndrom dráždivého tračníku

urogenitální trakt

bakteriální vaginóza

sexuálně přenosné choroby

kombinace orgánových systémů

imunodeficiencie

horečnaté stavy

Tabulka 1. Seznam chorob a příznaků, u kterých je předběžně uvažováno o podílu lidského mikrobiomu na jejich vývoji.

Co už víme o lidském mikrobiomu

V minulosti se mikrobiologové věnovali převážně získávání poznatků o jednotlivých mikroorganismech, a to přednostně těch, které bylo možno snadno kultivovat v laboratorních podmínkách, nebo těch, které způsobovaly infekční onemocnění. Až s příchodem nových molekulárně-biologických technologií (zejména nových sekvenačních metod) bylo možné obrátit pozornost

ke studiu veškeré genetické informace mikrobiomu, k tzv. metagenomu. Odhaduje se, že asi polovinu všech mikroorganismů z lidského mikrobiomu nelze kultivovat při použití současných laboratorních postupů, a tak je vyšetření jejich genetické informace zatím jediným dostupným a efektivním přístupem k jejich studiu.

Jedna z prvních rozsáhlejších studií lidského mikrobiomu se týkala bakterií ve fekálních vzorcích dvou zdravých dospělých jedinců. Tato studie identifikovala v traktu tlustého střeva 237 různých mikroorganismů z obou skupin (domén) prokaryotických organismů (tj. z domény Archaea a domény Bacteria). Převládající druhy patřily ke kmeni *Firmicutes* (44 %) a k rodu *Bacteroides* (55 %). Výsledky ukázaly, že u zdravého jedince střevo obsahuje bakterie, které se podílejí na metabolismu xenobiotik (tj. cizorodých látek), cukrů a aminokyselin. Navíc tyto bakterie produkují metan a syntetizují vitaminy a izoprenoidy (např. steroidy). Tato studie také potvrdila, že bakterie produkují enzymy, které jsou nutné pro zpracování různých druhů cukrů, které lidský organismus sám o sobě metabolizovat nedokáže. Pozdější studie ukázala, že poměr mikroorganismů patřících ke kmeni *Firmicutes* a rodu *Bacteroides* se s věkem člověka výrazně mění.

Jiná studie ukázala, že obezita myši je ovlivněna složením mikrobiálních populací v jejich střevě. Výzkum byl prováděn na myších s nefunkčním genem pro tvorbu leptinu. Leptin je bílkovina, která se podílí na udržování energetické rovnováhy, omezuje příjem potravy a zvyšuje energetický výdej. Bylo zjištěno, že obézní myši mají vyšší procentuální zastoupení bakterií kmene *Firmicutes* oproti myším zdravým. V mikrobiomu obézních myši byla odhalena vyšší přítomnost genů kódujících proteiny, umožňující zpracování některých cukerných složek, které jsou tak k dispozici pro buňky hostitelského organismu. Navíc se podařilo prokázat, že mikrobiomem z jednoho organismu můžeme „infikovat“ jiný organismus. Pokud přeneseme mikrobiom z obézní myši do myši neobézní, přenesený mikrobiom bude opět vykazovat vyšší přítomnost zástupců kmene *Firmicutes*, a tedy i změnu ve vstřebávání potravy. Současná epidemie obezity v západním světě tak může mít i svou infekční složku.

Další studie mapovala bakteriální komunitu pokožky. Pokožka (povrchová vrstva kůže) je jedním z největších orgánů v těle a působí jako ochrana před patogenními mikroorganismy. Výzkumu se zúčastnilo 10 jedinců, jejichž mikrobiom byl setřen z 20 rozličných míst pokožky. Tato místa lze pro přehlednost rozdělit do 3 skupin: na místa suchá (např. předloktí), místa s vyšším výskytem mazových žláz (např. *glabella*) a místa s vysokou vlhkostí (např. podpažní jamka). V místech s největší vlhkostí převládaly druhy korynebakterií (z kmene *Actinobacteria*) a stafylokoků (*Firmicutes*). Místa s vyšším výskytem mazových žláz jsou nejčastěji obsazena zástupci propionibakterií a stafylokoky. Naopak na suchých místech se nejčastěji setkáme s kmeny třídy *Betaproteobacteria* a řádu *Flavobacteriales*. S odstupem půl roku po prvním odběru byl odebrán druhý stěr. Mikrobiom nejpodobnější k prvnímu stěru se udržel v místech vnějšího zvukového kanálu, ve slabinách, v záhybu kolem nosních

direk a uvnitř nich. Naopak nejvyšší variabilita byla pozorována v podkolenní jamce, předloktí a na hýždí.

Obečně vzato, interpersonální rozdíly ve složení kožního mikrobiomu z jednoho místa jsou menší než rozdíly mikrobiomu z různých míst těla jedné osoby. Naopak interpersonální rozdíly ve složení gastrointestinálního mikrobiomu jsou značné a mnohem větší, než přináší jeho změna v průběhu času u téhož jedince. Ve srovnání s tímto mikrobiomem je mikrobiom pokožky v čase vysoce variabilní. Tyto a výše zmíněné výzkumy naznačují skutečnost, že převládající lidská mikroflóra je nejen místně specifická, ale také značně dynamická. K obměně dochází v některých místech častěji, v jiné lokalitě jen vzácně. Interpretace získaných výsledků však zatím není vždy jednoduchá a jednoznačná.

Jaké jsou tedy cíle projektu lidského mikrobiomu

K zodpovězení základních otázek týkajících se lidského zdraví musíme nejprve definovat, co lze považovat za normální stav (tedy zdraví) a co už za stav abnormální (tedy nemoc). K poznání normálního lidského mikrobiomu by měla sloužit studie vyšetřující 250 zdravých osob různého věku, rasy a pohlaví. Těmto dobrovolníkům budou odebrány vzorky z 15 (u mužů) nebo 18 (u žen) míst lidského těla. Tato místa můžeme shrnout do pěti větších orgánových celků, a to do lidské pokožky, gastrointestinálního traktu, urogenitálního traktu, ústní dutiny a nosní sliznice. Hlavním metodickým přístupem bude sekvenace vybraných krátkých úseků 16S rDNA. Tato DNA (kódující ribosomální RNA) je dostatečně konzervativní, abychom pro její vyšetření mohli uplatnit univerzální přístup amplifikace i sekvenace její molekuly, ale i dostatečně variabilní, aby bylo možné podle ní rozlišit jednotlivé druhy nebo rody bakterií. Protože tento přístup nevystihuje spleť celého mikrobiálního systému dané lokality těla, bude použit také princip náhodného sekvencování veškerého genetického materiálu (DNA). Na základě studia sekvencí DNA budou v mikrobiomu definovány bakteriální metabolické dráhy, které v dané lokalitě lidského těla probíhají nebo mohou probíhat (což lze rozlišit paralelním studiem celkové RNA izolované z příslušného vzorku).

Lidský mikrobiom není charakterizován jen bakteriálními buňkami, ale také viry a dalšími eukaryotickými symbionty a parazity, např. červy, plísněmi apod. I na zkoumání jejich přítomnosti je HMP zaměřen.

Hlavními záměry projektu lidského mikrobiomu je pak zjistit:

1. nakolik je lidská mikroflóra stabilní a proměnná v čase (např. v průběhu dne a v průběhu celého individuálního života jedince),
2. nakolik jsou si vzájemně podobné mikrobiomy u členů rodiny eventuálně u členů určitého lidského společenstva a nakolik se tyto mikrobiomy liší od mikrobiomů pocházejících z jiných lidských společenství,
3. zda lze definovat základní mikrobiom společný všem lidem, jak je získáván a přenášen.

4. co ovlivňuje genetickou diverzitu mikrobiomu a jak se mění mikrobiom za různých fyziologických a patologických podmínek.

Vedle studia zdravých dobrovolníků se HMP zabývá i studiem nemocných. V letošním roce bylo vybráno a finančně podpořeno 15 pilotních metagenomických projektů týkajících se např. vaginálních infekcí, Crohnovy choroby, akné, nekrotizující enterokolitidy u novorozenců, virových infekcí u jedinců infikovaných virem HIV (viz také tabulka 1).

Kromě nároků na biomedicinské aplikace jsou neméně důležité požadavky kladené i na jiná odvětví doprovázející HMP. Především jde o vývoj nových technologických a informačních prostředků, které napomohou splnění cílů projektu. Důraz je kladen především na hodnocení a interpretaci velmi krátkých úseků DNA a hledání jejich příbuznosti se známými daty, nalezení statistických metod pro porovnání mikrobiomů z různých vzorků, např. z různých míst lidského těla, nebo vzorků získaných od pacientů s různými onemocněními apod. Výzvou pro biology je také vývoj kultivačních metod pro dosud nekultivovatelné organismy. Jde především o semianaerobní mikroorganismy žijící poblíž slizniční vrstvy tlustého střeva, které vyžadují méně kyslíku než bakterie aerobní a více než bakterie anaerobní.

Neodmyslitelnou součástí HMP jsou diskuse o etických, právních a sociálních konsekvencích, které s sebou tento projekt nese, např. definice pojmů „já“, „normální“, „abnormální“, „čistota“ a „nákaza“. Můžeme diagnostikovat nebo identifikovat určitou skupinu lidí na základě jejich mikrobiomu? Lze použít mikrobiomu k forenzním účelům? Hrozí ev. zneužití znalosti o lidském mikrobiomu?

HMP je dnes na samém počátku, ve stadiu, kdy se nabízí mnohem více otázek než odpovědí. Zajímavé budou zejména odpovědi na otázku, zda a jak se složení lidského mikrobiomu podílí na lidském zdraví a nemoci.

Výkladový slovníček:

16S rDNA – gen pro ribozomální RNA, která se vyskytuje u bakterií. Sekvence 16S rDNA umožňuje vědcům nahlédnout do příbuzenských vztahů mezi prokaryotickými biologickými druhy.

amplifikace – znnožení úseku DNA.

Archaea – doména jednobuněčných (evolučně prastarých) prokaryotických organismů o velikosti od 0,1 do 15 mikrometrů. Od bakterií se lišim strukturou genomu, stavbou buněčné stěny a metabolickými pochody.

Bacteria – doména jednobuněčných prokaryotických organismů o velikosti zpravidla několika mikrometrů. Jsou nejrozšířenější skupinou na Zemi.

Eukaryota – doména jednobuněčných a mnohobuněčných organismů, jejichž buňky mají pravé jádro a další organely. Mezi eukaryota řadíme rostliny, živočichy včetně člověka a houby.

- genom** – veškerá genetická informace uložená v buňce nebo organismu. Je zapísána v molekule DNA nebo RNA.
- glabella** – trojúhelníkovitá plocha na čele ohraničená koncem kořene nosu a vnitřními póly obou obočí. Místo, kde se vyskytují typické vrásky „nad kořenem nosu“.
- izoprenoidy** – organické látky, nejčastěji rostlinného původu. Mezi izoprenoidy patří sílice, pryskyřice a balzámy. Dělí se na terpenoidy a steroidy.
- leptin** – hormon tukových buněk; je to bílkovinná látka, která hraje klíčovou roli v regulaci příjmu a výdeje energie, včetně chuti k jídlu a úrovně metabolismu.
- mikroevoluce** – typ biologické evoluce, při které probíhají malé změny v rámci jednoho druhu v krátkém časovém horizontu.
- náhodné sekvencování** – metoda zjišťování pořadí nukleotidů v řetězci DNA, tedy její primární struktury. Nejprve dochází k náhodné fragmentaci molekuly DNA z daného vzorku. Každý fragment DNA se sekvencuje a následně se tyto sekvence seřadí pomocí počítačového softwaru.
- prokaryota** – jednobuněčné organismy, které mají jednodušší buňku, než organismy eukaryotické. Prokaryotické organismy netvoří tkáně a orgány, ale mohou tvořit kolonie, ev. vlákna. Bakterie a archaea řadíme mezi prokaryota.
- RNA** – ribonukleová kyselina přítomná ve všech živých buňkách. V organismu se setkáváme hlavně se třemi druhy RNA: mediátorovou RNA (mRNA) přenášející genetickou informaci z DNA do výsledného proteinu; ribosomální RNA (rRNA) zajišťující základní funkce ribosomu a transferovou RNA (tRNA) zajišťující transport aminokyselin k ribosomu.
- sekvenace (sekvencování)** – proces, při němž se určuje pořadí chemických jednotek daného polymeru. Nejčastěji hovoříme o sekvencování DNA, tj. určování pořadí nukleotidových bází v úseku (tj. sekvenci) řetězce DNA.
- sekvenační metody** – biochemické metody, které umožňují sekvenaci polymeru.
- vitamin** – je organická sloučenina charakteru biokatalyzátoru. V lidském těle se účastní mnoha biochemických pochodů. Většinu vitaminů si lidské tělo neumí vytvořit, proto je nutné získávat vitaminy z potravy.

Z minulosti a současnosti univerzity**Jak hodnotit znalosti a schopnosti mediků?**

ZDENĚK ADAM, MARTIN KOMENDA

Obecné formulování cíle výuky na lékařské fakultě

Na studium na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity lze pohlížet z několika úhlů. V dnešním pragmaticky orientovaném světě, kde na prvním místě hodnotí peníze, asi nejvíce odpovídá pohled a srovnání lékařské fakulty s producentem čili s továrnou na lékaře. Z pohledu ideálů klasického Řeka by LF byla hodnocena na základě komplexního rozvoje osobnosti lékaře, tedy jak výsledných profesionálních, tak i sociálních a morálních vlastností a tělesné zdatnosti. V této úvaze se dominantně přidržím prvního pohledu, LF = továrna na lékaře, i když řecké ideály se mi líbí více.

Před organizováním produkce továrny musí být jasná přesná definice výrobku, v případě LF je možná přílehavější srovnání se základní programovou výbavou počítače při jeho předání na „všemocný“ trh.

Stejně tak by LF měla definovat znalosti a dovednosti, které bude mít průměrný student při promoci. Tento úkol je extrémně obtížný, pokud bych měl vyjmenovat jednotlivé informace, které by při promoci měly setrvávat v hlavě studenta. Pokud bychom přistoupili k tomu, že každý obor bude definovat kvantum znalostí, které by si z něj student měl odnášet, tak dostaneme mnohastrankový dokument.

Mnohem schůdnější je definovat produkt lékařské fakulty pomocí funkčního místa zdravotnického systému a znalostmi, které jsou předpokládány u lékařů zastávajících tato místa.

Domnívám se, že lékařská fakulta by se měla snažit vkládat do paměti studenta takové informace, které jsou potřebné pro práci praktického lékaře a pro práci nespecializovaného internisty. V tomto případě používám pro pojem „interní lékařství“ náplně uváděné v německých zemích a jejich učebnicích, kde proti našemu pojetí řadí do interny i nervové a infekční nemoci.

Tento rozsah výstupních informací pomůže pak budoucímu chirurgovi, urologovi, ORL lékaři, aby pacienta vnímal jako jeden celek a neřekl, že z „našeho pohledu“ jste zcela v pořádku, i když i laikovi je jasné, že tento člověk jednoznačně v pořádku není.

K těmto teoretickým znalostem bych pak přiřadil nějaké základní dovednosti z chirurgie, neboť mír v Evropě nemusí trvat věčně a v případě katastrof či harašení zbraněmi přestávají být chirurgické výkony doménou specializovaných chirurgických ambulancí a sálů, ale základní chirurgické ošetření by

měl umět poskytnout každý lékař. Ale nemusí to být znalostí jen pro katastrofické scénáře, postavit se k úrazu musí umět také lékař např. ve skupince vysokohorských turistů.

Jakmile získáme přijatelnou definici produktu LF, je možno zvažovat jednotlivé výrobní kroky. Vstupující surovina (student) prochází z jedné výrobní linky (předmětu) do druhé až nakonec sjede z výrobního pásu. Pokud použijeme srovnání s počítačem, tak jsou do něj postupně vkládány v jednotlivých linkách informace.

Zásadním bodem tohoto provozu je, aby při průchodu jednotlivými linkami byly provedeny pouze ty pracovní operace, které jsou nutné z hlediska dosažení definovaného cíle. Za zcela zásadní považuji vkládání informací tak, aby následující výrobní proces věděl, na co navazuje, a dále určité omezení informací, neboť paměť má svoji kapacitu, kterou nelze překročit. Musí však být i dobrá výstupní kontrola, aby do další fáze studia postoupil opravdu jen ten student, který si osvojil nezbytné minimum.

Formy kontroly studia – aneb formy kontroly kvality produktů fakulty

Z vlastní zkušenosti mohu říci, že je pouze málo studentů, na nichž je jasné vidět, jaké potěšení jim činí nabývání znalostí. Je radost se pak s takovými studenty bavit u zkoušky. Takový student je schopen vyprávět, jak se na otázku dívají učitelé třeba ve Francii či v Rakousku, kde byl na stáži, a jak viděl tuto otázku řešit na dalším pracovišti. Velmi mě těší, když slyším, jak studenti při jedné otázce spojují to, co se k položené otázce dozvěděli při výuce předchozích oborů, které již mají za sebou. Setkání s takovými studenty udržuje ve mně přesvědčení, že má cenu snažit se je něco naučit. Dávají mi sílu učit, i když cítím u jiných studentů naprostý nezájem.

Na druhé straně někteří studenti jsou na LF MU jen proto, že je to jejich poslání, neboť je na tuto školu někdo poslal, aniž by vedoucí emoci k podání přihlášky na LF byla snaha naučit se medicíně a pomáhat nemocným lidem. Tito studenti se snaží dosáhnout titulu MUDr. a pokud možno si zbytečně nekazit život učením.

A proto je zde nutnost hlavních výstupních kontrol, jimiž jsou bezesporu státní závěrečné zkoušky, ale také dílčích kontrol v průběhu studia, kterými jsou zkoušky a dále zápočty, jejichž udělování není vázáno pouze na fyzickou přítomnost, ale také na přítomnost duševní. Výuka nesmí znamenat jen to, že učitel učí, proces výuky musí obsahovat také kontrolu, zda student vstřebá potřebné minimum. Pokud nesplní požadované minimum, nemůže být absolventem vysoké školy a je nutné jej ze studia vyloučit. Takže náplní práce učitelů musí být poměrně přísná kontrola množství získaných vědomostí a „prosívání“ studentů.

A jak mohou takové průběžné kontroly studia vypadat?

Standardní a doposud používaná forma kontroly studie je ústní zkouška. Forma zkoušek však vede k tomu, že student před zkouškou do sebe nahustí to, co je nezbytné pro její absolvování. Nicméně rychle nabyté bývá často rychle pozbyté, takže za pár týdnů po zkoušce již si student moc z nastudovaného nepamatuje a za rok, ve vyšším ročníku, si již pamatuje velmi málo z informací nastudovaných ke zkoušce před rokem, často vůbec nic. Přitom by následující předmět měl stavět na znalostech z předmětu předchozího.

Zápočty za absolvování stáží by se měly dávat za prokázanou duševní přítomnost a získání určitých znalostí a ne za pouhou fyzickou přítomnost

Je nepochybné, že studenti by se měli učit průběžně, neboť průběžně nabyté vědomosti, ověřené praxí při stážích a při další formě praktické výuky, by měly setrvávat v hlavě studenta dlouhodoběji než vědomosti naučené pouze pro jednu zkoušku.

Jenže jak studenty přimět, aby se na blokové stáže připravili a odnesli si z nich určité kvantum vědomostí pro svoji budoucí lékařskou praxi místo toho, aby tyto blokové stáže jen trpně prospali?

Jistě, část studentů je spontánně zvědavých a snaží se odnést si ze stáže vědomosti i bez donucovaných prostředků. Ale část studentů na stáž přichází aniž by měla zájem získat vědomosti a aniž by se na stáž teoreticky připravila.

Já osobně, pokud z přednášeného neznám nejméně polovinu, tak si z přednášky nezapamatuji nic. Předpokládám, že podobně platí i o studentech a že pokud si nepřečtou základy a nezískají základní povědomí, o čem je výuka (přednáška, seminář), pak se semináře míjeji účinkem a student odchází po semináři jen s pocitem, že je to složitě.

Přednáška a semináře mají dostatečný edukační přínos tehdy, když student napřed vlastním studiem získá základní vědomosti, které se pak díky přednášce či semináři prohloubí, protože učitelé a pacienti mu stejný problém ukáží z odlišných úhlů pohledu. Pohled na stejný problém z více úhlů vždy obohacuje.

Proto považujeme za užitečné používat určitou formu stimulace studentů ke sledování seminářů a k přípravě na jejich absolvování.

Zápočty by se měly udělovat nejen za fyzickou, ale hlavně za duševní přítomnost ve výuce, tedy za získané vědomosti.

Jak jejich získání ale ověřit? Blokovou stáž nelze zakončit individuálním zkoušením již prostě z časových důvodů. Studenti po ukončení jedné blokové stáže přecházejí na další blokové stáže. To znamená, že výstupní kontrola míry vědomostí získaných na stáži musí následovat ihned v poslední den stáže.

Takže jediná možnost, která zbývá, jsou kvalitní připravené testy, takzvané multiple choice testy, neboli testy, které obsahují vysoký počet otázek, řádově stovky. Počítač metodou náhodného výběru pro každého studenta vytvoří originální test obsahující 20-30 otázek. Na jednu otázku existují 4 odpovědi, přičemž správná může být jen jedna nebo všechny. Odpověď je počítačem vyhodnocena jako správná, pokud jsou v rámci jedné otázky správně označeny všechny správné a nesprávné odpovědi.

Klasické papírově prováděné testy obsahovaly dříve omezený okruh otázek, které postupně prosáklý do povědomí studentů, a ti již znali dopředu správné odpovědi na používané testy. Domníváme se, že toto nehrozí při zmíněné počítačové formě testů.

Ověření vlivu testů na vědomosti studentů při ukončení stáže

Metodou prospektivní randomizované srovnávací studie jsme ověřili, že tento způsob excelentně funguje. V této naší „klinické studii“ první skupina studentů věděla, že po ukončení stáže bude testována, ale že výsledek testů nebude podmínkou pro udělení zápočtu. Průměrný počet dobře zodpovězených otázek z oblasti hematologie byl v této skupině 7 z 20.

Další skupina však již věděla, že zápočet bude udělen pouze při zodpovězení dostatečného počtu otázek. Při neúspěchu může student přijít za 14 dní a zkusit test znovu. Bez zodpovězení dostatečného počtu otázek nemá student nárok získat zápočet.

Průměrný počet správně zodpovězených otázek byl v této skupině již 15 z 20. A nejen to, i všichni vyučující měli pocit, že studenti pozorněji sledují výuku, ptají se a diskutují.

Na základě této zkušenosti se nám jeví, že multiple choice testy jsou tím správným prostředkem ke kontrole studia a k udělení zápočtů, který vede k tomu, že výuka ze strany učitelů vede i k naučení na straně studentů.

Doufáme, že informace získané tímto průběžným učením budou i dále setrvávat v hlavě studentů (budoucích lékařů) než informace natlačené do hlavy jen pro jeden den zkoušky.

Testy jsou pouze jednou z forem kontroly učení – nemohou nahradit ústní závěrečné zkoušky

Touto chválou na udělení zápočtů za nabyté informace ověřené testem však vůbec nechceme říci, že bychom si mysleli, že testy nahradí ústní zkoušky. Ústní zkouška bude i nadále klasickou formou výstupní kontroly po ukončení studia předmětu. Ale vzhledem ke kvantu studentů a k obecnému tlaku na racionální využívání času studentů i učitelů považujeme za velmi žádoucí doplnění této klasické kontroly studia zkouškou o průběžnou kontrolu duševní přítomnosti ve výuce testem. Jeho úspěšné absolvování je podmínkou k získání

zápočtu. Stejně tak si myslíme, že kontakt učitele a studenta nemůže a ani nechce nahradit elektronická forma výuky, ta je pouze doplněním. Přímé setkávání učitele se studenty a s pacienty není jenom prosté předávání ryze medicínských informací, učitel svou formou výuky současně prezentuje svůj etický a morální přístup k nemocným a k lidem obecně. Takže učitel může být pro studenta někdy pozitivním, jindy negativním vzorem. Svým způsobem výuky studentům předávám nejen medicínská fakta, ale také svoje intelektuální a emoční postoje k různým aspektům života.

Materiální předpoklady pro provádění „multiple choice testů“

Předpoklad pro tuto kontrolu – profesionální počítačovou učebnu – zajistilo pracoviště Institutu biostatistiky a analýz MU, vedené doc. Duškem. Toto pracoviště včas připravilo materiální zázemí a ve spolupráci s e-technikem LF MU přispělo ke kvalitnímu provádění standardních testů.

Výhodou multiple choice testů, které obsahují velký počet otázek, je to, že i když studenti tyto otázky získají a připraví se na ně, tak velký počet otázek zaručuje získání kvalitních vědomostí. Takové testy však bez výpočetní techniky nejsou možné.

Považujeme kontrolu vědomostí získaných v rámci blokových stáží a udílení zápočtů ne za fyzickou, ale pouze za duševní přítomnost za cestu vpřed ke zkvalitnění výsledného produktu Lékařské fakulty Masarykovy univerzity, kterým je *Medicinae Universae Doctor*. A tato cesta vpřed vyžaduje materiální podmínky (počítačové učebny) a výpočetní odborníky, protože bez nich by z otázek připravených lékaři nevznikly multiple choice testy. Dnešní doba vyžaduje tedy úzkou spolupráci klinických učitelů a informatiků při rozvoji výuky na lékařské fakultě.

Za samotnou technickou realizací elektronického zkoušení se skrývá dlouhá cesta v podobě příprav a nastavení programů. Na počátku všeho stála databáze otázek vytvořená na Interní hematooonkologické klinice. Ve spolupráci s fakultním e-technikem, zajišťujícím elektronickou podporu výuky v rámci LF MU, se sada otázek převedla do vhodného formátu a následně byla importována do Informačního systému (dále jen IS). Masarykova univerzita sama vyvíjí a používá tento systém od roku 1999. Za desetiletí se IS zařadil do popředí mezi systémy pro řízení výuky, což mimo jiné dokumentuje i řada obdržovaných ocenění. Systém zajišťuje v unikátním rozsahu elektronickou podporu studijní administrativy a integruje řadu dalších správních, e-learningových a komunikačních služeb.

Právě široké možnosti testovací agendy umožnily snadný a rychlý import kompletní databáze otázek. Prostřednictvím takzvaných „odpovědníků“ se stalo spuštění elektronických multiple-choice testů jednoduchou záležitostí. V popisu odpovědníků však bylo třeba nastavit několik netriviálních parametrů.

Mezi nejdůležitější atributy patří bezpečnost. IS disponuje několika možnostmi, jak ochránit přístup k testům pouze povoleným osobám, typicky studentům daného předmětu.

Ukázka elektronického testování v učebně IBA

Ideálním řešením se jeví kombinace omezení přístupu k odpovědníkům k danému datu a omezení přístupu pro dané IP adresy počítačů v učebně. Monitorování e-technika přímo na místě spolu s bezpečnostním nastavením odpovědníků zaručuje plnou kontrolu nad všemi studenty a vylučuje jakýkoli pokus o podvod. Zajímavostí je zobrazování barevného pruhu v levé části obrazovky při spuštění samotného testu. Jakmile tento pruh zmizí z monitoru, značí to, že student opustil testovací agendu v IS MU, což má přísně zakázáno. Při vhodném výběru místa v učebně může vyučující velmi snadno kontrolovat díky barevnému označení všechny studenty a ti tak nemohou test vyplňovat s pomocí internetových vyhledávačů.

Výsledky testů jsou ukládány v systému IS MUNI a jsou dokladem o studiu

Všechny interakce studentů v průběhu odpovídání na elektronický test, včetně finálního uložení a výsledků, jsou evidovány a plně dostupné v případě potřeby. V době ostudných afér spojených s urychleným absolvováním studia na univerzitách je archivace výsledků nepochybně velmi důležitá. Na Masarykově univerzitě je možné zpětně zkontrolovat elektronické testy jakéhokoli studenta, jak odpověděl na danou otázku a jaké obdržel bodové hodnocení. Dostupnost veškeré dokumentace je časově neomezena.

A pohled do budoucna?

V ČR se velmi rychle zvyšuje počet vysokoškolských studentů, což ovšem také znamená, že se snižují požadavky na intelektuální schopnosti přijímaných studentů, a to se musí odrazit i na vývoji průměrné inteligence absolventů vysokých škol. I inteligence v populaci je rozložena podle Gaussovy křivky. Proto průběžné a výstupní kontroly studia budou nabývat na důležitosti.

Proto by bylo přínosné rozšíření počtu počítačových učeben. Pak by například bylo možné rozšířit kontrolu studia pomocí testů. Považovali bychom například za přínosné, kdyby podmínkou ke zkoušce bylo absolvování předzkouškového testu. Tím by se odfiltrovali studenti, kteří chápou pojem „zkouška“ tak, že to jdou prostě zkusit – napoprvé s minimální přípravou. Pokud má student nedostačující znalosti a vyučující jej chce vyhodit až poté, co student alespoň na dvou otázkách prokáže, že nezná potřebné minimum, vezme to zkoušejícímu minimálně 30 minut. Pokud je student opravu neschopný, tak pořád má nárok na 3 další zkoušky, takže dalších 3x 30 minut. A to již může zkoušející zvažovat, zda má ztrácet čas vyhazováním a znovuzkoušením, či zda to studentovi má dát za E. Musíme si uvědomit, že hodnocení učitele na vysoké škole se neodvíjí od toho, kolik energie a času vloží do zkoušení, ale spíše podle kritérií scientometrie. To je obecný vývoj, který tu je, ať se nám líbí či ne, ale nezměníme jej.

Pokud by se však zvýšil počet počítačových učeben a pokud by vyučující vytvořili kvalitní testy, tedy testy s opravdu mnoha otázkami, aby pokryly vše důležité, tak by zkoušce mohl vždy předcházet předzkouškový test, který by odfiltroval studenty, kteří to jdou zkusit bez adekvátní přípravy, takže k ústní zkoušce by přicházeli studenti s určitým minimem znalostí.

Závěr

Závěrem lze říci, že optimální kontrola toho, zda lékařská fakulta funguje správně (= produkuje dobře připravené lékaře), nemůže spočívat pouze na zkouškách, jak tomu bylo dříve. Mnohem efektivnější je uzavření výuky jednoho oboru ústní zkouškou, jak tomu bylo dříve, v kombinaci s průběžnou kontrolou a udílení zápočtů za duševní účast ve výuce, ověřenou multiple choice testy. Zvýšení dostupnosti počítačových učeben by umožnilo standardně provádět i testy před ústní zkouškou.

Jak to vidím já

Poaprílový fejeton aneb jak vylepšit veřejné finance

PETR KOLMAN

České veřejné finance se neteší zrovna dobrému zdraví, což akademickým pracovníkům patrně netřeba zdůrazňovat.

V následujícím textu si dovolím, přirozeně v jisté laskavé apřílové akademické nadsázce, předstíhat dva (resp. tři) drobné nápady, jak veřejné finance částečně vylepšit. Jsem si samozřejmě plně vědom, že jde jen o zcela dílčí aspekty, nicméně jak říkával jeden profesor ekonomie – v krizi je každá koruna dobrá..., což pro veřejné finance dozajista platí dvojnásob.

1) Zdanění prostituce

Není to tak dlouho, co proběhlo několik relativně ostrých diskusí na téma legalizace prostituce. Nejčastěji byly diskutovány návrhy z legislativní „dílny“ českého ministerstva vnitra. Mám za to, že po volbách, se nám tato debata vrátí do Parlamentu i na stránky tisku. Ponechme stranou řadu morálních, právních, lékařských a politických dilemat, které tato složitá otázka přináší, a zaměřme se pouze na jeden z aspektů, který v mediální debatě žel zatím výrazněji nezazněl.

Zastánci legalizační koncepce říkají, že jedním z důvodů „p r o“ jest, že příjmy z nejstaršího řemesla bude možné zdanit, a stát tudíž vylepší svou příjmovou bilanci. Což se v dnešní finanční krizi, jak jsem naznačil v úvodu článku, určitě hodí.

V této souvislosti však musíme říci věc, která bude větší část veřejnosti asi i mírně šokovat. Příjmy z této kontroverzní činnosti podléhají dani z příjmu již nyní. Nahlédneme-li do stávajících daňových předpisů, tak prostitutky a prostitutky (gentlemansky řečeno společnice a společníci) nedisponují žádnou legální výjimkou a ze svého příjmu by měli platit daň z příjmu. Taktéž dle předpisů týkajících se veřejného zdravotního pojištění by měli odvádět toto pojištění, a pokud svou činnost vykonávají soustavně neměli by opomenout (dle z.č. 589/1992 Sb.) ani pojistné sociální.

Pokud by nyní finanční úřad doměřil nějaké kněžce lásky příslušnou daň či následně penále nemohla by z právního hlediska nic namítnout. Z pohledu dnešního finančního práva by neuspěla ani s odvoláním, ani poslze – pokud by disponovala jistou dávkou vytrvalosti – se žalobou u správního soudnictví.

Výše napsaným samozřejmě nechci nijak zpochybnit obrovské obtíže, se kterými by se pracovníci finanční administrativy při vymáhání setkali, např.

jen při stanovení daňového základu. Cílem mé úvahy je pouze snaha o vyvrácení námitky odpůrců legalizace, tvrdících, že uvažovaným zdaněním by se český stát stal „největším pasákem“. Tím totiž je – dle platného práva – i nyní, jen svého práva (zatím) nevyužívá.

2) Zdanění spropitného

Odhaduje se, že čeští zákazníci a zákaznice nechávají ročně na spropitném přes tři miliardy korun. Pěkná částka! Drtivou část tvoří „dýška“ z restaurací, barů a kaváren. Uvádí se (např. to tvrdila populární food kritička Laura Baranik), že průměrný Čech či Moravan – díky zažité sociální tradici – „obdarovává“ personál částkou rovnající se desetině účtované částky. Problematické ovšem je, že ze zmíněného spropitného státní kasa nevidí ani haléf.

V této souvislosti jsme mohli již dříve v médiích zaslechnout hlasy volající po zavedení speciální daně ze spropitného. V tomto směru je nutné poukázat na zásadní skutečnost, že totiž spropitné je nutno zdaňovat i podle stávajícího právního stavu. Není tudíž třeba žádné nové daně.

V případě, že například servírka obdrží spropitné, je to dar přijatý v souvislosti s jejím pracovníprávním vztahem, a tento dar podléhá daní z příjmů. Zdůrazníme, že se tu nejedná o daň darovací – jak by se mohla laická veřejnost na první pohled domnívat –, ale skutečně o daň z příjmu, jelikož pracovníci v pohostinství dostávají „tuzéry“ zcela jistě v souvislosti s výkonem závislé činnosti (nebo v souvislosti s jejich podnikáním).

Na tom nic nemění ani to, že v reálném životě dochází k řádnému zdanění jen zřídkakdy.

Pracovníci ve službách se omlouvají tím, že bez spropitného by jejich příjmy byly bídné. Tuto argumentaci možno lidsky chápat, nikoliv však systémově akceptovat.

Mám za to, že snaha o zavedení fiskální kázně na úseku spropitného je spravedlivým požadavkem. Vskutku nevidím důvod, proč by jedna část populace měla být zvýhodňována oproti ostatním tím, že velká část jejich příjmů zůstává de facto bez daňové povinnosti. Kdybychom na tuto pofiderní hru přistoupili, museli bychom po této daňově privilegované skupině spravedlivě žádat, aby se zřekla části veřejných služeb, na které odmítá přispívat. Což je v intencích dnešního právního řádu samozřejmě zcela absurdní.

Falešná solidarita není na místě, protože to, co neodvedou jedni, to za ně musí zaplatit druzí.

Nota bene i v zemi spropitnému zaslíbené – USA – se tento příjem zdaňuje...

2 1/2) Pití vodovody ve veřejné správě

Poté co jsme si představili dva (mikro)návody, jak posílit veřejné finance na straně příjmové, zamysleme se nad drobností, která by pomohla na straně výdajové.

Jak se trefně říká, a v čase dnešní ekonomické krize to platí asi dvojnásob, o peníze jde až v první řadě. Jeden litr vody z vodovodu je skoro stokrát (sic!) lacinější než litr stolní balené vody. Logicky uvažujícího čtenáře či čtenářku hned napadne otázka, pokud je balená voda stokrát dražší, je i stokrát kvalitnější?

Myslím, že by v čase stávající hospodářské krize orgány veřejné správy měly přestat kupovat balenou vodu z veřejných peněz, a to i na jednání tolik populární Poslanecké sněmovny. Pokud hovořím o orgánech veřejné správy, pak tím myslím jak orgány státní správy tak i územní samosprávy. Ale nebojme se ani moci soudní: Kdo platil v lednu 2010 balenou vodu předsedovi DS Vandasovi při jednání u NSS? Nestačilo dělnickému předsedovi, pokud byla hrazena z veřejných peněz, podat pouze z vodovodu?

Někteří úředníci se kohoutkové vody bojí kvůli její údajné zdravotní zavadnosti, nota bene v poslední době chytře podpořené reklamní kampaní Svazu minerálních vod.

Vědecky bylo opakovaně dokázáno, že kvalita H₂O z vodovodu je zcela srovnatelná s balenou vodou. Voda z vodovodu je tedy ze zdravotního hlediska zcela nezávadná, byť se nám např. někteří restauratéři snaží namluvit opak. A co se mezi veřejností leckdy neví, je skutečnost, že díky nižšímu obsahu minerálních látek tolik nezatěžuje ledviny a naše tělo vůbec.

Pro mnohé z nás je čím dál tím důležitější ochrana životního prostředí. Z tohoto pohledu je skvělé, že u vodovody se nekoná zbytečná přeprava nákladními automobily často na obrovské vzdálenosti. Odpadá též likvidace neekologického odpadu – plastových lahví od vypitých vod.

Jednu z mála výhod balené vody vidím pro spotřebitele-úředníky v úspore peněz za návštěvy fitness centra. Obvyklý balík se šesti láhvemi balené vody totiž váží zhruba deset kilo, takže pokud je konzument nevezde neekologicky služebním autem, tak skutečně ušetří za posilovnu.

Údaj kolik celkově naše veřejná správa utratí za balenou vodu, žel není veřejně znám (možná by se jej dopátral vytrvalejší čtenář za pomoci zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím), nicméně pokud by se jednalo jen o jednu uspořenou korunu, byl by to krok správným směrem – tedy směrem k úsporám!

Příběh slova aneb opožděný fejeton

VĚRA LINHARTOVÁ

Koncem února mi RNDr. Milan Kouřil, CSc., vypravoval zajímavý příběh. Vlastně to byly příběhy dva. Oba se prolínaly. Odehrály se na počátku sedmdesátých let ve společenském ovzduší, které jsme tu komplikovaně prožívali po obsazení vojsky Varšavské smlouvy.

Recidivy onoho problematického období přešlápaly v našich dějinách i hranici třetího tisíciletí.

Ten první příběh začal ohlášenou návštěvou studentů z moskevské Lomonosovovy univerzity. Tehdy dostal mladý asistent M. Kouřil z katedry anorganické chemie Přírodovědecké fakulty od svého vedoucího úkol vyzvednout na nádraží skupinu studentů a postarat se o jejich celodenní program, protože se mohou ubytovat až večer.

Improvizovaný program začal v jídelně na Běhounské ulici. Po obědě jim mladý asistent představil práci ústavu a rozpovídal se při tom i o svých výzkumech. Jak jinak. Byl jimi cele zaujat, právě dokončoval kandidátskou práci. Týkala se hydrolýzy (reakcí s vodou) u cyklických amidofosfazenů $[PN(NH_2)_2]_{3,4}$, které byly navrhovány jako možná hnojiva s postupným uvolňováním fosforu a dusíku. Ověřoval, zda při hydrolýze nevznikají produkty, které působí na rostliny obdobně jako herbicidy. A jak se tak vnořil zapáleně do problému, začal o tom, co ho jako chemika zvláště zaujalo – byl to „přesmyk“ vodíku v molekulách postupně vznikajících sloučenin. Ale najednou se zadrhl, nevěděl, jak slovo přesmyk přeložit do ruštiny. Po chvíli si vypomohl anglickým rearrangement (přeorganizování). Samozřejmě se okamžitě objevily dotazy, co to slovo znamená, studenti žádali detailnější vysvětlení. Po chvíli uvažování napadlo asistenta slovo perestrojenije. A rozběhla se zajímavá diskuse o termínu, v níž se objevil i přesnější ruský ekvivalent pro přesmyk – peregrupirovka. Diskuse se ještě vedla o slovech reformace, reorganizace, jiné uspořádání v molekule, přeskupení. Jedna dívka poznamenala, že slovo perestrojenije jí připadá mnohem vhodnější a že by ještě exaktněji znělo substantivum od něho odvozené – perestrojka. Tu studentku oslovovali Ina a od té chvíle byla hlavní diskutérkou. Najednou se všichni snažili dát novému slovu obsah, až Ina odvedla diskusi od reorganizace uvnitř molekuly k reorganizaci, přesmyku, přeskupení uvnitř společnosti a dodala, že nový termín by se hodil na pojmenování toho, co v naší společnosti začalo na počátku roku 1968. Od chemie se přešlo k politice, vysvětlovalo se slovo glasnosť. To už všichni měli za sebou zážitek z kasemat a procházku po Špilberku a z věže radnice obdivovali pohled na Brno. Unaveni skončili U Tří knížat na Minoritské u džbánku dobře chlazeného starobrna. Do večera chyběly asi tak dvě hodiny,

ještě bylo třeba nějak toho času využít. Do Mendeliana už to bylo daleko, a tak asistent navrhl kino, což bylo jásavě přijato – chození a památek prý už stejně bylo dost.

Ve vestibulu kina Družby Ina M. Kouřila požádala, zda si může sednout vedle něho, že s ním ještě cosi potřebuje probrat. Ani nevěděl, proč ho najednou tak udivilo, jak dobře zná Ina latinku. „Umím německy a anglicky, jsem z Moskvy,“ prozrazovala o sobě, ale tajila své jméno, umanutě opakovala: „Ja vam ně mogu skazať. Ale můžu vám sdělit, že taková perestrojka jako v té molekule, bude i u nás, v naší společnosti a vím, kdo ji udělá.“

To byla informace – bomba, která nemohla zůstat bez povšimnutí. Po dlouhém vyzvídání, kdo tu prerestrojku provede, Ina odpověděla, že to bude muž, jehož jméno začíná písmenem G. Více už neřekla. Po opakovaném odmítání řekla: „Eto ja ně mogu skazať. Myslete si, že to bude Gosudar.“

Kolik si pamatovali oba z filmu, těžko dnes usoudit, ale na slovo perestrojka, které společně vytvořili, na obsah glasnosti, od níž všichni tolik očekávali, a na myšlenku jednoho společného evropského domu, kde by se dalo volně sťahovat z poschodí do poschodí, nezapomněli podnes.

Epilog

V polovině osmdesátých let se RNDr. Milan Kouřil, CSc., setkal na jedné bratislavské konferenci s Jurijem Lobanovem, místopředsdou Akademie věd tehdejšího Sovětského svazu (byl zetěm Černěnkovým), který před léty přivezl do Brna tu skupinu moskevských studentů. Vzpomínali na společně prožitý den, na to, jak stvořili slovo perestrojka, kterého je teď plný svět, až se nakonec Kouřil zeptal na Inu. „Á, vy myslíte Irinu,“ ujišťoval se Lobanov, „vždycky chtěla, abychom jí říkali Ina. Vy opravdu nevíte, kdo to je?“ divil se Lobanov. „No přece dcera našeho Michaila Sergejeviče.“ „Irina Gorbačovová“, podivil se přírodovědec.

Škoda, že až po čtyřiceti letech můžeme ke slovům pistole a robot (v nové době tunelování), jimiž Češi obohatili internacionální jazyk, přidat také slovo perestrojka. Vzniklo v Brně v roce 1974 česko-ruským přičiněním. Možná, že se nějakému pečlivému píidilovi podaří objevit i datum jeho zrození.

Náš rozhovor**Rozhovor s osmdesátníkem
prof. MUDr. Janem Šmardou, DrSc.**

Dne 29. srpna 1930, se narodil prof. MUDr. Jan Šmarda, DrSc., lékař a biolog, dlouholetý učitel Biologického ústavu Lékařské fakulty Masarykovy univerzity, akademický funkcionář, badatel-mikrobiolog, nadšený popularizátor vědy a milovník umění. Více než 50 let jsem měl příležitost být s ním na jednom ústavě, spolupracovat na celé řadě úkolů, diskutovat s ním o vědě i o životě. Na pár otázek se ale nedostalo, a tak jsem mu je položil právě v tomto čase, kdy se chystá oslavit vzácné životní jubileum. Jaké je tedy jeho poselství mladším generacím, učitelům, badatelům a studentům?

Dosáhl jste významného postavení jak v akademickém tak i ve vědeckém životě. Stal jste se univerzitním profesorem, hodně jste učil, napsal řadu učebnic, přispěl jste významným způsobem k obsahu předmětu lékařská biologie. Řadu let jste byl i akademickým funkcionářem angažovaným opět ve výuce. Nikdy jsem Vás neslyšel stěžovat si na nějaký úkol, který z této práce vyplýval, nikdy jste nic nepodcenil nebo neošidil. Je to nepochybně vzácná vlastnost, která se v současné společnosti moc nepraktikuje a ani neoceňuje. Znamená to, že Vám tato pedagogická práce přinášela opravdové uspokojení a pocit naplnění?

Musím přiznat, že jsem vykonával pedagogickou práci rád. Vždy jsem ji pokládal za nezbytnou pro naplnění povinností na dráze vysokoškolského učitele, k níž mě přitáhla především možnost (a dokonce povinnost) dělat vědecký výzkum. Lákadlem tedy pro mne vždycky byla věda, která už sama svou podstatou přinášela i práci pedagogickou. A v du-

ši jsem si od počátku nesl velký příklad svého otce – botanika, docenta Přírodovědecké fakulty naší univerzity; to byl učitel Bohem vyvolený. Generace studentů, která prošla jeho působením a sférou jeho osobního příkladu – a v ní celá generace gymnaziálních profesorů biologie – ho milovala. Jeho učitelské úrovň se mně nikdy nepodařilo dosáhnout. Mám ovšem pravdu, že jsem se vždycky snažil vykonávat i své učitelské povinnosti odpovědně a svědomitě – a aspoň tak v tátových šlépějích kráčet. Nicméně učitel může pedagogického úspěchu dosáhnout jen tehdy, jsou-li jeho studenti pro jeho vědu zapálení stejně jako on.

Máte za sebou dlouhou a úspěšnou vědeckou kariéru – jak se jinak vyjádřit k těm 174 časopiseckým publikacím, 13 knihám a nespočetnému množství esejů, glos, recenzí a vědeckopopulárních článků. Vaše výzkumné téma – studium bakteriocinů – však nestálo vždy mezi „hot topics“ molekulární nebo buněčné biologie, i když některé výsledky tohoto výzkumu byly publikovány ve špičkových vědeckých časopisech.

Není Vám to trochu líto, že jste se neorientoval již dříve na jiná témata, která byla např. ozdobena několika Nobelovými cenami nebo aspoň několika review ročně? Co Vás tak zaujalo na bakteriicích?

Tu historii, jak jsem si našel pole svého badatelského zájmu v biologii, přesněji v mikrobiologii, jsem měl možnost už před 17 lety publikovat, když jsem odpovídal na otázku prof. J. Maliny pro jeho sborník „O tvořivosti ve vědě, politice a umění“ (vydala Nadace Universitas Masarykiana). Není tedy třeba tuto historii opakovat. Snad bych připomněl jen to, že celé výzkumné pole bakteriocinů pro vědu objevil prof. P. Fredericq v Liege roku 1946. Když jsem roku 1950 jako elév do světa vědy vstupoval, vstoupil jsem právě do epochy zrodu této tematiky. Byl jsem pro ni poměrně dobře připraven svou prvotní erudicí v blízké oblasti bakteriofágů. Měl jsem tedy štěstí, že jsem se objevil mezi prvními, kdo se o bakteriociny zajímali. Bylo mně tak hned od začátku jasné, že jde o pole dosud nezorané, s možností nečekaných objevů, a přitom že v dané chvíli by šlo o objevy, kterých by bylo možno dosahovat jen „na kolenou“ – bez nároků na přístrojové vybavení, které by asi bylo pro mne nedostupné. A tak jsem mohl po 60 let spolupřizívat celou jednu tematickou epochu molekulárně biologického výzkumu, která sice nepřinesla Nobelovu cenu, ale vnesla novou kapitolu do učebnic mikrobiologie resp. bakteriologie. Být od začátku mezi těmi, kdo tuto kapitolu napsali, není tak málo. Ostatně ani tento výzkum dosud nefekl své poslední slovo. Konec konců jedni z prvních badatelů v bakteriicích, profesori F. Jacob a A. Lwoff z Pasteurova ústavu v Paříži, obdrželi roku 1965 Nobelovu cenu v lékařství a fyziologii za objev genetické regulace syntézy enzymů.

Dlužno ovšem po pravdě dodat, že po 26 letech soustředěného výzkumu bakteriocinů jsem pocítil potřebu určitého myšlenkového osvěžení i jakéhosi tematického odsokou stranou. Mým „přidatným“ výzkumným objektem se staly sinice (tedy opět buňky bakteriím podobné, sinice se latinsky jmenují Cyanobacteria). Zajímá mne hlavně jejich ultrastruktura; publikoval jsem o nich už celkem 36 prací a jejich elektronová mikroskopie mně přináší mnoho radosti.

Ve Vaší laboratoři se to jen hemžilo studenty – nejprve z lékařské fakulty, pak zejména z fakulty přírodovědecké. Rada z nich je dnes špičkovými odborníky v praxi, nebo jsou to badatelé vskutku světové úrovně. Myslím, že jste na ně náležitě hrdý a trochu Vám i závidím. Čím byli studenti přitahováni do Vaší laboratoře? Jak jste je motivoval k vytrvalosti a důkladnosti, které jsou potřebné pro „dělání“ vědy? To jsou vlastnosti, které se přece mezi našimi studenty moc nenosí!

Laboratorní výzkumná práce s pregraduálními studenty byla vždy základní doménou Biologického ústavu Lékařské fakulty. Také já jsem do ní vstoupil jako medik po 1. semestru – a byly nás tenkrát celé zástupy. Profesor Herčík, tehdejší vedoucí tohoto ústavu, se studenty obklopoval; jeho osobnost je přitahovala jako magnet kovové piliny. Dával všem volontérům, kteří přicházeli zcela dobrovolně, spontánně, mimo své studijní povinnosti, možnost se postupně zapracovávat do základů badatelské práce, vnímat její fluidum. Všímal si těch nejšíkovnějších a tím dával stipendia demonstrátorů a pomocných vědeckých sil. Dokonce dokázal nacházet i pár korun pro volontéry, a z těch nejlepších a nejvytrvalejších, kteří zůstali i v dalších letech, v poválečné době postupně budoval tým svých asistentů. Byl to ten nejpřirozenější a nejosvědčenější způsob budování kvalitního ústavu. (Škoda, že už je obvykle opuštěn.) Biologický ústav byl v tomto směru „vlajkovou lodí“ celé fakulty, a dokonce i celé univerzity. Postupně se ke studentům v jeho laboratořích přidávali i studenti gymnaziální se zájmem o biologii a pak diplomanti z fakult jiných, nejdříve z farmakologické, pak přírodovědecké. To už bylo samozřejmě nutno tento široký zájem nějak organizovat. Měl jsem opravdu radost, že moje laboratoř bývala obvykle nejspěšnější na každoročních studentských vědeckých konferencích – fakultních, československých a později i mezinárodních. To byl pro mne vlastně nejvýznamnější zdroj radosti z pedagogické práce. Co studenti do mé laboratoře přitahovalo,

vlastně nevím, na to neumím odpovědět. Prostě jsem vždy pokládal za samozřejmé dávat studentům v laboratoři to, z čeho jsem žil sám: zájem o výzkumnou práci a mobilizaci všech schopností k dosažení jasně vytyčeného cíle. Snad právě tato povinnost už sama selektovala pro práci v mé laboratoři ty, kteří ji pokládali za stejně samozřejmou jako já. A těch bylo v každém ročníku dostatek.

Dovedete si představit mou radost, když mně jednou pozdě večer zatelefonovali domů moji studenti vracející se z Mezinárodní studentské vědecké konference ve Varšavě z nádraží v Bohumíně (kde čekali na vlakové spojení), aby mně sdělili, že se vracejí s I. cenou v teoretické sekci? (Když o tomto telefonátu později referovali v Brně svým kolegům, nezapomněli připojit, že jsem na jejich radostnou zvěst reagoval otázkou: „A co budete dělat teď?“)

Vícekrát jsem vyjádřil svou vděčnost, že jste i mě – byť nepřímo – přivedl na biologický ústav. Myslím, že jsme k němu oba i trochu osobně přilnuli, asi proto, že jsme nestrávil mnoho času na jiných pracovištích. Jste však pamětníkem i méně příjemných časů, kdy se náš ústav – aspoň proklamativně – angažoval do propagace sovětské dogmatické biologie. Víím, že to byly časy tvrdé represe každého, kdo nesouzněl s názory Lysenka a Lepešinské. Profesor Herčík, přednosta biologického ústavu v letech 1945-1961, byl jedním z hlavních mluvčích této prosovětské orientace. Z mého pohledu to byla pro biologický ústav doba temna. Přestože ani Vy jste neměl v té době na různých ustláno, nikdy jste o této části historie ústavu negativně nehovořil a pro Herčíka jste měl vždy slova uznání. Co Vás na něm tak zaujalo, nebo jak to, že uměl oslovit tolik mladých lidí, kteří později dělali velmi kvalitní vědu? Já si z tohoto období pamatuji jeho výrok,

který pronesl na schůzce „pomědů“ někdy v r. 1959: „Soudruzi, kdo nestuduje marxismus-leninismus, ten nemůže být nikdy dobrým vědeckým pracovníkem.“ To se mi nechce věřit, že jste všichni – budoucí profesori a doktoři věd – začali dělat vědu skrze marxismus-leninismus.

Závěrečný bonmot Tvé otázky, Gusto, je samozřejmě naprosto namístě. Ano, prof. Herčík byl v obou svých vedoucích pozicích – jako přednosta Biologického ústavu Lékařské fakulty a pak i jako ředitel Biofyzikálního ústavu ČSAV, který vybudoval, velmi poplatný vládnoucí politice i její ideologii. Vadilo nám to skoro všem. Ale uvědom si, že on věděl daleko lépe než my, že chce-li v tomto období něčeho významného dosáhnout, musí se požadavkům doby přizpůsobit; ty byly nemilosrdné. A dosáhl něčeho, nač mohl být hrdý: dokázal (ze svých žáků) vybudovat zmíněný Biofyzikální ústav ČSAV, dát mu nosný výzkumný program a výborně jej vybavit pro jeho plnění. Vždyť je to dodnes pracoviště vynikající úrovně a stále čerpající z perspektiv vytyčených Herčíkem – byť s modifikacemi, které přinesl další vývoj biologických věd. Bez členství v KSČ a všech důsledků z něho plynoucích byl by tento ústav vybudovat nemohl. A přitom byl nám všem mladým výborným ochranným deštníkem před stranickými reakcemi na naše nepřilíhající názory. Byl vždycky připraven nás přikrýt – a neublížil nikdy nikomu. Význam všeho, co nám vědecky i lidsky dal, mnohonásobně převyšuje význam jeho vynucené ideologické přizpůsobivosti. V tomto smyslu jsem se snažil zformulovat i heslo „Ferdinand Herčík“ pro Slovník českých filozofů.

A koneckonců důvěra stranických orgánů v Herčíka nebyla ani zdaleka absolutní. KSČ nikdy nepřipustila, aby byl jmenován řádným členem ČSAV, jakkoliv po tom (oprávněně) intenzivně toužil. Musel se spokojit s titulem „člen-korespondent ČSAV“. A já sám udržuji ve své archivu jeho odmítnutý rukopis učebnice biologie pro mediky. Nesměl být publikován, protože „nerespektoval dostatečně marx-leninskou teorii“.

Vím, že jste milovník umění, nejen jako pouhý obdivovatel, ale také jako organizátor, publicista a tvůrce – básník. To, že tato aktivita byla jen jakási doplňková, to mně bylo vždycky sympatické. Tak jste nezavdal příčinu k tomu, aby badatelé o Vás řekli, že jste lepší básník, a básníci, že jste lepším vědcem, jak se to stalo jiným. Přesto by mě zajímalo, zdali ještě „básníte“?

Literární tvorba mě opravdu vždycky bavila. Kdysi jsem si umínil, že si vyzkouším napsat – kromě samozřejmých odborných, vědeckých publikací – i nejrůznější žánry jiné. Pokud si vzpomínám, napsal jsem mnoho textů vědecké poznatky popularizujících, řadu recenzí, esejí, referátů nejrůznějších zaměření, personalistik, biografii i historických, nemluvě o učebnicích a dalších textech pedagogických a didaktických, rovněž dvě povídky sci-fi a také několik pokusů básnických. Utěšoval jsem se tím, že se snad i ke mně dostaly i některé z literárních genů rodu Blatných. Ale básně patřily jen mému mládí a nikdy nenabýly významnějšího rozsahu.

Vítězství „sametové“ revoluce Vás koncem roku 1989 zavedlo do vedení Lékařské fakulty jako jejího prvního proděkana a statutárního zástupce děkana, se všemi dalšími funkcemi z této vyplývajícími. (Teprve tehdy jste také mohli dosáhnout profesury.) V této funkci jste pak setrval sedm let. Dovedu si představit, že to bylo období, které zásadně změnilo Vaši práci i Vás život. Jaké vzpomínky Vám zanechalo?

Máš pravdu. Bylo to pro mne období až dotud zcela nepředvídatelné – a tudíž plné nových zážitků a zkušeností. Najednou bylo nutno všechno začít rychle dělat jinak a lépe (často opačně) než dosud. Všichni z tehdejšího vedení fakulty vzpomínáme na toto období rádi. Všichni jsme věděli, že je to ohromná historická příležitost, které se musí optimálně využít nejen pro dnešek, ale i pro budoucí zítřky. Po-

dali jsme si ruce všichni navzájem a dali jsme se do práce s nikdy nepoznaným nadšením. Bylo nutno „za pochodu“ fakultu přebudovat v podstatě od základů: optimalizovat systém jejích pracovišť, její organizační řád, její orgány, náplň i program její výuky i studijní a zkušební řád určující její pravidla – vše ve smyslu svobody a demokracie. A to vše zajistit lidmi nejryzejšího charakteru, nejvyšších schopností a nejlepších zkušeností. A samozřejmě vše v souladu s počínáním ostatních lékařských fakult v Československu. Náhle jsme vnímali i své studenty jiným pohledem. Vždyť oni svou stávkou tuto revoluci zahájili! Pracovali jsme s nimi opravdu ruku v ruce na univerzitě, která se mohla vrátit ke svému původnímu jménu. A chtěli jsme dokázat, že jsme tohoto jména právi. A přišel prezident ČSR Václav Havel a přišli děkani, které jsme si podle svého svědomí zvolili: spolupracoval jsem postupně se třemi – Klabusayem, krátce s Braveným – a hlavně s Bilderen. Bylo by možno vzpomínat dlouho a dlouho. Namátkou zmíním, že v rámci svého rezortu (pedagogika) jsem zahájil na Lékařské fakultě bakalářské studium, že jsem prosadil výuku v angličtině a otevřel Lékařskou fakultu zahraničním studentům (jako první na univerzitě), že jsem vytvořil nový systém přijímacího řízení, který se osvědčil tou měrou, že jej v principu Lékařská fakulta užívá dodnes, že jsem do výukového programu Lékařské fakulty v Brně – městě Gregora Mendela – prosadil nový předmět klinická genetika, že jsem inicioval a prosadil, aby Masarykova univerzita promovala svým čestným doktorem nejlepšího Herčíkova žáka prof. Dušana Soudka z kanadské University of Western Ontario. Že jsem zavedl systém každosemestrálních pracovních setkávání představitelů všech lékařských fakult v Československu ke společnému řešení společných aktuálních problémů atd.

Rád vidím, že mnoho z toho, co jsme zavedli, na Lékařské fakultě stále žije. Ale je mně současně líto, když koncem svého života vidím i to, že zásady společenské demokracie a slušnosti a dobré vůle, s nimiž jsme mnoho dobrého vybudovali (protože jsme jim věřili), nějak vybledly, a byly z žebříčku lidských hodnot vytlačeny vše rozhodujícím faktorem peněz.

Asi by nebylo šťastné, kdybychom svůj rozhovor uzavřeli projevem Vašeho zklamání. Třeba nás naladíte optimističtěji, prozradíte-li nám, čemu se v současné době sám věnujete.

Denně chodím do zaměstnání na Biologický ústav, kde mám přidělenou maličkou improvizovanou pracovnu, dnes v rámci pavilonu A6 bohunického univerzitního kampusu. Svou laboratoř jsem samozřejmě už dávno předal svému žákovi a nástupci doc. MUDr. Davidu Šmajsovi, nicméně jsem rád, že mohu dál sledovat práci v ní – i trochu do ní zasahovat. Jsem rád, že si vede úspěšně, že se do ní stále hlásí noví a noví studenti – a nejen postgraduální, a jsem rovněž rád, že v ní stále žije i moje výzkumné téma bakteriocinů (byl jako doplňkové k dnešnímu tématu novému). I tento výzkum se ovšem dnes pohybuje – zásluhou doc. Šmajse – ve výrazně modernějších metodických polohách, díky pokrokům moderní genetiky, a průběžně přináší publikace ve významných světových časopisech, na nichž se mohou také trochu – aspoň ideově – podílet. Sám teď dokončuji rozsáhlou elektron-mikro-

skopickou studii vybraných sinic, o kterou mě požádala referenční mezinárodní sbírka sinic PCC Pasteurova ústavu v Paříži, a z tohoto tematického okruhu také některé obdobné studie další. V práci pedagogické jsem právě dokončil další semestr přednášek a zkoušení na Fakultě humanitních studií univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Před odevzdáním stojí rukopis mé učebnice biologie pro bakalářskou výuku psychologie na Filozofické fakultě Katolické univerzity v Ružomberku. Z oblastí svého hobby, z práce literárněhistorické uvedu ve čtvrtek 13. května 2010 v Mahenově památníku čtení z dosud neznámé korespondence Lva Blatného z jeho vojenské anabaze za 1. světové války.

Pane profesore, ze srdce Vám přejeme do dalších let to tvůrčí nadšení – nejen nad sinicemi, koliciny a učebnicemi.

Za všechny spolupracovníky i za členy redakční rady revue Universitas Vám přeji pevné zdraví, stálou duševní svěžest a hodně radosti s těmi, kteří jsou Vám nejbližší.

S prof. Šmardou rozmlouval
AUGUSTIN SVOBODA

Gina Pane, Akce Psycho (pokus), 1974

U „nás“ v Antarktidě Rozhovor s Mgr. Kamilem Láskou, Ph.D.

O Antarktidu jste se zajímal už od svých studentských let a byl jste i u zrodu polární stanice J. G. Mendela na ostrově Jamese Rosse, která byla dokončena 4. březnu 2006. Vlastníkem stanice je MU, která zajišťuje její provoz prostřednictvím firmy Czechoslovak Oceanshipping. Na vědeckém programu letošní expedice spolupracovala Přírodovědecká fakulta MU s pracovníky České geologické služby a Přírodovědecké fakulty Usurkzity Karlovy. Letos jich tam pracovalo pod Vaším vedením třináct, a protože krátké antarktické léto skončilo, vrátili jste se do teplejších krajín, domů. Jak se klimaticky liší léto v Antarktidě od časného předjaří ve Střední Evropě?

Rozdíl, na které se ptáte, nejsou na první pohled tak veliké. Je to především proto, že stanice J. G. Mendela se nachází v okrajové části Antarktidy na pouhém šedesátém čtvrtém stupni jižní zeměpisné šířky. Průměrné teploty vzduchu se proto pohybují od -15 do $+5$ °C. Nejčastěji je zde zataženo a sněží. Antarktidu si ale uvědomíte vždy, když přijde sněhová bouře. Trvá tři až čtyři dny a rychlost větru překračuje více než 100 km/hod. Tehdy je práce v terénu téměř nemožná, ale naštěstí máme stanici, která nám poskytuje výborné zázemí.

V literatuře se lze dočíst, že na stanici J.G. Mendela vědci studují procesy odledňování, možné příčiny a budoucí vývoj antarktických ledovců. Jaký byl Váš konkrétní úkol letos a jak na něm probíhala práce?

V průběhu letošní expedice se nám podařilo detailně prozkoumat dva ledovce, které se nacházejí pouhých 20 km od stanice. Jednalo se o ledovec Whisky a Davies Dome. V rámci

grantového projektu provádíme sledování plošných i objemových změn těchto ledovců a hledáme příčiny jejich postupného ubývání. Proto jsme již v roce 2009 postavili na obou ledovcích automatické meteorologické stanice, pomocí kterých sledujeme základní parametry atmosféry i povrchu ledu. Mezi sledované charakteristiky patří např. teplota a vlhkost vzduchu, rychlost a směr větru, výška sněhu, množství dopadajícího slunečního záření a teplota sněhu v několika hloubkách. Za velký letošní úspěch považuji to, že se nám podařilo získat podrobný celoroční záznam o klimatických podmínkách na těchto ledovcích. Navíc jsme uskutečnili měření mocnosti vrstvy ledu pomocí georadaru a máme tak představu o celkové velikosti i charakteru podloží obou ledovců.

V Antarktidě je poměrně hodně stanic. Vy sám jste během svých studií pobýval na polské stanici H. Arctowského. Mohl byste polskou a českou stanici srovnat?

Stanice mají několik společných znaků. Obě leží na mořském pobřeží v blízkosti relativně velkého odledněného území a jsou postaveny především ze dřeva. Polská stanice má však na rozdíl od české základny větší kapacitu a funguje celoročně. Kromě hlavní budovy s kapacitou 20 osob je součástí polské stanice pět samostatných domků (laboratoří) pro dalších 15 až 20 osob. Proto mají Poláci v expedici vlastního kuchaře a čtyři techniky. Asi největší rozdíl mezi oběma stanicemi vidím ve způsobu výroby elektrické energie. Na polské stanici celoročně fungují pouze velké diesellové generátory s obrovskou spotřebou nafty, která musí být každoročně dovážena tankerem zásobovací lodí. Na české stanici se snažíme využívat ve větší míře obnovitelné zdroje energie (slunce a vítr). V situacích, kdy není dostatek slunečního záření nebo vítr se samozřejmě neobejdeme bez tradičních zdrojů energie vyráběné diesellovým generátorem. Úspora nafty je však značná a projevuje se

v tom, že zásobování naší stanice pohonnými hmotami se provádí jednou za 4 až 5 let.

Existuje mezinárodní koordinace vědeckého výzkumu v Antarktídě?

Ano, koordinaci antarktického výzkumu na nejvyšší úrovni zajišťuje zvláštní výbor – Scientific Committee on Antarctic Research (SCAR), který se schází jedenkrát ročně. Na evropské úrovni však funguje ještě jeden výbor – European Polar Board. Ten je konsorciem evropských států, které sdružuje společný zájem o výzkum polárních oblastí a pracuje pod záštitou European Science Foundation.

Jak se na ostrově Jamese Rosse projevuje (resp. neprojevuje) globální oteplování? A jaký je Váš osobní názor na tento jev, včetně názoru na to, nakolik se na něm podílejí lidé?

Globální oteplování se skutečně projevuje i v Antarktídě, naštěstí zajímá jenom v okrajových částech kontinentu. Ostrov Jamese Rosse patří společně s Antarktickým poloostrovem do oblastí, kde byl zaznamenán největší nárůst teploty vzduchu. Za posledních 50 let zde teplota vzrostla o 2,6 °C. Tento nárůst společně se změnou režimu vypadávání atmosférických srážek způsobily na počátku 90. let první rozpad šelfových ledovců v okolí ostrova Jamese Rosse, později úplný kolaps Larsenova šelfo-

vého ledovce. Bohužel tento proces pokračuje i v současnosti. Vliv člověka a s ním související nárůst koncentrace oxidu uhličitého a dalších skleníkových plynů je podle mého názoru evidentní. Kromě globálního oteplování se v Antarktídě na počátku jara stále objevuje ozónová anomálie, nepřesně nazývaná jako ozónová díra. Rovněž za tímto „fenomémem“ stojí člověk.

V tisku se občas objeví zprávy o úmyslech využít nerostné bohatství Antarktidy. Je jasné, že taková činnost by nevratně poškodila tamní životní prostředí. Mělo by to vliv i na celkové životní prostředí na Zemi? Myslíte, že se někdy realizace takových plánů podaří prosadit?

Antarktida, přestože se nachází na jižní polokouli asi 14 000 km od Evropy, utváří nebo ovlivňuje řadu procesů a dějů na celé naší planetě. Spolupodílí se na formování atmosférické cirkulace a mořských proudů, které dále ovlivňují život v mořích i na souši. Trvalé poškození antarktického kontinentu by proto mohlo vážně ovlivnit životní prostředí na Zemi. Pokud jde o využití nerostného bohatství Antarktidy, moc bych si přál, aby k tomu nikdy nedošlo a kontinent tak zůstal uchráněn před obrovskými těžebními společnostmi.

Děkují Vám za rozhovor.

Prof. MUDr. Dušan Soudek se dožívá 90 let

V úterý 4. května t.r. se v kanadském Kingstonu dožil 90 let čestný doktor naší univerzity, biolog Lékařské fakulty a náš dlouholetý ubětavý zahraniční korespondent – prof. MUDr. Dušan Soudek CSc. Požádali jsme ho při této příležitosti o zvláštní článek k uveřejnění – s libovolnou tematikou. Museli jsme ho k tomu dlouho nutit, ale posleze nám poslal krátký text (který samozřejmě uveřejňujeme bez jakéhokoliv zásahu).

Život je jen náhoda...

Nemohu souhlasit s titulem tohoto šlágru. Ale nelze zapřít, že náhoda může mít v životě zvláštní roli. Tak např. akademik Wichterle ve svém životopise popisuje náhodu, která ho v životě dobře umístila. Totéž platí o mně.

V roce 1948 jsme publikovali svůj popis struktury buněčného jádra u plisně *Rhizopus*. Já jsem vždy sledoval „Biological Abstracts“ – a tu jsem se po letech dočetl o nové práci prof. Carl F. Robinowa, týkající se podobného objektu. Hned jsem mu poslal žádost o separát s poznámkou, že my jsme už dříve dosáhli podobných výsledků a že jsme rádi, že teď byly nezávisle potvrzeny.

Separát došel za tři týdny; rozřízl jsem jeho obálku a začel jsem se do obsahu práce. Pak jsem si vzpomněl, že syn naší laboratorní uklízečky sbírá známky; a tak jsem tu použitou obálku vytáhl z koše na odpadky a vystříhl z ní kanadskou známku; pod výstřížkem se objevil bílý papír – byl to autorův dopis. Chtěl po mně separát naší originální práce – a pak připsal poznámku: „Až příště navštívím Evropu, pokusím se Vás navštívit“.

Prof. Carl Robinow z University of Western Ontario (1909-2006) objevitel buněčného jádra (nukleoidu) u bakterií, nás navštívil dvakrát a cestoval jsem s ním po Moravě. Po jeho

druhé návštěvě jsem mu poslal poděkování s dodatkem, který jsem považoval za vtip: „Až příště pojedu do Ameriky, tak se pokusím Vás navštívit.“ Za pár týdnů mně přišel přepis od University of Western Ontario. Pozvání k dvouměsíčnímu studijnímu pobytu v laboratoři prof. Barra. M. L. Barr (1908-1985) byl profesor anatomie, který objevil sexchromatin v jádře somatických buněk ženského pohlaví. „Pozvání platí jen pro tuto osobu a musí být přijato do 14 dní, jinak se ruší.“ Moji cestu do ciziny ovšem musel schválit uliční výbor KSC; ten cestu schválil až se zpožděním – já jsem už byl na cestě. (Později mně prof. Barr sdělil, že tehdy dostal od rodiny prezidenta Kennedyho značnou subvenci pro výzkum; a její část pro mé pozvání využil.)

V Londoně (Western Ontario), sídle této univerzity, si o mně zřejmě udělali dobré mínění, protože v roce 1989 – po sovětské okupaci ČSR – nám s manželkou poslali pozvání, abychom se do Kanady přestěhovali.

Tak náhoda několikrát mně i mé rodině rozhodujícím způsobem zasáhla do života.

„Universitas“ je podle mého názoru vynikající univerzitní revue. Znam dobře revue University of Toronto (manželka je alumnou této univerzity) a také zdejší Queen's University. Torontský časopis popisuje jen své významné pracovníky, Queen's University spíše zdůrazňuje všechny své absolventy jako rozsáhlou rodinu. Já dávám přednost brněnské Universitas. A jsem rád, že jsem byl po léta jejím externím spolupracovníkem!

Redakce prof. Soudkovi za jeho slova – a za veškerou mnohaletou spolupráci – moc děkuje a přeje mu do dalších let co nejpevnější zdraví, pohodu a ještě mnoho dalších užitečných náhod!

Kultura a umění

Performance

JAROSLAV SEDLÁŘ

Slovo performance označuje gesticko-teatrální akci jediného umělce, maximálně menší skupiny performerů, a to před publikem, které ovšem pouze přihlíží nebo které se může také aktivně na dění podílet. Na rozdíl od tradičních umění divadla a tance, u kterých je vždy jasně od sebe oddělen předvádějící a publikum, usiluje performance o to, aby se divák účastnil přímo předvádění, i když to není vždy podmínkou, a tak prožíval a promýšlel ve smyslu interakce performerů a sebe zcela nově vlastní, zároveň ale i předváděné akce i sociální procesy. Výraz performance art je anglického původu a jemu je blízký akcionismus, i když s ním není totožný a performance se projevovала nejprve ve výtvarném umění. Našla však své místo i v divadle, hudbě, videoartu, ve filmu aj. Mnohdy dokonce tyto formy umění splývají a performance dodržuje principy jednoty místa, času a děje. S hudebními performancemi Laurie Andersonové jakož i s divadelními akcemi Boba Wilsona a tanečními kreacemi choreografky Piny Bauschové byl umělecký repertoár podstatně rozšířen ve směru k integrální kombinaci hudby, divadla, tance, výtvarného umění a moderní techniky videa. Laurie Andersonová (*1947), americká umělkyně performance, přivádí žánr hudební performance do extrému ve svém díle *United States I – IV* (1981), což je dvanáctihodinová, ji samotnou prezentovaná práce.

I ve výtvarném umění probíhá performance jako otevřený tvůrčí umělecký proces, vlastní tělesné akce umělce, médiem je sám performer, může se však realizovat kdykoliv a kdekoliv.

Rané formy předperformance se objevují u Yvese Kleina, v jeho tzv. *Antropometriích* (1960). Svě dílo založil na intuici podle zásady: novému světu odpovídá nový člověk. Na úsvitu druhé průmyslové revoluce směřujeme podle Kleina k novému humanismu. „Změny, kterými prochází lidský rod, zasahují především oblast senzibility, citění, vnímání,“ říká o Kleinovi Pierre Restany. Prvním prostředkem, jehož užil Klein k tomu, aby dal hmotnou podobu senzibilním intuicím vymykajícím se kontrole rozumu, byla barva. Je jednak realitou, ustaluje se v ní obraz, který stvořil tvůrce ve svém vědomí, a navíc má schopnost působit na naši smyslovost, provokuje nás nebo nás okouzluje, vybízí k přemýšlení nebo ke snění, řečeno Kleinovým termínem „proscjuje nás“. Tato myšlenka se stala základem jeho monochromie. Soustředil se na ultramarínovou modř, která se mu stala výtvarným nositelem emocí a vyjádřením kosmu. Výsledkem této myšlenky byla v roce 1960 v rue Gentil-Bernard, Fontenay-aux-Roses v Paříži výstava *Skok do prázdna*, na níž přišlo množství lidí zaplnit prázdné sály galerie. Absolutní prázdnota se stává východiskem dal-

Gilbert & Georg, *Zpívající sochy*, 1971

ších Kleinových záměrů a metod, přechází opět k monochromii, nezůstává však jen u valerů ultramarínu, obrací se i ke karmínově červené, růžové a zlaté v podobě fólií. Klein propracovává dále svoji kosmickou vizi a dospívá k zapojení všech elementárních sil do procesu vznikání obrazu, k tzv. antropometriím, při nichž používá „živých štětců“, nahých ženských modelů natřených barvou a otiskovaných před shromážděným publikem na plátno nebo na papír. Kleina zaujala i práce s prostorem, buduje své vlastní architektonické koncepce a teorie, staví doslova na vzduchu a ze vzduchu. Provádí tzv. klimatizace, zase prostoru, pomocí různých vzduchových vrstev, vytvářených kompresory. Klein chtěl ve svém díle pomoci nového jazyka a nových prostředků zachytit změny, které nastaly ve vnímání, chtěl zachytit novou citovost člověka kosmického věku.

Performanci předchází také Happening a Fluxus. Josef Beuys, který vystavoval roku 1963 s mezinárodní skupinou *Fluxus*, chtěl obnovit archetypické, mýtické a magicko-religiózní souvislosti. Srovnával vlastní uměleckou činnost se šamanstvím. Ve spojení všech podmínek života je Beuysovi umělecké dílo hlasatelem základních plastických principů kreativity, která se materializuje v akcích. V některých z nich Beuys už jednoznačně předznamenal performanci. Jsou to *Wie man dem toten Hasen die Bilder erklärt*, 1965 (Jak vyložit mrtvému zajíci obrazy); *Kojote*, 1974 (Kojot). Byl to vycpaný kojot, kterého si přivezl Beuys do USA a s ním zůstal po dobu pobytu ve stanu. Pak prohlásil, že poznal Ameriku, protože pobýval s kojotem – typickým tvorem pro Ameriku). Snahy po umělecké kreativě přenesené do života přivedly Beuyse v sedmdesátých letech k politickým akcím, např. k založení Úřadu pro

Franz Gersch, Marina líčící Luciana Castellihová, 1975

přímou demokracii (Büro für direkte Demokratie) nebo Svobodné vysoké školy pro Kreativitu (Freie Hochschule für Kreativität).

Za předchůdce v rámci happeningu bývá uváděn Allan Kaprow, Wolf Vostell, z Japonců Nam June Paik, Yayoi Kusama, Yoko Ono, skupina Gutai. Umělci japonské skupiny Gutai, kteří vycházeli z tradičních prvků východní kultury zen-budhismu, se programově zabývali akcemi, které později vešly ve známost pod pojmem *performance*. Začínali v roce 1955 a potom navštívili Ameriku, kde vystupovali, až vešli do obecnějšího povědomí v roce 1957. Pořádali veřejné akce před publikem, které sestávaly například z házení papírových míčků, namočených do barev, na bílou zeď nebo přetřásali obarvenou vodu přes celofánové pásy a při představeních za stupňujícího se zvuku chrámového bubínku upouštěli různé předměty, např. červené hole, v rytmickém sledu za sebou na zem. Článek o skupině Gutai vyšel v New York Times v roce 1957 a inspiroval dokonce i Allana Kaprowa nebo Johna Cage, tedy představitele happeningu a fluxu.

Ovšem i v Evropě se objevují, kromě Beuyse, předchůdci performance, například Ben Vautier (* 1935, původem Ital), francouzský zástupce neodadaismu, který ve svém tzv. *ideovém umění* realizuje identifikaci umění a života ve smyslu Duchampově tím, že vysvětluje vlastní projevy života a verbální artikulace k umění (během festivalu skupiny Fluxus 1962 v Londýně sám sebe vystavoval 15 dní a nocí ve výloze jedné galerie jako živoucí sochu). Sumu těchto kreativních procesů Vautier shromáždil v jakémsi individuálním muzeu, nazvaném *Skříně* (1958). Určitým způsobem sem zasahuje Graham Dan (*1942), americký umělec autodidakt, který studoval krátkou dobu filozofii na

Columbia University v New Yorku a od poloviny 60. let tvořil literární a umělecké práce s konceptuálními rysy. Od roku 1969 natáčel první filmy a performance, ve kterých ho zajímaly sociopsychologické fenomény a interakce mezi publikem a předvádějícím. Od roku 1970 jsou to videopráce, především ve formě architektonicky-environmentálních osnov (videoprostor s časovým prodlíním osmi vteřin, takže návštěvník může pozorovat sám sebe hned při vstupu, Projekt '74, Kolin). Od benátského Bienále 1976 tvořil instalace ve veřejném prostoru ze skla a zrcadlových stěn s komplexními efekty pozorování a izolovaného sebepozorování.

Významnými předchůdci a zároveň již performery jsou tzv. *Videňští akcionisté* (Wiener Aktionisten), umělci Hermann Nitsch, Otto Muehl a Rudolf Schwarzkogler, kteří rozvinuli rituální orgiastické akční hry „Orgien-Mysterien-Theater“. V tomto pojmenování hledal především Hermann Nitsch vědomě asociace svého kultovního odreagování religiózního chování, přičemž diónýsko-orgiastické uvolnění v těchto orgiích mělo být zároveň antitezí k brzdícím křesťanským mýtům. Blasfemicky se Hermann Nitsch považoval za nového Vykupitele, zneuctěného Krista, zastupujícího společnost a její vědomí, a tím její osvobození od historicko-sociálních tabu západokřesťanské kultury. Za stylistické prostředky k tomu užíval Nitsch orgiastickou extází divoké obětní akce, aby smyslově prožívanou ukrutností zabíjených zvířat upozorňoval na krutost měšťanského pořádku, na vraždy, na policejní teror, na válku a na masovou brutalitu. Orgien-Mysterien-Theater byly částí neorealistického akčního umění a svého provokačního vrcholu dosáhly ke konci šedesátých let.

Druhý rakouský představitel Wiener Aktionisten Otto Muehl (*1925), který v roce 1947 vystudoval germanistiku a historii na vídeňské univerzitě a zabýval se také psychoanalýzou, rozvinul erotické performance. Ty v 60. letech sledovaly záměr prolomit prostřednictvím orgiastických rituálů, často s exkrementy a religiózními kultovními předměty, konvenční frustrace sexuálních tabu a religiózních přinucení. V polovině sedmdesátých let se vzdal umění a založil AAO (Aktions-Analytische Organisation) k vytvoření komuny alternativních svobodných forem života.

Rudolf Schwarzkogler (1940-1969) provokoval publikum svými body artovými akcemi sebezmačením, které mělo poukazovat na antiestetismus zničujících mechanismů ve společnosti, stejně jako na tabuizování těla a tělesnosti. V roce 1969 dovedl tyto své akce do důsledku, když spáchal sebevraždu skokem z okna.

Název performance se ovšem začal užívat až od šedesátých let, a to hlavně na odpovídající práce Vito Acconciho (Body Art), Gilberta & George (konceptuální umění), Dana Grahama a Transformery. Události šedesátých let, zejména pak revolucionizující pařížský květen 1968, vymezuje performance a jeho doznívání nebo lépe řečeno již předběžný konec, stejně jako konec projevů Live-Art.

Svou podstatou je performance nemediální, přímá, nepotřebuje další výklad. Odehrává se na určitém místě a v určitém čase, ale také v hlavách a srd-

cích přítomných. Je tedy ojedinělým poetickým aktem s potenci k dlouhodobému působení, protože je schopna v hlavách přihlízejících rozvinout nenadálý vlastní život. Z těchto důvodů nemůže performance být také adekvátně dokumentována. Žádná fotografie a žádný film by nebyly v situaci, aby zachytily ceremoniální, v nejvyšším stupni estetické okamžiky vstupující do preludu Jamese Lee Byars ve všech viditelných, slyšitelných a atmosférických aspektech reprodukovatelných: žádná – přes všechnu citlivě nakreslenou dokumentaci – nedokáže reprodukovat téměř neúnosné napětí, které se vytvořilo mezi Beuyssem a jeho publikem.

Performance by ovšem na druhé straně nemohla dosáhnout významu, kdyby zůstala pouze nemediální akcí. Byly to právě film a video, které ji umožnily rozvinout velké spektrum výrazových forem. Rebecca Horn (*1944) inscenovala své záhadné tělesné objekty výhradně pro film a videokameru. Je to německá umělkyně, studovala na Hochschule für bildende Künste v Hamburku. Od roku 1968 začaly její první akce s využitím vlastního těla. Známou se stala od roku 1972 svými videoarty – performancemi, ve kterých demonstrovala v choreografických rituálech identitu lidské existence v podobě přirozených nebo mytologických příběhů. Za tím účelem rozšiřovala své tělo materiály, jakými jsou např. peří (nebo stuhy a masky), aby je využívala jako tykadla nebo křídla, (*Měkké zajetí*, 1977). V osmdesátých letech vznikají konstrukce z organických a technických materiálů v podobě instalací s mytologickou auru.

Jürgen Klauke (* 1943), německý umělec, studoval v letech 1961-65 na Vysoké škole pro umění a design v Kolíně nad Rýnem. Roku 1970 začal se znamenáním situací a věcí ve svém okolí, a to kresbami a fotografiemi; od roku 1972 realizoval celistvé fotosekvence (*Transformer* nebo *Masculin/Feminin*) a první intimní performance, ve kterých vycházel z banálních všedních erotických situací, které vstupovaly do symbolického a rituálního vztahu. Tyto performance byly dokumentovány ve velkoformátových blocích fotografií a tabulích a zpracovávány do velkoformátových fotografických sekvencí. R. 1987 v kontextu série *Pro Securitas* to byla práce s elektronickými obrazy, která čerpala z obrazovek letecké kontroly. Ty byly fragmentovány a zvětšeny a pak dostaly jako monumentální fotografie dimenzi bezmezné prázdnoty a nestálosti. Také Arnulf Rainer lije do svých performancí existenciální psychogramy, které vyznačují z jeho obrazových výpovědí. Jsou založeny na pomalování vlastního těla a v jemných obrazech reprezentují ztichlou monologickou komunikaci se sebou samým.

Nasazení videa umožnilo, aby performance mohla být prováděna nezávisle na místě a čase a bez přítomnosti publika. Zvláště umělci, kteří se zabývali vztahem tělo-prostor-proces, jako Nauman nebo Rinke, koncipovali performance přímo jen pro kameru. U Jochena Gerze fungovala kamera dokonce jako jediný svědek jeho akce „Rufen bis zur Erschöpfung“ (Volání až do úplného vyčerpání). Vzdálen šedesát metrů od kamery a mikrofonu videoaparátu křičel tak dlouho a tak hlasitě, až ochraptěl a ztichl. Také Vito Acconci udělal z kamery svědka svých akcí, avšak v protikladu ke Gerzovi při pobytu na mís-

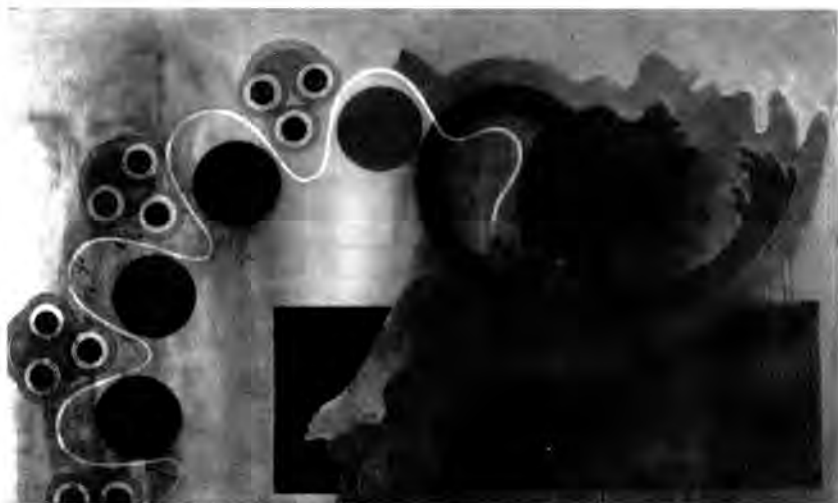
Yves Klein, *Anthropometrie*, 1960

(natírání ženských aktů modrou barvou a otisk jejich těl na zavěšené plátno)

tě dění držel publikum daleko od sebe, ba dokonce zavřené nebo lépe tak, že k němu nemělo přístup. Vito Acconci (*1940) americký umělec, který vyvolal pozornost nejprve jako básník (1964-68), který se pak ale cítil silně přitahován experimentátory takových skupin jako The Judson Church a zástupci konceptuálního umění, jakými byli Sol LeWitt, C. Andre, R. Morris, J. Kossuth, D. Graham a D. Oppenheim. Svými performacemi od roku 1970 se stal nejdůležitějším zástupcem Body Art. Ulrike Rosenbach vystupovala v performanci nazvané *Isolation is transparent* (Izolace je transparentní, 1973) za průhlednou fólií. Tam se zaplétala do sítě hustých bílých provazů jako pavouk. Přihlížejícím se jako doplněk nabízel kamerou zachycený obraz z ptačí perspektivy na monitoru.

V sedmdesátých letech vstoupila performance do svého stadia monitorů. Tím začala pro Gerharda Johanna Lischku, autora této formulace „Tamel des Sehens“ (Opojení z vidění, dívání se). Vskutku, co je přidáno dění kamerou anebo monitorem, je divákem dvojnásobně prožíváno. V principu jde o něco podobného jako v kubismu, pracovat současně s více perspektivami (pohledy).

Během šedesátých let ovšem vynikli někteří představitelé performance, zejména ti, kteří se zabývali v duchu vídeňského akcionismu vlastním tělem. Úspěšná v tomto slova smyslu byla Rakušanka Valie Export, která se věnovala ve svých feministických akcích historicky vyhraněné řeči ženského těla. Valie Export (Waltraud Höllinger) (*1940) navštěvovala uměleckoprůmyslovou školu (textilní) v Linci a přišla jako filmová komparzistka, fotomodelka a filmový skript do styku s filmem. Od roku 1969 pořádala – často ve spolupráci s Peterem Weibelem – Expanded-Cinema-Aktionen, přičemž problematizova-

Jürgen Klauke, *Autoerotická projekce*, 1985

la systém projekce a pustila se do rozpisu filmového jazyka tím, že přenášela syntax filmu na jinou rovinu (využívala např. povrch vlastního těla jako médium projekce). Od sedmdesátých let pracovala s videem, kterým dokumentovala své – performance. V nich se snaží na vlastním těle vyjádřit myšlenky vztahující se k současné společnosti a k jejím problémům. V performanci *Hyperbolie* (1973) se umělkyně plazí koridorem, který je plný drátů nabitých elektřinou, a ty brání jejímu bezbolestnému průchodu. Od roku 1981 je hostující profesorkou v Evropě i v USA, od roku 1995 profesorkou pro multimedia-performance na vysoké škole pro média v Kolíně nad Rýnem.

Body art, využívání vlastních těl k performancím jako materiálu a prostředků sebezkušenosti, nalezneme i v dílech umělců, jakými jsou Gina Pane, italská umělkyně, žijící od roku 1960 v Paříži, která od roku 1968 většinu svých performancí nechala nafilmovat nebo natočit na video. Ty nám předvádějí senzibilní, nicméně intenzivní zásahy do vlastního těla ve smyslu body artu, řezání žiletkou do těla tak dlouho, až začala krváčet, které nám sugerují bolest poraněním jako existenciální formu poezie. Důsledky jiných podob body artu se jeví jako méně pozitivní. Mnoho jeho projevů má výrazně masochistický nádech. Začátkem sedmdesátých let anglický performer Stuart Brisley strávil skoro celý týden ponořený v lázni, v níž plavaly vnitřnosti a jiné části zvířecích těl. Podobně pracuje Chris Burden (* 1946) americký zástupce Body Artu. Ve svých akcích od roku 1971 usměrňoval své fyzické vztahy k objektům, experimentoval však ve stále větší míře s tělovými hraničními situacemi – a to daleko více než např. Acconci. Třeba v extrémní akci nazvané *Velvet Water*, která spočívala v tom, že ponořoval hlavu do vody tak dlou-

ho, až nemohl dýchat (1974), a ve scéně *Transfixied*, ve které se nechal hřebíky do dlaní ukřížovat na karoserii auta Volkswagen (1974). Nauman a Klaus Rinke nasazují svoje tělo jako sochy a Arnulf Rainer jako expresivní mediální výraz. K body artu lze přičíst i Gilberta & George (Gilbert Proersch (* 1943), George Passmore (* 1942), anglické umělce, kteří studovali sochařství na St. Martin School of Art v Londýně. Od roku 1968 se předváděli sami jako Human Sculptors, a jako takoví pozvedali silně stylizované všední rituály (procházení se, kouření, pití atd.) na uměleckou hodnotu jako živé sochy (Living Sculptures). Zvláště působivá byla performance *Underneath the Arches (Singing Sculpture – Zpívající sochy*, od roku 1969; vystoupení trvalo bez přerušování pět minut až osm hodin denně) a *The Red Sculpture* (od roku 1976). Jejich četné pohlednice, časopisy a publikace, které uveřejňovali pod mottem „Art for All“, sestávají, stejně jako jejich fotografie, obrazy a kresby, ze zářejícího smíchání záměrných banalit a diletantismu s promyšleným kalkulem a esteticky sebejistou prezentací. V 90. letech vznikaly piktogramové velkoformy, ve kterých umělci celebrují své životní zážitky pomocí symbolů (*The Naked, Shit Pictures*, 1995).

Jak důležité může být vyvažování reálného a kamerou zprostředkovaného dění, to ukazuje Ulrike Rosenbachová v „Glauben Sie nicht, dass ich eine Amazone bin“ (*Nevěřte, že jsem Amazonka*, 1975). V akci Video-Live z roku 1975 vystřeluje 15 šípů na reprodukci obrazu Stefana Lochnera „Madonna im Rosenhang“ (*Madona v růžovém keři*, 1451, Wallraf-Richartz-Museum, Köln). Rozhodující pro výpověď je, že na obrazovce vzniká prostřednictvím zablouknutí syntéza obrazů složitých ze dvou kamer. Tam šipy trefují nejen obličej Madony, ale také obličej autorky.

To, že na konci sedmdesátých let nastává zřetelný přesun zájmu ve prospěch kamerového zprostředkování obrazové produkce, má hospodářské důvody, souvisí ale rovněž s okolností, že téma individuálního prožitku ustupuje do pozadí. Část umělců se obrací k znovuoživenému zájmu o malířství. Bližší se postmoderna. Jiní přesouvají svoji angažovanost k instalacím, jejichž zájmu se těšil v té době umělecký provoz. Někteří aktivisté performance vyhledávali nové prostředí a nové, nezatižené publikum. Denis Oppenheim (*1938), americký umělec, studoval na California College of Arts and Crafts a na Stanford University. Známým se stal svými pracemi ve smyslu – Land art – strukturovanými povrchy země (*Annual Rings*, 1960), také využíváním přírodních jevů (*Directed Seeding Wheat*, 1969) nebo *Čas (Timetrack)*, 1969) – a později ve smyslu body artu, také když využíval přírody, např. záření slunce (*Reading Position for Second Degree Bum*, 1970). V 70. letech rozvinul z hlediska performance komplex videoinstalací. Umělec začal tehdejší koncept s performancemi stahovat zpět jako angažovaná osobnost, aby se místo toho začal angažovat v instalacích a nakonec ustrnul v instalacích architektury (*Theatre Piece*, 1978).

V 70. letech vycházejí z body artu, směru performance, transformeři, kteří vztahují princip proměn a záměn zcela subjektivně na sebe a používají je na

své vlastní osobě, přičemž ve svých pracích problematizují konvenční fixaci a určité způsoby chování a pohlavní orientace. K nejnámějším zástupcům se počítají Klauke a Urs Lüthi (*1947), švýcarský umělec, v jehož pracích se artikuluje problematika transformérů (Performance) v obzvláště komplexní formě. Tematizoval jevy jako osamělost a stáří (*Just another Story about Leaving*, 1974), vztahy na polaritě já a svět a především víceznačnosti ve vlastní bytosti (např. ve vztahu k polaritě mužský-ženský) a pojednával s částečně ohleduplným a silným realismem. Lüthi upřednostňoval jako médium fotografii ve vzájemném vydání (*The Numbergirl*, 1973). Také Ben d'Amagrac (* 1940) belgický umělec, studoval v letech 1959-63 malířství na Amsterdamské akademii, ve svých performancích se pokusil zpracovat vlastní meditativní zážitky (umělec jako divák sebe sama), které ve dvojím oddílu procesu sděloval divákům.

V sedmdesátých letech vychází z body artové performance směr zvaný transformer, který na sebe vztahuje zcela subjektivně princip záměn a proměn a používá ho na své vlastní osobě, na svém těle, přičemž se v pracích jeho zastánců problematizuje konvenční fixace na určité způsoby chování a na pohlavní klíše úloh. Vzdáleně je blízký transvestitům. K nejnámějším zastáncům se počítají Luciano Castelli, Jürgen Klauke a Urs Lüthi. Transformace je tedy umělecký směr, který pracuje s vlastním tělem, přičemž využívá převleků, různých kostýmů, masek, líčidel apod. Tvorba tohoto druhu se dostává až na samu hranici situace, kdy umělcovým materiálem je vlastně tělo samo. Tradice bodyartu vyrůstá z happeningů šedesátých let. Někdy byly tyto akce rozpracovány do té míry, že se z nich staly rituály s rolemi pro mnoho účastníků. Často mívaly formu cesty nebo hledání. Jedním z nejpůsobivějších byl ten, který předvedla na začátku sedmdesátých let několikrát a v různých podobách britská skupina performerů *The Welfare State*, která si nyní říká *Welfare State International*. U transformérů se jedná většinou o vystoupení skupiny momentálně spolupracujících umělců a jejich volný scénář, kterým se blíží experimentálnímu divadlu, avšak divadlem takové vystoupení není. Skupina *The Welfare state international* rozpracovává akce tak, že se z nich stávají rituály s rolemi pro mnoho účastníků. Na začátku sedmdesátých let předvedli v různých podobách akce nazvané *Sir Lancelot Quail*, které volně interpretovaly hledání svatého grálu v temné místnosti, ve které byla jen na okamžik osvětlena různá gesta, grimasy apod. To připomíná experimentální divadlo. Patří sem také dvojice Gilbert & George, vystupující od roku 1968 jako živé sochy. Jejich veřejná vystupování, převleky a chování se neustále proměňují a jsou záměrně stylizována. Typická byla pantomima doprovázená hudbou reprodukcí ze staré gramofonové desky, *Underneath the Arches*, v civilních oblecích s kravatami, avšak s tvářemi a rukama nabarvenými zlatým bronzem. Patří sem skupina čtyř performerů z Islandu nazvaná *Icelandic Love Corporation* a skupina *The Black Market*, charakterizovaná příležitostnou spoluprací umělců nejrůznějších národností. V našem prostředí bychom mohli v této

souvislosti snad uvést Tomáše Rullera, Petra Štemberu nebo Jiřího Surůvku, Předkapela Lozinský, Margita Titlová-Ylovský.

Marína Abramovičová (*1946), narozená v Bělehradě, dnes v Amsterodamu a Paříži žijící umělkyně performance a videoartu, která studovala v letech 1965-72 na Akademii výtvarných umění v Bělehradě, spolupracovala od roku 1976 s Ulayem na performancích, videích, které se realizovaly od roku 1980 na cestách do Austrálie, na Saharu a do pouště Gobi. Známost se stala Abakanovičová a Ulay roku 1988 svou *Cestou po čínské zdi (Marsch auf der chinesischen Mauer)*. V jejich akcích jde umělkyni o vědomé zažití extrémních situací námahy a vyčerpání, o dosažení maximálních fyzických a mentálních hranic. Za takovým zkoumáním těla stojí požadavek a přesvědčení, že je možné stále ještě rozšiřovat zážitky – i utrpení – individuálního a kolektivního vědomí. Pozornost vyvolala na 47. bienále v Benátkách roku 1977 její performance *Balkan Baroque*, kterou chápala s ohledem na balkánskou válku jako očistný proces prostřednictvím smutné práce. Ta spočívala v tom, že po otevření Bienále šest hodin odstraňovala kartáčem krvavé zbytky masa z hory kostí.

Luciano Castelli (* 1951), švýcarský umělec, známý svými malými objekty z hlíny, slídy, peří atd., stejně jako fotopracemi z problémových kruhů transformerů na konci sedmdesátých a na začátku osmdesátých let, spolupracoval s umělcem jménem Salomé a zdokonaloval své expresivní malířství s erotickou a částečně i obsesivní tematikou. Salomé (Wolfgang Cilarz) (* 1954) německý malíř, studoval v letech 1970-80 malířství na Vysoké škole umění v Berlíně (prof. Hödicke) a roku 1977 spoluzakládal berlínskou Galerie am Moritzplatz. Od roku 1978 zobrazuje sám sebe (se zřetelně eroticko-voyerškými aspekty vztahujícími se k vlastní homosexualitě) a performance spolu s Luciano Castellim, mezi jiným ve filmech Roberta von Ackeren *Die Einsamkeit des Herzens (Osamělost srdce)* a *Die flambierte Frau* jako i ve filmech Rainera Fettinga. Exotika, stranění se a existence na okraji jsou témata, která Salomé ve svém stylu – patřícím ke gesticko-expressivnímu malířství Nových divokých – zobrazuje s obsesivní extrovertitou.

Performancí ovšem i nadále pěstovala feministicky orientovaná umělkyně Miriam Cahn (* 1949), Švýcarka, která své práce – malby, kresby, videa – zakládá na feministických idejích. Ve svých malířských a kreslířských záznamech, které zdůrazňují ve skicách a zlomech, že Cahnové jde o ženské dosažení známých věcí jako individuálních komentářů k tomu, co se jako svět nabízí. Přitom se spojuje poetické a agresivní v obrazech vnějšího a vnitřního zážitku. Známost se stala Cahnové série *Klasický život*, 1982/83, kterou vystřídala roku 1984 konečně k ženě se vztahující série *Das wilde Lieben*. K figurám v životní velikosti, nakresleným na zdech, byly aranžovány na zemi výtvořky, které lze využít stejně jako zbraně i jako oběti. V jedné performanci na videu zažívá recipient používání těchto nástrojů Cahnovou jako rituální zbraň.

Tracey Emin (*1963), britská umělkyně, která tvořila své instalace z asociací vlastních životních zkušeností a vzpomínek, společně se Sarah Lucaso-

Ulrike Rosenbach: **Nevěřte, že jsem Amazonka**, 1975

vou opustila roku 1993 zcela vědomě prostor muzeálních výstav, aby uprostřed londýnské dělnické čtvrti provozovala obchod s brakovým zbožím, se zástěrami, praporky a špendlíky. Obchod byl pokryt sexistickými slogany. V centru její pozornosti ovšem nebyly prodejní artefakty, nýbrž chování návštěvníků krámu z různých sociálních vrstev. Na výstavě nazvané *Sensation* (1997/98) vystavila stan, na jehož vnitřních stěnách vypsala pestrými barvami jména osob, se kterými se v letech 1963-1995 vyspala. Zhuštěné vzpomínky jako duševní regenerační sílu obsahovala také instalace *Exorcism of the Last Painting I Ever Made*, 1997/98 v kolínském Kunstverein. Inscenován zde byl ateliér umělkyně s veškerým osobním inventářem. Zde provedla malířskou performanci, ve které se projevila umělecká činnost jako provokativní, zároveň však sebeočistný exorcismus. Emin nalezla sociální zkušenost skupinových souvislostí tradiční struktury familiérních vazeb. S ní spolupracovala Sarah Lucasová (*1963), rovněž britská umělkyně, jejíž práce 90. let se staly mezinárodně známými skrze výstavu *Sensation* 1997/98 (tam také Emin). Všechny její práce od koláží, objektů, po prostorové instalace jsou popisem jejích specifických prožitků dnešní reality a ty ona artikuluje s jasnými agresivními jako sexuálními konotacemi. Tak se sama předvádí ve svých fotografických portrétech v důrazně mužských pózách, přičemž recipient jasně cítí, že stafáže a gesta slouží k zaujetí obranných postojů. V roce 1993 otevřela spolu

s Emin v dělnické čtvrti Londýna obchod s levným zbožím se sexistickými slogany.

Ida Applebroog (*1920), Američanka, studovala mj. na School of the Art Institute Chicago (1966-68). Po počáteční činnosti na území performance, filmu a sochařství se počítá od roku 1974 k významným feministickým malířkám postmoderny v USA.

Pokud se rozvíjí umění performance také dnes, pak s tím má něco společného to, že žijeme v době, ve které nás ohrožuje rozsáhlá fabrikovaná veteš.

Performance, která vizualizuje elementární procesy zážitků nasazením řeči a gestiky, vrací umění k elementarizaci smyslové činnosti, k původnímu pojmu estetického jako vědomého vnímání a je chápáno jako způsob didaktické analýzy zážitku, zkušenosti, činnosti. Umělec opět přísně odděluje svou akci od recipienta, vytváří si zcela vědomě distancující platformu k publiku, a proto může určovat sám strukturu své demonstrace. Toto oddělení, tato distance rezultuje z happeningu, protože přihlížející nepřináší s sebou žádnou obecně závaznou senzibilitu, a umělec je proto nucen sám jasně označit všeobecně platnou strukturu reality, tj. podmínky lidského jednání v čase a prostor. ■

In memoriam

Za Alešem Svobodou

Deset let po smrti světem uznávaného anglisty profesora Jana Firbase zemřel letos ve věku nedožitých 69 let jeho nejvýznamnější žák a pokračovatel prof. PhDr. Aleš Svoboda, DrSc.

Po středoškolském studiu v Kyjově a na konzervatoři v Brně vystudoval na Filozofické fakultě MU v Brně angličtinu a němčinu, později jako třetí obor též češtinu. Tituly PhDr. a CSc. mu udělila v letech 1968 a 1978 Masarykova univerzita v Brně, habilitační práci obhájil v roce 1980 na Univerzitě Karlově v Praze. Na katedře anglistiky a amerikanistiky FF MU působil v letech 1970-1990 (s přetřzkou pěti let, kdy z rodinných důvodů pracoval na Pedagogické fakultě v Ostravě), v letech 1990-2010 pak působil jako docent a později univerzitní profesor na filozofických fakultách v Ostravě, Opavě a souběžně také v Prešově.

Ve vědecké práci rozvíjel v duchu Pražské školy otázky funkční syntaxe, zejména pak funkční perspektivu větnou (aktuální členění větné) na základě srovnávání angličtiny, češtiny a několika dalších jazyků. Světoznámou Firbasovu teorii funkční perspektivy větné se mu podařilo obohatit hlavně ve dvou směrech: v podrobném rozpracování tematických elementů, které vedlo k objevení tzv. diatématu, a v rozšíření poznatků na sféru podvětnou a nadvětnou. V poslední době tvořivě uplatňoval Firbasovy dynamické sémantické škály při analýze uměleckých textů (včetně textů básnických).

Aleše Svobodu jsme znali jako milého kolegu s nepřehlédnutelným pedagogickým a vědeckým nadáním: i složité teoretické myšlenky svoje a svých předchůdců dovedl prezentovat velmi srozumitelně a poutavě.

Nesmírně záslužnou práci v posledních letech svého života vykonal prof. Aleš Svoboda tím, že inicioval, organizačně a finančně zajistil a velmi podrobně vědecky připravil vydávání sebraných spisů svého učitele, *Collected Works of Jan Firbas*. Jsou rozvrženy do pěti svazků a jejich společným vydavatelem je Masarykova univerzita a Ostravská univerzita. První svazek vychází už letos, avšak Aleš Svoboda se ho už nedožil. Za jeho práci mu patří dík.

E. GOLKOVA

Za docentem MUDr. Zdeňkem Churým, CSc.

Je tomu právě rok, kdy jsme se u příležitosti výročí 90 let Masarykovy univerzity a 90 let doc. MUDr. Dušana Mrkose, CSc. uveřejnili článek: Vývoj oboru klinické hematologie dospělých v Brně do 90. let minulého století (Vnitřní lékařství 2009, 55, 1 a v časopisu Transfuzní Hematologie dnes 2009, 15, březen).

V článcích byl zmiňován význam doc. Z. Churého pro vývoj hematologie v nelehkých podmínkách druhé poloviny minulého století v Brně. Bohužel nás pan docent dne 26. 2. 2010 po těžké krátké nemoci opustil ve svých 85 letech.

Narodil se 10. 1. 1925 v Kyjově. Po maturitě absolvoval studium na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity, kde promoval 12. 2. 1951. Již během studií pracoval v Ústavu experimentální patologie u zakladatele brněnské hematologie prof. MUDr. et RNDr. Viléma Uhra, DrSc. jako asistent (od 1. 5. 1950). Odborným asistentem byl ustanoven po promoci dne 1.4.1951. Současně byl zaměstnán na hematologické ambulanci na čtvrtinový úvazek u MUDr. Uchytily na poliklinice Zahradníkova, kde hodnotil morfologické preparáty.

V roce 1961 byl jmenován kandidátem věd na základě obhajoby práce Pokusná imunohepatologická chudokrevnost. Docentem byl jmenován v r. 1963. Habilitační práce měla název Aktivita sérových fermentů u hemolytické anemie. Mezi roky 1955 až 1970 docházel na III. interní kliniku, kde se bezplatně věnoval hematologicky nemocným. Stalo se tak na základě dohody prof. MUDr. V. Uhra a přednosty III. Interní kliniky prof. MUDr. et PhDr. J. Pojera. A v roce 1970 jsem tuto činnost převzala a z mého učitele se stal můj celoživotní konzultant.

V důsledku změny poměrů na LF a úmrtím prof. MUDr. V. Uhra i přechodem ústavu na výzkum umělého srdce na zvířatech přijal doc. Churý dne 1. 6. 1972 místo městského hematologa, vybudoval v Husovicích Městskou hematologickou ambulanci, kde vychoval několik dalších hematologů. Bohužel byl proti své vůli propuštěn 30. 6. 1987 a převeden na do-

rostopově oddělení. Vel-

mí trpěl tím, že byl održen od své milované hematologie, krátce nato utrpěl po pádu vážný úraz. Ironií bylo, že jím vybudovaná ambulance se do tří let rozpadla. Dne 1. 1. 1988 byl přijat do Výzkumného onkologického ústavu, dnes Masarykův onkologický ústav, kde se realizoval jako skvělý morfolog v hodnocení patologických nálezů. Vychoval tam dalšího hematologa a úzce spolupracoval s onkologií. Ač svým vzděláním a dosaženými hodnotami nebyl k ničemu nucen, při své preciznosti v době svého působení v MÚNZ vykonal atestaci z interny i z hematologie a transfuze krve. Ještě jako penzista docházel denně do Masarykova onkologického ústavu, kde uplatňoval svoje znalosti do začátku posledního desetiletí. Hematologie byla jeho hlavním koníčkem.

Jeho celoživotní vášní byla filatelie, měl cenné sbírky, které prezentoval na výstavách, několikrát byl oceněn. Významná byla jeho sbírka známek potomků anglické královny Viktorie, převážně členů vládnoucí šlechty z celé Evropy, z nichž někteří mužové trpěli hemofilií a některé ženy byly přenašečkami. Královna Viktorie byla prokazatelně přenašečkou hemofilie (publikováno ve Vnitř. Lék. 43, 1994, číslo 4).

Miloval svoji rodinu, dožil se i pravnoučete. Velmi rád spolu se svou rodinou trávil volné chvíle na chalupě ve Věstíně-Zleby u Rožového na Vysočině.

Poznala jsme ho jako velmi vzdělaného, skromného člověka, odborníka plně oddaného hematologii, který se nezištně děлил o své znalosti četnými konzultacemi a množstvím odborných publikací.

Tak si ho uchovávám ve své paměti. Vážím si toho, že jsem s ním mohla pracovat.

J. JEDLIČKOVÁ

Významné osobnosti naší univerzity

Rétor a elegán za přednáškovým pultem*

(30 let od smrti Vladimíra Stupky)

Přestože spíše menší a ve starším věku již nikoli štíhlé postavy zaujal Vladimír Stupka (1906 Brno – 1980 tamtéž) mnohé z posluchačů svých přednášek vyzrálou rétoričností a elegancí projevu. Takového pamatují jubilanta z první poloviny 60. let minulého století, když jsem patřil mezi studenty oboru divadelní věda a on přednášel dějiny světových literatur. Tehdy byl docentem (habilitoval se v roce 1961 prací *Studie verhearenovské*), v roce 1967 pak přešel jako vedoucí katedry západoevropských jazyků a literatur na fakultu pedagogickou. V roce 1968 byl vědeckou radou navržen na jmenování mimořádným profesorem, s nástupem tzv. normalizace však ke jmenování nedošlo a V. Stupka odešel do důchodu (1971). Ani pak neustal ve vědecké práci a publikační činnosti. Například v první polovině 70. let vyšla jeho práce *Uvedení do dějin světových literatur 1.2., 1. Do roku 1789* (1973). 2. *Od roku 1879 do sklonku 19. století* (1974). Stupkovou doménou, počínaje obdobím jeho studií na brněnské filozofické fakultě (1924–1929, obor čeština-francouzština, byl mj. žákem Arna Nováka) a poté za let působení středoškolského profesora (1929–31 v Ivančicích, načež až do roku 1950 na reálném gymnáziu v Brně) byla v první řadě francouzská literatura. Na mateřské fakultě začal působit od roku 1955 jako interni lektor a potom odborný asistent, v období 1945–50 přednášel rovněž dějiny světové literatury na brněnské konzervatoři. Nadto byl ještě jako středoškolský profesor členem a funkcionářem Moravského kola spisovatelů; mj. od roku 1942 jednatel Družstva MKS.

Do druhé poloviny 30. let a do počátku protektorátního období spadá také významné působení V. Stupky literárního kritika a historika zaměřeného nikoli jen na francouzské písemnictví a francouzské autory. A mohl by následovat obsáhlý výčet různých témat a studií,

jimiž přispěl k literárněvědnému bádání v oblasti české literatury. Přičemž období 50. let 20. století je ve Stupkově případě v tom nejlepší slova smyslu „poznámeno“ úmyslnou, vědomou přetřzkou v publikování. Po otištění studii *Básnická pouť Jana Čarka* (1947) anebo *Kraj a lid Jana Knoba* (1948) – v obou případech šlo o spisovatele hlásící se k ruralistům – otiiskl Stupka další samostatně vydanou studii příznačně nazvanou *Pohled na dnešní světovou literární tvorbu až v roce 1962*. Z hlediska badatelských zájmů autora této stati chtěl bych ze Stupkových prací z protektorátního období upozornit ještě na podněty vzešlé z jeho práce *Poezie Jaroslava Zatloukala*, 1940. Součástí připomenuté práce byla také jeho studie o Zatloukalovi jakožto autorovi, který pro českou i slovenskou literaturu i kulturní veřejnost objevoval Podkarpatskou Rus podobně jako Ivan Olbracht. Jako středoškolský profesor působil až do roku 1939 v Bratislavě trávil totiž Zatloukal každé prázdniny na Podkarpatské Rusi a vydal o této zemi, jak známo součástí meziválečného Československa, několik sborníků, inicioval tam vznik periodik; a bylo by možno uvést rovněž jeho další počiny. Nadto vydal krajinou a lidmi Podkarpatské Rusi inspirovanou básnickou sbírku *Vitr z polonin*.

Obdobně jako to, co jsme uvedli na konci předchozího odstavce, je méně známá skutečnost, že V. Stupka sám usiloval stát se prozaikem. Dokladem toho je román *Žitnivý u pramene* (1943), jehož vyústění silně připomíná ruralistickou filozofii, neboť hlavní hrdina románu, samotář a pasivní jedinec, nalézá smír až v příklonu k vesnickému životu. Podobně je komponován také o rok dříve vydaný soubor povídek *Pěšiny*. Za spojnicí mezi badatelským a esejistickým a rovněž prozaickým rozměrem Stupkovy tvorby přitom Sylva Bartůšková, autorka hesla o něm do *Lexikonu české literatury IV/1. S – Ž + Dodatky* (Praha 2008), právem pokládá esej o kulturní historii Brna – podle našeho názoru záměrně hodně eisnerovskou – nesoucí název *Svědectví krásy a pisma* (1941). Kritická naučení koncipovaná – zase podle našeho mínění – v duchu názorů Viléma Mathesia a svým způsobem též A. Nováka při-

pomíná Stupkova studie *Dužemi předchůdců za zákonem pravdy* (1947).

Kromě toho, že svým způsobem přednášeni V. Stupka stále prokazoval, že je vrozeným typem řečníka, patřila k jeho největším přednostem v publikační činnosti schopnost podávat tematiku z dějin francouzské literatury i z dějin světových literatur materiálově téměř vyčerpávajícím způsobem, přitom však přehledně, byť někdy s inklinací k mnohomluvnosti. V oblasti dějin české literatury zase dokázal (opětovně citujeme autorku hesla z posledního dílu *Lexikonu české literatury*) vyloučit dílo „v souvislosti s vývojem osobnosti“, přičemž dovedl postihnout specifické rysy autorovy poetiky a vždy se „pokoušel sladit literárně-historický a kritický zřetel s biografickou složkou“.

Na závěr připomenutí osobní. Součástí badatelské knihovny brněnské pobočky Ústavu pro českou literaturu AV ČR jsou ročníky významných literárních časopisů z meziválečného období, například melantrišských *Listů pro umění* a *kritiku*, ročníky *Severu* a *Východu* i dalších, které ze Stupkovy pozůstalosti pracoviště buď získalo koupí, anebo darem od pozůstalých.

L. SOLDÁN

* Na sté výročí narození doc. V. Stupky jsme upozornili v č. 1 roku 2006.

Osmdesát let od narození Lubomíra Nového

V dubnu by se dožil osmdesátí let prof. dr. Lubomír Nový, CSc. Narodil se 15. 4. 1930 v Třebíči, kde také studoval na reálném gymnáziu. V té době měl možnost v rámci studentské výměny v letech 1946–1948 pobývat na lyceu v Nîmes. Potom se stal studentem Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a po jejím absolvování v r. 1952 zůstal na její katedře filozofie, kterou v letech 1964–1969, už jako docent, vedl. Pro své „revizionistické“ postoje – podporoval např. názor, aby se tehdejší Univerzita J. Ev. Purkyně vrátila ke svému původnímu názvu Masarykova univerzita – byl v roce 1970 vyloučen z KSČ, odvolán ze

všech funkcí, vyloučen z řady organizací a převeden jako odborný pracovník do laboratoře sociologického výzkumu na filozofické fakultě. Bylo mu zakázáno přednášet, publikovat, cestovat. V lednu 1990 se jako vedoucí na katedru filozofie vrátil a v červnu téhož roku se stal univerzitním profesorem. V roce 1995 založil při katedře filozofie FF MU Kabinet pro studium díla T. G. M. To však už byl těžce nemocen a 15. listopadu 1996 své nemoci podlehl.

Profesor Nový byl člověk nevšedního rozhledu a byl neúnavně činný v mnoha oblastech našeho odborného i veřejného života. Nemá smysl vypočítávat organizace, jejichž byl členem, mezinárodní konference, kterých se účastnil, ani ty, které inicioval. Za všechny jmenujme alespoň celostátní konferenci Strukturalismus a historicismus ve filozofii 20. století v Brně v dubnu 1968. Pobýval, studoval a přednášel v tehdejší SNR, v Rakousku, Francii, Itálii.

Za jeho vědecké zájmy mluví jeho knižní publikace: *Filozofie T. G. Masaryka* (1962), *Filozofie v neklidné době* (1965), *Marx v NSR* (1967), *Životní dráha jako sociologický problém* (1990) a *Filozof T. G. Masaryk. Problémové skici* (1994). Jeho články v odborných časopisech a sbornících se čítají na mnoho desítek.

Ale nejenom vědou živ je člověk. A o profesorovi Novém to platilo dvojnásob. Nebyl jen duší katedrových večírků a jiných zábav. I zde po sobě Lubomír Nový zanechal knižní svědectví. Jsou jím *Nekrology na živé* (1988), které charakterizovaly jeho kolegy z fakulty obvykle na oslavách jejich narozenin a které dodnes neztratily svůj charakteristický humor a půvab.

Jeho bývalí studenti zase pravděpodobně nikdy nezapomenou na jeho hodiny dějin marxistické filozofie, které se odehrávaly v tehdejší Akademické kavárně, a na živé diskuse, které je doprovázely.

Profesor Lubomír Nový... Těm, kdo ho znali, chybí dodnes.

I. HOLZBACHOVÁ
s vydáním pomoci
Slovníku českých filozofů

Panorama knih

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada jazykovědná A 56

Sborník jazykovědné řady z r. 2008 přináší jako vždy studie o současné i starší češtině o různých jazycích, zejména slovanských.

Václav Blažek s Petrou Novotnou představili rétorománské skupiny dialektů: románš, ladino a furlánštinu; hovoří o jejich současném postavení např. v kultuře, ve školství, o počtu současných uživatelů, ale též o jejich vývoji. Václav Blažek a Michal Schwarz podali nástin vývoje historické mluvnic tocharštiny; sledují např. vliv buddhistického hybridního sanskrtu na její fonologický systém, doloženost slovních druhů a vyjadřování morfologických kategorií apod. Tematicky lze k těmto příspěvkům přiřadit i studii Ondřeje Šefčíka o využití tzv. jemné metricky pro vyjádření vzdálenosti mezi množinami hodnot různých fonémů; autor vysvětluje souvislost mezi pojmy hodnota a rys fonému, teoretické výklady jsou doloženy příklady z védského sanskrtu.

Slavistické studie mají srovnávací charakter. Natália Ivašina se zaměřila na užívání jazykových prostředků s časovým významem, – včetně např. ustálených spojení *ve dne v noci*, *rok co rok* a sloves vyjadřujících časové vztahy a procesy v ruštině i ostatních slovanských jazycích. Stanislav Žaža sleduje na bohatém jazykovém materiálu vyjadřování významů dativu – jeho funkce předmětové, přislovné, funkce subjektivního proživatele, popř. i původce děje ve staré ruštině a antic-kých jazycích. Aleš Brandner se při srovnávání výrazů předložkové povahy především v češtině a ruštině – např. *podle* (časů) / *смотря по* (времени), *починае* / *начинаю* *по*, *выхáжее з / усходя из* – z velké části opírá o práce v r. 2008 jubilejního Milana Jelínka.

Na současnou češtinu se soustředily studie K. Osolobě, M. Hirschové a K. Pařízkové. Klára Osolobě věnuje pozornost využití ná-

stroje Deriv (vyvinutého na FI MU), který umožňuje vyhledávání slov a slovních tvarů ve strojově slovníku analyzátoru Ajka podle formálně zadaných pravidel. Autorka ukazuje, jak lze pomocí Deriv zjišťovat informace o substantívech odvozených od sloves sufixem *-č* (*sazeč, orač, lupič...*). Milada Hirschová se zabývá deiktickými výrazy (*teď, tady, já, ty...*) v reprodukované řeči a upozorňuje na jejich odlišný vztah k místu a okamžiku promluvy v řeči reprodukcující a reprodukové, např. v textovém úseku: (*Teď a tady ti říkám*), *že Marie řekla, že byla tehdy/v tu chvíli tam*. Stylisticky zaměřená studie Zuzany Pařízkové je věnována profesoru Milanu Jelínkovi k životnímu jubileu. Vybrané práce jubilanta (kapitola Stylistika v Příruční mluvnicí češtiny, studie O funkčním stylu literárněkritickém, kterou napsal M. Jelínek s J. Jelínkovou) jsou pro ni východiskem stylistické analýzy textů z vědeckého katalogu Český kubismus. Pavel Kosek zkoumá v barokních textech souvěti s vedlejšími větami účinkovými: ve sledovaných pramenech se jako nejvíce frekventované jeví účinkové věty se spojkou *že*, pozornost autor věnuje též větám se spojovacími výrazy *div* (*div že*), *až*, popř. *takže*. Stanislava Kloferová ml. se zaměřila na názvy cest a komunikací na Moravě a ve Slezsku, jejichž součástí je adjektivum odvozené od názvů přírodních útvarů, staveb, správních celků apod., a to jak od jmen obecných (*Zámecká cesta*), tak od jmen vlastních (*Pustiměřská cesta*).

Sborník obsahuje též oddíly *Kronika*, *Bibliografie* a *Recenze*. V *Kronice* jsou připomenuty významné osobnosti – E. A. Chelinskij (stať V. Blažka), V. Orel (stať V. Blažka a J. Bengtsona), T. J. Jelizarenkova (stať V. Blažka a J. Kulikova). Výročí úmrtí A. Schleichera připomněl V. Blažek. Vzpomínku F. Trávníčkovi věnovali J. Balhar, M. Jelínek, D. Šlosar, R. Večerka a S. Žaža. Soupis prací jubilejního V. Šaura pro oddíl *Bibliografie* sestavila P. Valčíková, bibliografii již několikrát připomenutého jubilanta M. Jelínka uspořádala M. Krčmová. V oddílu *Recenze* je posuzováno více než 20 prací: autorem 8 recenzí je B. Vykypěl (mj. hodnotí práci P. Trosta, L. Furdíka, J. Hallera, N. Bermela), další

Z recenze napsal Aleš Brandner, dále to této rubriky přispěli V. Boček, V. Blažek, Z. Hladká, Z. Hlubinková, I. Janyšková, M. Karlíková, L. Rychnovská, P. Valčáková a S. Žaža.

Stejně jako každý rok i tentokrát má jazykovědný *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* vysokou odbornou úroveň, důležité poznatky v něm naleznou lingvisté i studenti filologických oborů.

I. KOLÁŘOVÁ

Hlubinná ekologie – proč tak náhle odešla? *

Hlubinná ekologie byla od počátku osmdesátých let důležitou argumentační bází mnoha celosvětových environmentálních diskusí. Proč došlo k tak výraznému vzestupu, k vyčerpání, rozpuštění a nakonec i útlumu této formy emocionálně nakažlivého postoje k ekologické krizi, pokouší se českému čtenáři vysvětlit kniha brněnské ekilogické filozofa Bohuslava Binky. Jde o knihu v našem prostředí originální nejen svým tématem, ale i zvolenou metodologií. Binka si svůj úkol filozofické kritiky hlubinné ekologie (HE) nejen důkladně promyslel, ale v souladu s přijatým záměrem také předem stanovil závazný algoritmus analýzy vybraných textů. Jako znalec a stoupenec širokého konceptu evoluční ontologie se odvážil označit hlubinnou ekologii, která je u nás pojímána spíše nestrukturovaně a pozitivně, za svéráznou formu „neofundamentalismu, který pohrdá hodnotami moderny, ale který k jejímu zničení využije všech jejích technologických výtobytků“ (cit. z textu na obálce).

Binkova analýza hlubinné ekilogické proudy uvažování je rozvržena, pomíne-li úvodní kapitolu s názvem *Cíle, metoda, hypotézy*, do sedmi kapitol (1. *Společné rysy hlubinné ekologie...*; 2. *Preludium hlubinné ekologie*; 3. *Zrod hlubinné ekologie – Arne Naess*; 4. *Vzepětí a úpadek hlubinné ekologie*; 5. *Komparace*; 6. *Závěr*; 7. *Pokus o interpretaci*).

Z úvodní krátké pasáže *Pět interpretací hlubinné ekologie* (s. 11-18) tu připomenu pouze Binkovu úvahu o možnosti rozdělení

různých forem existujících výkladů HE: 1. interpretaci, která spojuje tuto humanistickou ekofilozofii s náboženským poselstvím; 2. interpretaci spojenou s odmítnutím karteziánského paradigmatu (u nás např. Erazim Kohák); 3. spojení hlubinné ekologie s ekologicky orientovanými postmoderními mysliteli (Zimmermann, Taylor, Stark); 4. interpretaci spojenou se sociálním ekologem Murrayem Bookchinem; 5. interpretaci samotných hlubinných ekologií jako opozici k ekologiím „mělké“, „lehké“, „povrchní“, „plytké“ (Naess, Devall, Sessions; Abbey, Foreman, Roselle, Goldsmith...). Právě na základě této klasifikace dosavadních interpretací se Binka rozhoduje odmítnout první i druhou možnost, která se pro jeho vlastní výklad nabízí, a záměrně volí třetí možnost jako „racionální analýzu významu textů hlubinné ekologie“, kterou v souladu s Eliotem, Benjaminem, Auerbachem, Orwellem a Wilberem upřesňuje jako metodu „spočívající v srovnání emocionálních map a vnitřní „mentální“ sourodosti jednotlivých textů“ (s. 18).

V první kapitole *Společné rysy hlubinné ekologie* se Binka nejprve snaží o určení místa HE v rámci vývoje environmentální filozofie, přičemž tento směr spolu s ekologií sociální a zoocentrickou zařazuje do závěrečné a dosud neukončené třetí fáze vývoje zeleného myšlení. Nejdůležitější částí kapitoly je však analýza charakteristických prvků HE, mezi něž řadí podvojně dualistický pohled na svět, emocionální manipulaci čtenáře, důraz na neracionální formy poznávání a odpor vůči moderní společnosti a vědě.

Druhou kapitolu *Preludium hlubinné ekologie* věnoval Binka rozboru myšlenek nejvýznamnějšího předchůdce hlubinné ekologie M. K. Gándhiho. Na základě důkladné jazykové a ontologické analýzy ukazuje, že M. K. Gándhí nebyl humanistickým, ale striktně náboženským autorem, který jako jediné řešení krize moderní společnosti viděl v návratu teokratických forem vlády a v absolutní demodernizaci světa. Západní lékařství, důraz na hodnotu pozemského života lidí i jakýkoliv technologický pokrok – to vše je pro Gándhího, jak konstatuje autor, odmítnutí „správné cesty Boha“ a jejich nároků. Kapitolu zakončuje podrobná analýza tří zásadních gándhiovských textů *Experiment se syrovou stravou*,

Naše vesnice a Obětavá služba a zdroj radosti.

Třetí kapitola *Zrod hlubinné ekologie*, která tvoří jádro knihy, je věnována analýze života i díla Arna Naesse, zakladatele a hlavního postavě HE. Binka v ní ukazuje tohoto norského myslitele jako muže dvou tváří, který – ačkoliv hlubinnou ekologii založil a dlouhou dobu byl považován za jejího nejvýznamnějšího představitele – patřil zároveň k jejím nejvýznamnějším disidentům. Tento fakt vysvětluje jako důsledek jisté nekompatibility Naessova myšlení. Naess na jedné straně již v mládí odmítl západní civilizaci a její vývoj, avšak do pozdních let si uchoval některé její hodnoty – smysl pro dialog, důraz na hodnotu plurality atd. Naess sice přenesl mnohé Gándhiovo náboženské myšlenky do zeleného myšlení, zároveň však část důsledků gándhiovského fundamentalismu nebyl nikdy schopen vnitřně přijmout.

Poslední kapitola nazvaná *Vzepětí a úpadek hlubinné ekologie* dokumentuje a hodnotí vývoj hlubinné ekologie, její prudký vzestup na počátku osmdesátých let i stejně prudký pád v končících letech devadesátých. Binka se zde snaží prokázat, že intelektuální úpadek hlubinné ekologie byl „memetický“ zakódován již v okamžiku jejího zrodu. Směr, který je založen na emocionální manipulaci čtenářem a který postrádá dialog s vědou i jinak orientovanou filozofií, musí po několika letech vývoje zákonitě „zamrznout“, a to se také s hlubinnou ekologií stalo. Provokativní a často vtipné myšlenky Arna Naesse vystřídaly misantropické výkřiky D. Foremana, E. Abbeje či S. Hardinga, konstatuje Binka.

K obsahu práce zbývá ještě připomenout, pomínou-li šestou kapitolu s názvem *Závěr*, v níž se Binka pokouší výsledky své analýzy přehledně uspořádat, velmi zdařilou kapitolu sedmou nazvanou *Pokus o interpretaci*. Zde je stručně formulována nejen další úroveň kritiky HE, ale i hodnocení filosofického myšlení vůbec. S odvoláním na stanovisko I. Prigogina a J. Šmajse tu autor připomíná, že „hlubinní ekologové se mýlí, protože postrádají správný teoretický koncept a protože jejich ontologická ukotvení patří kamsi k předminulým stoleťím. Silně antropomorfní, nesystémový podvojný dualismus nemůže z principu na otázku environmentálního ohrožení odpovědět

správně... Dualismus – a každý ontologický koncept musí být v konečném důsledku dualistický – tak jak jej známe z evropské filozofické tradice, se téměř vždy mýlí. Aristotelovo jsoucno a bytí, Origenova koncepce Boha a světa. Ghazálího striktní náboženský dualismus, Kantova koncepce dvou světů či Heideggerovo bytí a existence jsou klasickými ukázkami skvělé racionálně-spekulativní práce bez přímého vztahu k reálné skutečnosti, a zejména s neadekvátní úrovní abstrakce.“ (s. 164–165).

Pokud jde o celkové hodnocení Binkova textu, vysoce oceňuji, že Binka prostudoval velké množství anglicky tištěné literatury, u nás většinou obtížně dostupné. Tím vznikla možnost na jedné straně dobře pochopit podstatu a vývoj této existenciálně antropologické linie uvažování, a na druhé straně (v souladu s autorovým záměrem) vybrat z mnoha textů charakteristické pasáže pro zvolenou analyticko-dekonstruktivní metodu interpretace.

I když se v souvislosti s hledáním ontické podstaty globální ekologické krize zabývám odlišnými problémy, tj. spíše snahami o interpretaci reality než o interpretaci textů, a také proto nebezpečí fundamentalismu či neofundamentalismu nepocituji tak zjištěně, souhlasím s Binkovým názorem, že „hlubinná ekologie je... typický neofundamentalistický směr, který... charakterizuje: 1. ontologický dualismus; 2. emocionální manipulace za pomoci striktní distribuce emocionálních center textu; 3. propagace neracionálních forem poznávání; 4. ambivalentní, zneužívající a nenávislný vztah k moderně“ (s. 160).

Spolu s Binkou se o širokém proudu hlubinné ekologie odvažují říci, že jde o přístup tradičně morální a moralizující, přístup zakotvený v neudržitelné existenciální ontologii, tj. pohled nesystémový a veřejnost matoucí. Myslitelé, kteří v dnešní spotřební technické kultuře primárně tematizují člověka, tj. jeho motivy, hodnoty a zájmy, nutně nedoceňují váhu nadosobních kulturních struktur, které přírodu poškozují a které chování dnešního člověka určují mnohem výrazněji než vědomá či nevědomá identita člověka s přírodou. A právě v tomto smyslu je hlubinná ekologie, přestože se tváří novátorsky, nejen nevědecká a v rozporu s realitou, ale také jakoby „stará“. Člověk je částí přírody a myšlenka identifikace člově-

ka s přírodou byla samozřejmá pro naše předky už dávno před vznikem filozofie, vědy a všech dnešních monoteistických náboženství. V predátorském duchovním paradigmatu kultury se však ve srovnání se silou parciální racionality a vědy ukázala jako slabá a neúčinná. Zlomit toto paradigma, tj. prosadit paradigma tucty a respektu k Zemi (jehož predispozice patrně rovněž existují v lidském genomu) bude možné znovu jen silnějšími racionálními prostředky, tj. s pomocí neantropocentrické filozofie (evoluční ontologie) a reformovaných věd o kultuře. Proto je důležité, aby téměř spontánní „identifikaci“ stále větší části lidstva s nynější protipřírodní kulturou čelilo poctivé filozofické úsilí nejen o adekvátní pochopení přírody a její skutečné ontické jednoty s člověkem, ale také o adekvátní pochopení ontického konfliktu kultury s přírodou. Ontická jednota člověka s přírodou je totiž zakotvena už v lidském genomu, a také proto nepotřebuje žádnou falešnou spiritualitu náboženskou ani hlubinně ekologickou.

Binka při souhrnném hodnocení ekologického myšlení nakonec dodává, že se situace změnila a že „dnes nepotřebujeme esteticky zadířila díla... Ontologie by měla ztratit svoji racionálně-spekulativně-estetickou funkci ve prospěch funkce racionálně-spekulativně-pragmatické... Filozofové – tlačení patrně proměnou způsobů komunikace směrem k masmédiím – přijali roli jakýchsi nepodařených celebrit a jejich pohled se od přísné, vědou kontrolované práce posunul k nezávaznému komentování z pozice těch, kteří s jinými šarlatány soupeří o pozornost světa skutečně mocných. Mnohé filozofie se mírou nesrozumitelnosti „obyčejné lidské“ úrovni nesmírně vzdálily, zároveň však často přistupují na masmédiální hru s emocemi.“ (s. 165-166). Odsudek přísný, ale bohužel z velké části pravdivý.

Binkovu práci doporučuji nejen studentům filozofie a humanitních oborů, ale i vážným zájemcům o pochopení podstaty globálního ekologického konfliktu.

J. ŠMAJS

* Binka, B. Analýza hlubinné ekologie. Brno: MU 2008, 197 s.

D. P. Snustad a M. J. Simmons: Genetika.*

Není zvykem v této revui recenzovat překlady literárních děl z cizích jazyků do češtiny. Nakladatelství Masarykovy univerzity však v závěru roku 2009 (v rámci oslav jejího jubilea) úspěšně vydalo dílo natolik mimofádně, že není možno se o něm nezminít. A podařilo se mu na svůj poměrně nedávný vstup na český trh odborné vědecké literatury upozornit opravdu razantně. Vydalo český překlad vysoce moderní americké učebnice genetiky. Vydalo jej česky se vším všudy, i se všemi bibliografickými znaky typickými pro univerzitní učebnici americkou: formátem (280 x 245 mm), objemem (871 stran), kvalitou vazby, natíraným papírem, bohatstvím výborných ilustrací i typografickými proporcemi a parametry. Tolik znaky vnější, přičteme-li pak špičkovou úroveň obsahu, máme dílo vskutku reprezentativní. Nakladatelství MU – jeho ředitelce a editorky díla PhDr. A. Mizerové – náleží vřelý dík už za to, že s myšlenkou vydat světovou učebnici genetiky nejen samo přišlo, nýbrž dokonce od nakladatelství původní americké verze (John Wiley and Sons, Inc., Hoboken, N.Y.) získalo i možnost pořídit český překlad podle sazby 5. vydání této učebnice, jež bylo právě v tisku. Česká verze tedy vyšla prakticky současně s americkým originálem. (Na tomto místě je vhodné připomenout i to, že až dosud byla poslední vydanou učebnicí genetiky v češtině učebnice pražského docenta J. Nečáskova s brněnským I. Cetlem. Ta mohla vyjít v Praze roku 1979 až po ukončení likvidační fáze v genetice východní Evropy, fáze tzv. pokrokové genetiky mičurinsko-lysenkovské roku 1965.)

Náročného překladatelského úkolu se ujal 10členný tým brněnských genetiků, většinou profesorů a docentů Přírodovědecké fakulty MU pod vedením prof. RNDr. J. Relichové, CSc., do něhož – vzhledem k jejich specifické odbornosti – bylo přizváno po jednom z profesorů dalších tří brněnských vědeckých institucí: z Veterinární a farmaceutické univerzity, Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity a Biofyzikálního ústavu AV ČR. Jako bonus, jako vědecko-historický pendant k obsahu kni-

hy přidalo k němu nakladatelství zbrusu nový překlad Mendelovy dvoudílné průkopnické práce *Versuche über Pflanzen-Hybriden*, publikované roku 1866, pořízený dlouhodobou feditelkou Mendeliana PhDr. A. Matalovou.

Oba autoři učebnice – D. P. Snustad a M. J. Simmons – jsou zkušenými genetiky, pracujícími na University of Minnesota; všichni jejich spolupracovníci na tomto rozsáhlém díle i jeho redakční recenzenti jsou rovněž odborníky amerických univerzit. Je snad zbytečné připomínat, že právě genetika americká už dlouho udává tón i takt genetiky v celém světě.

Předmětné 5. vydání díla tvoří 25 kapitol – od úvodních a obecně genetických, věnovaných mendelovské genetice organismů, přes genetiku buněk, genetiku molekulární, genetiku bakterií a bakteriofágů, genomiku, kapitolu věnovanou výběru aktuálních praktických aplikací současně molekulární genetiky pro člověka – ke genetice evoluční, genetice znaků kvantitativních a ke genetice populační. Dílo tak tvoří skutečně moderní přehled dnešního stavu prudce se vyvíjející biologické vědy, jež je všeobecně pokládána za perspektivní základ myšlenkového světa člověka 21. století; tvoří výstižné kompendium oboru, jež bude sloužit v první řadě českým učitelům genetiky, ale hlavně jejich studentům. Prodejní cena není nízká, avšak plně odpovídá obsahové i formální hodnotě díla, jež si každý člověk rád zakoupí jako pilíř své vědecké knihovny pro celý život, během něhož ho očekává nezbytnost chápat otírání dalších a dalších životních možností, jež bude genetika lidstvu otvírat. Přitom kniha velmi pozorně respektuje genetiku jako vědu přírodní – tou měrou, že velmi omezuje její projekce např. do lékařství; snad proto nebylo třeba požádat o překladatelskou spolupráci také genetika – lékaře. A je rovněž třeba zdůraznit, že autoři v celém díle svědomitě dodržují svou zásadu, že v každé jevové úrovni genetiky je nutno čtenářům podávat nejen fakta, nýbrž i vysvětlovat metodické postupy, jimiž jich bylo dosaženo a jež budou sloužit i nadále k získávání poznatků dalších.

Podíváme-li se zvědavě do nové Genetiky např. na počet genů člověka, dočteme se, že ten – podle posledních dosažených údajů – překvapivě protí očekávání poklesl na pouhých 22 287 genů kódujících proteiny, ale že

existují současně i geny, určující strukturu RNA jako konečného produktu svých informací (tedy geny, jež nejsou translatovány); ty samozřejmě výsledný počet genů výrazně zvýší. Nezdá se tedy, že někdy budeme schopni na danou otázku odpovědět, byť alespoň přibližným číslem.

Typograficky odlišenými pasážemi v textu každé kapitoly, typickými pro americké učebnice (jejichž sazba je v překladu zachována), jsou vysázeny tyto části: tematické okénko „k doplnění event. rozšíření látky, postupů a technik probraných v kontextu kapitoly“; rámeček „Zaostřeno na problém“ – analýza reprezentativního problému kapitoly s jeho řešením, včetně jeho východiska; „Milník genetiky“ – podrobnější výklad konkrétního historicky významného výzkumu, včetně otázek k diskusi; cvičení; „Ověření znalosti“ – konkrétní návody ke zdokonalení analytické schopnosti; „Otázky a úlohy“ – s odpověďmi na každou druhou na konci knihy a „Genomika na webu“, která navrhuje na informace dostupné na internetových stránkách; závěr pak tvoří „Slovník základních pojmů“. – Takové a obdobné didaktické pomůcky jsou v amerických univerzitních učebnicích běžné; šíře jejich spektra i rozsahu v tomto knižním titulu je však zcela neobvyklá. A k tomu je třeba přičíst velmi vysoký počet jeho vynikajících barevných ilustrací (schémat i fotografií převzatých z amerického originálu, zde samozřejmě s přeloženými popisky). Knihu uzavírá věcný rejstřík – nepřilíživě obsáhlý (jen 16 stran po 4 sloupcích).

Tiskárně Helbich, a.s., Brno, náleží vysoké uznání za to, že dokázala tuto knihu v rizikové krátké době bezchybně vytisknout na americké úrovni, u nás pro taková díla neobvyklé.

Žádné dílo nemůže být bez vady. I v recenzí knihy, kterou je z mnoha hledisek nutno napsat v superlativech, by v závěru bylo možno vytknout nevyrovnanost hloubky, do níž její jednotlivé kapitoly zacházejí, či okolnost, že se do značné míry vyhýbá genetice člověka včetně lékařské (s výjimkou onkogenních motivů), jak už bylo zmíněno, ale i obecné genetiky víří. Je až nepochopitelné, že jako „milník genetiky“ v kapitole „Základní principy mendelovské genetiky“ uvádí dvoustránkovou polemiku dvou amerických matematiků o možnosti, že J. G. Mendel své experimentální vý-

sledky zfalšoval! – Ale tato kritika už směřuje k autorům originálu, nikoliv k jeho českému překladu, – a do této recenze tedy de facto nenáleží.

Je třeba všem tvůrcům tohoto velkého díla poděkovat a poblahopřát jim.

J. ŠMARDKA SEN.

* Masarykova univerzita, Brno 2009, 871 s.
Redakce českého překladu J. Relichová

Jedenácté číslo teatologického sborníku*

Teatologická řada sborníku prací Filozofické fakulty Masarykovy univerzity dospěla ke svému jedenáctému číslu, které je v mnohém výjimečné. Předně vychází jako recenzovaný časopis s novou redakční radou, v níž vedle pracovníků Kabinetu divadelních studií při Semináři estetiky FF MU zasedli také teatologové z dalších domácích institucí (JAMU a Moravské zemské muzeum), ale i ze zahraničí (Slovensko a Kanada). Nové je i složení redakce, v níž působí Andrea Jochmanová, Eva Stehlíková a Libor Vodička. Překvapení třetí, tentokrát bohužel smutné: číslo je věnováno in memoriam Pavlu Kleinovi.

Eva Stehlíková v úvodním slově vysvětluje koncepci celého svazku, zvláště pak příspěvky věnované Pavlu Kleinovi (1975-2007). Z otištěného životopisu, bibliografie i recenze jeho disertační práce je podle profesorky Stehlíkové zřejmé, že šlo o nadějněho teatrologa, který byl také „nesmírně schopný a inspirativní, koncepčně myslící organizátor a výborný pedagog“.

Jádro sborníku tvoří sedm statí zařazených do rubrik Metodologie, Studie a Prostor pro hosta. Z metodologického semináře, který uspořádal Kabinet divadelních studií 18.-19. září 2008, výtěžili své příspěvky Jan Císař a Bořivoj Srba. Císařův text nazvaný *Paměť divadla* se věnuje otázce, jak se teatrologie podílí na utváření paměti společnosti a jaké je v tomto procesu místo divadelní antropologie. Bořivoj Srba ve své stati komentuje metodologickou problematiku studia druhové a žánrové

povahy soudobého českého dramatu a divadla, zvláště pak tzv. historickou poetiku. Oba metodologické pohledy účelně doplňuje příspěvek Pavla Janouška, jenž se zabývá subjektivitou literárních dějin, tedy tím, jak se v literárněhistorickém textu projevuje interní autorský subjekt jako projekce a stylizace „autorského já“ do struktury výpovědi.

Oddíl Studie otevírá příspěvek Davida Drozda, jenž analyzuje dvě různé režijní interpretace Aischylovy slavné hry *Oresteia*, o něž se pokusil Miloš Hynšt v letech 1962 (Státní divadlo Brno) a 1980 (Slovácké divadlo Uhercké Hradiště). Moravskému divadlu se věnuje také Martina Musilová. Zabývá se vlivem Brechtovy divadelní poetiky na herectví Mahenovy činohry v Brně v letech 1959-1969, tedy v době, kdy na prvním brněnském jevišti působili například Rudolf Jurda, Josef Karlík a Vlasta Fialová. Exotické téma naopak reprezentuje text Šárky Kysové, která se zaměřuje na staroindické divadelní umění v 5. století n. l., konkrétně na analýzu Kalidásova *Ztraceného prstenu* z hlediska teorie rasy.

V rubrice Prostor pro hosta podnikl výlet za mimoevropským divadlem Ondřej Hýbl. Student prezenčního doktorského studia divadelní vědy na Osaka University v Japonsku pojednal o historii a typologii japonské klasické frašky *kjógen*, jíž se věnuje také prakticky jako herec při spolupráci s kjótským hereckým rodem Šigejama Sengoró. V oddílu Miscelanea stojí za pozomost recenze Libora Vodičky na monografii Bořivoje Srby o dramatické tvorbě Ludvíka Kundery *Více než hry* (Brno 2006). Vodička oceňuje zejména logický a systematický výklad, současně objektivně upozorňuje také na některé problematické rysy autorovy záslužné a obsáhlé práce.

Jedenácté číslo teatologického sborníku Filozofické fakulty Masarykovy univerzity představuje široký záběr výzkumných aktivit brněnských divadelních vědců. Vyznačuje se pečlivou redakcí a reprezentativním výběrem inspirativních příspěvků i autorských osobností.

D. KROČA

* Sborník prací Filozofické fakulty MU, roč. 2008, řada teatologická (Q), č. 11. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 202 s.

slovníkových hesel. U žádného, které jsem již studoval, jsem se však nešel s plyností, špatným či neuspokojivým výkladem. Domnívám se, že slovník bude moci sloužit také ke studiu jako učebnice, i když specifického druhu. Je chvályhodné, že nakladatelství a autoři se „neulakotili“ a zdarma zpřístupnili kompletní slovník každému z nás na adrese: <http://is.muni.cz/do14731UAntrBiol/el/antropos/index.html>.

Pozitivní rovněž je, že v závěru slovníku je uvedena tematicky rozčleněná bibliografie obsahující rovněž příručky, přehledné práce i citovanou literaturu.

Nemohu si však odpustit v souvislosti s formou vydání slovníku jistý litostivý povzdech. Kniha, o níž píšu, obsahuje pouze ukázky hesel. Jsou vypraveny kultivovaně a provázeny vynikajícími ilustracemi Vladimíra Renčína. Kompletní slovník je pak uveden na příloženém CD nosiči. Víím, je to přístup moderní a poskytuje řadu výhod. Jestliže jsem se zmiňoval o základních směrech rozvoje vědy, pak uznávám, že někteří autoři považují za jeden z jejich důsledků i to, že kniha přestane být prostředkem výměny informací a stane se spíše kulturní památkou; způsob vydání Antropologického slovníku jakoby takovou situaci předjímal. Přiznám se, že i při usilovné snaze vyrovnat se se stavem „tekuté modernity“ (s tímto označením současného stavu se můžeme setkávat), jsem si jist, že nejsem sám, kdo má dobře a krásné knihy stále rád. Rád bych proto hájil určité právo na svobodnou uživatelskou volbu ve způsobu získávání informací, volbu mezi monitorem počítače a knihami a časopisy; to nelze ztotožnit a je snad dobře, že tomu tak (i když možná jen zatím) je.

K. LINHART

* Jaroslav Malina a kolektiv, *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno: Akademické nakladatelství Cerm, 2009. Ilustrace Vladimír Renčín. Kniha obsahuje ukázky hesel, kompletní slovník s 20 000 hesly je na příloženém CD.

Almanach na rok 2009*

Almanach na rok 2009 je v našem vysokém školství dosud jedinečný. Odkazuje na organickou dvojdomost lékařů (konkrétně z LF MU) i pracovníků VŠ jak v praxi, ve vědě a v pedagogice, tak také v kulturní oblasti. Zcela tak naplňují plnohodnotné fungování univerzity také v oblasti kulturní, jak jí dali do vínku její zakladatelé.

Doc. PhDr. Věra Linhartová, CSc., vedoucí Kabinetu dějin lékařství, Almanach napsala a vydala k 90. výročí založení LF MU. V též den, kdy byla tehdy – 12. 11. 1919 – zahájena na LF MU výuka, zahájil – 12. 11. 2009 – děkan LF prof. MUDr. Jan Žaloudík, CSc., IV. autorské odpoledne Literárně-uměleckého klubu LF MU („Nechť je dokumentem a inspirací nám obdivujícím v budoucnu...“) a pokřtil právě vydávaný *Almanach 2009*.

V první části Almanachu *Z historie ličí* autorka v kapitole *Z dějin lékařského školství na Moravě* tři pokusy o jeho založení v Brně: První v roce 1753 – neuspěl, druhý v roce 1778 – uspěl zčásti, a teprve třetí v roce 1919 uspěl natrvalo.

Následuje deset medailonů o životě a díle už zesnulých lékařů-literátů z LF MU s ukázkami z jejich děl. Osobnosti autorka seřadila podle literárních žánrů: U A. Tryba a F. Hamzy šlo o romány, u J. Floriany o básně, u B. Boučka o válečný deník, u J. Štefla o popularizační knihy a detektivky, u L. Uličné hlavně o cestopisy, u M. Bouchala o knihy humoru, u J. Vanýska a V. Horna o memoáry (zde autorka upozorňuje na nebezpečí subjektivnosti vzpomínek) a u L. Pospíšila o medailony osobností LF a kulturního světa. S výběrem ukázek z jejich děl měla šťastnou ruku, i když někteří čtenáři by možná uvítali u Tryba raději ukázkou z jeho *Cisáře chudých* a ze Štefla třeba ukázkou z jeho *Vraha duši*. Za nejzdařilejší považuji medailon o F. Hamzovi s jeho úžasnými myšlenkami o „sociálních choroboplodných zdrojích“, o pověření dvou vyvolených – lékaře a učitele – o zdravotní blaho tělesné a duševní zvláště dětí jako budoucích rodičů aid. Pro vysokou úroveň tohoto medailonu si autorka vytvořila předpoklad svou knižní monografií o Hamzovi *Štukem a pravdou milovat lidi* (Brno 2008).

Druhá část Almanachu *Ze současnosti* v. oddíle *Poezie* představuje lékaře-básníky D. Danielovou (báseň *Velikonoční: „Po dlouhém strachu / z noci zimy / beránek čistý / v okně spí mi / a jarní louka voní z něho / beránek světlý / beránek srdce mého.“*), N. Holuba (má už své heslo ve Slovníku české literatury po r. 1945), V. Šrámka, (editora básnické edice *Srdeční výdaj*) a jako hosta S. Zajička z pražské lékařské fakulty, nyní lékaře v Lázních Libverda.

V *Próze* z lékařů-prozaiků jsou uvedeni A. Kollár (s knihou *Jak jsem poznával a sbíral naivní umění*), biofyzik V. Mornstein (vystihla by ho možná lépe ukázka z jeho knihy *Utopený Archimédés*, kriticky postihující tzv. záhadologii, alternativní medicínu a pavědu vůbec), M. Novotný (memoáry *Lékař vzpomíná*), J. Šimůnek (jako vedoucí katedry výživy musel mít ukázkou z prózy o pokusu zabít otráveným pokrmem ženu krále) a V. Linhartová (ukázkou z povídky o jejím setkání s knězem, které tak výrazně zaúčtoilo na její city) a s ukázkami z jejich veršů – „nový den / přeusmutně teskně / zpívá si ve mně / život na vlásku“.

V oddíle *Výtvarné umění* se prezentují lékaři-výtvarníci: P. Bravený (hlavním tématem jeho abstraktních pastelů je imaginativní odraz krajiny v duchovním zážitku), J. Dolina (barevné ukázky pěti skvělých soch), M. Votava (linoryty, např. *Petrov v zimě*), J. Holčík (ve svých olejomalbách „se snaží, aby barvy byly na obraze tam, kde by jim bylo dobře“) a P. Ševčík (čtyři fotografie z cest velehorami).

V nejmenším oddíle *Hudba* vystupují (škoda že ne auditivně) lékařka-pěvkyně J. Chalupová (medicínu a zpěv vnímá jako samostatný život dvou stromů s jedním kořenem) a lékařka-cellistka M. Richtrová.

Almanach uzavírá oddíl *Fotodokumentace* s osmnácti barevnými fotografiemi.

Knihou poskytnete čtenářům neobyčejně zajímavé texty, které všechny se zaujetím a vysoce kultivovaně napsala doc. PhDr. Věra Linhartová, CSc. Zaslouží si vysoké ocenění. Obsahovou náplň nesníží ani určité víceméně formální nedostatky, jako chybějící stránkování, v obsahu na s. 7, přehození některých jmen v něm – ve srovnání s textem, chybějící konec věty na s. 85. aj. Na druhé straně třeba ještě pochválit vybavenost medailonů přiléhavými

motty, fotografiemi autorů, odkazy na jejich další literaturu, faksimile části kantáty Leoše Janáčka na slova A. Trýba na přední obálce knihy atd.

J. SEDLÁK

Brno, 2009, 92 s.

Mému muži, Arne Novákovi*

Nevelká knížka *Mému muži, Arne Novákovi* vyšla k 70. výročí úmrtí Arne Nováka (1880-1939), profesora dějin české literatury na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity a posledního rektora MU před uzavřením českých vysokých škol nacisty. Zároveň připomněla, že naše univerzita má za sebou už devadesát let své existence. Z úvodu současného rektora MU je patrné, že rektor Petr Fiala má k Novákovu odkazu osobní vztah a napsání úvodního slova nebylo pro něj jenom rutinní položkou, kterou odškrtl ve svém diáři.

Čtenáři vzpomínek profesora Dušana Jeřábka Brněnská romance vědí, že mezi rodinami spisovatele Čestmíra Jeřábka a manželky Novákovými byly úzké přátelské vztahy, a proto nepřekvapuje, že vdova po Arne Novákovi Jiřina Nováková (1887-1977) už před lety předala Novákovu následovníku, literárnímu historikovi Dušanu Jeřábkovi, truhlici s doklady o svém životě. Vyslovila při tom přání, aby truhlice byla otevřena až po její smrti. V zamčené truhle byly i dopisy, jež kdysi psala svému snoubenci a manželovi, když byli od sebe na nějaký den či týden odloučeni. Psala většinou z letních pobytů v Proseči u Skutče a z návštěv u rodičů v Praze. Dcera Dušana Jeřábka dr. Olga Jeřábková, publicistka a redaktorka Českého rozhlasu, poříдила nyní z listů paní Jiřiny výbor *Mému muži, Arne Novákovi*. Vybrala 38 dopisů z let 1908-1928 (z některých vypustila méně podstatné odstavce). Poslední zařazený dopis svědčí o hlubokém žalu, jež oba manželé prožívali po nečekaném úmrtí svého jediného dítěte, nadaného gymnazisty Radovana, který v roce 1927 zemřel v třinácti letech. Odpovědi Arne Nováka ani Jiřiny dopisy z doby známosti s mladým

germanistou a bohemistou Novákem (svatba byla v červenci 1908) v knize nejsou. V pěkné úvodní stati Příběh završeného osudu si O. Jeřábková všimá jak manželství Jiřiny a Arne Novákových, tak i historie oné truhlice s výstižky a korespondencí. Výbor je doplněn obrazovou přílohou, čerpanou převážně ze soukromého archivu O. Jeřábkové.

O textologickou práci a přizpůsobení textu současnému pravopisu (snad jen psaní zdali mělo být opraveno na zdali, s. 25) se vzorně postarali Hana Kábová a Karol Bílek. Z jejich edičních poznámky se dovidáme, že v Literárním archivu Památníku národního písemnictví je ve fondu Arne Nováka uloženo dalších 823 kusů vzájemné korespondence, 598 Novákových a 225 jeho choti. Knižka *Mému muži* je pojata jako vydání čtenářské, nikoli vědecké edice, v níž by se čtenář musel z odborného komentáře např. dovědět, o jakém „Šmeralově letáku“ je v jednom z dopisů řeč a co to byla tzv. Švihova aféra čili švihoiáda. Část věcných informací lze však najít v kalendáriu životopisných dat a v trojím rejstříku (osob, míst a názvů novin, časopisů a knižnic).

Jiřina Nováková si nepochybně zaslouží, aby byla připomenuta jako samostatná osobnost a nemluvílo se o ní jen jako o manželce slavného vědce. Byla to bystrá žena s živým zájmem o literaturu, výtvarné umění i hudbu. O jejím literárním talentu, jež patně zdědila po svém otci Jaroslavu Haaszovi, překladateli italských a francouzských básníků, svědčí ve výboru zejména popisy přírody a poznámky o tom, co četla a jaké divadelní představení a jakou výstavu navštívila. Ve slohu citových pasáží těchto dopisů se kříží dvojí vliv – secesí ovlivněná literární klíše z doby před první válkou a moderní tendence psát o vzájemné lásce otevřeně, neskrývat své city za náznaky a fráze. Pozornost si zaslouží zejména dopisy z let války (v níž padl teprve dvacetiletý bratr Jiřiny Novákové) a prvních týdnů po osvobození. V dopisech z roku 1918 se objevují zmínky o nadějích na brzký konec rakousko-uherské monarchie a padne už i jméno T. G. Masaryka. Pod vlivem novinových článků a nerozumných kázání některých kněží se katolicí z Proseče a okolí začali bát, že jim po vzniku nového státu policisté seberou modlitební knížky, misijní kříže a růžence a zavládne jakási husitská diktatura. Nováková tyto

kněže kritizuje a volá po tom, aby někdo venkovaným objasnil, oč vlastně běží.

Závěrem poznámka na okraj: Po konzultaci s prof. Marií Krémovou editoři ponechávají ve skloňování křestního jména Arne všechny tři možnosti (*bez Arne, Amá i Arneho*). Je to odůvodněné a snad i správné, ovšem název brněnské ulice Arne Nováka by měl být sjednocen, aby psaní např. adres a záhlaví dopisů bylo jednotné.

J. RAMBOUSEK

* Mému muži, Arne Novákovi, Výběr z dopisů Jiřiny Novákové-Haaszové, ed. Olga Jeřábková, na edici spolupracovali Hana Kábová a Karol Bílek, Společnost pro odbornou literaturu Barrister & Principal a Masarykova univerzita, Brno 2008

D. Janák: Hodnoty a hodnocení v sociologii I. A. Bláhy*

Mladý sociolog (1979) PhDr. Dušan Janák, Ph.D., zvítězil v soutěži doktorandských prací studii *Hodnoty a hodnocení v sociologii Inocence Arnošta Bláhy. Studie z dějin klasické české sociologie*.

Ve své práci odpovídá na tři jím vytyčené otázky. První otázka: Co se sociologickými klasiky na prahu nového tisíciletí? Na ni odpovídá mj. širší diskusí o statusu klasických sociologických teorií a stanovením cílů výzkumu Bláhovy sociologie s vyústěním do otázky možnosti navázání na Bláhovu sociologii.

Druhá otázka: Jaká je role a význam prvo-republikového sociologa I. A. Bláhy pro konstituování oboru v českých zemích a v čem leží těžiště jeho koncepce? Na ni odpovídá nejprve vylíčením Bláho (1879-1960) života v kontextu doby a genezí Bláhovy sociologie (vlivy TGM, vliv francouzský, německý a vliv evolucionismu). Zajímavé je zde i Janákovo dvojí pojetí Bláho (zakladatelství – jak diskurzivního (nejvýznačnější sociologická témata, pojmy a koncepce), tak institucionálního (sociologický seminář na MU, Masarykova sociologická společnost, Sociologická revue,

výzkumy a výzkumné ústavy, Vysoká škola sociální).

Třetí otázka: Je kritika a hodnocení společenských jevů legitimní součástí vědecké aktivity, či jde v nejlepším případě o mimovědeckou aktivitu vědců? Odpovědí na tuto otázku tvoří nejrozsáhlejší část studie – Hodnoty a hodnocení v sociologii I. A. Bláhy, podle níž nazval studii celou. Ukazuje zde Bláhovu cestu od pozitivismu k filozofii života a hodnotící rozměr Bláhovu funkcionalistické sociologie

obsahující teleologické prvky, dále Bláhovu sociologii inteligence – Bláhův myšlenkový přechod od sociálních funkcí inteligence k úkolům sociologie. Končí problémem angažovanosti sociální vědy dnes. (Tou angažovaností se lišil Bláha a Bláhova sociologická škola od čistě jen objektivní sociologie pražské sociologické školy Královy.)

Janákovo seznámení s Bláhovými texty mu nejprve přišlo „jako vstup do idealizovaného světa Babičky Boženy Němcové. Teprve

Dan Graham: Dvojnásobně trojúhelníkový pavilon pro Hamburk, 1989

druhé a třetí čtení dokázalo vidět v Bláhově díle živě a netriviální myšlenky aktuální pro sociální vědu dnes⁴. Je autorovou zásluhou, že nám Bláhu představil právě takto.

Na závěr jen jednu poznámku: Na obálku knihy dal autor mladého Bláhu s cvikem a s dlouhými vlasy, kterými Bláha napodobil activaného Vrchlického. Napodobil ho ovšem i ve svých dvou básnických sbírkách. Prý na jeho zjev reagovala jedna stařenka dvojnásobně: „Ostříhejž vás Pánbůh!“

J. SEDLAK

- * Hodnoty a hodnocení v sociologii Inocence Arnošta Bláhy. Studie z dějin klasické české sociologie. Brno, MU Mezinárodní politologický ústav 2009, 228 s. Vyšlo v EDIS – Ediční řadě disertačních prací FSS MU, svazek 5.

Jaroslav Vaculík: České menšiny v Evropě a ve světě*

Brněnský historik Jaroslav Vaculík zúročil ve své nejnovější práci mnohaletá bádání v oblasti krajanské problematiky a nabízí čtenářské obci vrstevnaté syntetické dílo. Kniha *České menšiny v Evropě a ve světě*, vydaná nakladatelstvím Libri vytváří plastický obraz našich vystěhovalců i běženců od 16. do 20. století.

Vstupní bránu do abecedního řazení českých zahraničních minorit představují tři subkapitoly, jejichž názvy odhalují příčiny emigrace jako náboženské, sociálně ekonomické a politické. Autor čtenářsky přístupnou formou prezentuje na základě známých faktů celou řadu původních badatelských zjištění a interpretací, které zařazuje do širšího historického kontextu. Zvidavý čtenář si tak připomene nejprve dávné osudy české nekatolické šlechty a bohatého měšťanstva 16. a 17. věku, jež po neúspěšných protihabsburských akcích v několika etapách opustila své statky a odešla do zahraničí. Obdobné důvody náboženské perzekuce přiměly i následující vlny již nepřílevogované obyvatelstva, aby se v průběhu 18. století usadily v blízkosti rodných zemí – nejvíce ve Slezsku Pruskem získaném.

Podle Vaculíka pokrývá další etapa emigrací, charakterizovaná jako sociálně ekonomická, celé devatenácté století, aby postupně doznívala na sklonku 30. let století následujícího. Autor přehledně analyzuje chronologii, intenzitu, ale i proměny příčin vedoucích k vystěhovalectví. Dozvídáme se tak, pro mnohé leckdy překvapivé údaje o odchodu přibližně 1,2 milionu osob (1 milion představovaly český hovořící osoby) do 1. světové války nejen do sousedního Rakouska nebo vzdálených USA, ale i na Balkán a ukrajinskou Volyň.

Politické a válečné události 20. století se posléze postaraly o emigraci, jejíž podoba viděná optikou autora v našich podmínkách zdaleka nedosahuje rozměrů běžných pro blízké národy, jako jsou Poláci či Rusové. Větší vlnu vystěhovalectví tohoto typu evokoval nejprve Mnichov 1938 a posléze rozvinula okupace. Logickým pokračováním se stal únorový komunistický převrat, který „vygumoval“ ve sčítacích arších obyvatelstva jen do roku 1953 až 44 000 osob. Nejmasovější politickou emigraci si však uchováváme v živé paměti. Její statistická podoba nám perem autora sděluje, že po sovětské invazi v srpnu 1968 odešlo do západní Evropy a Severní Ameriky takřka 130 tisíc osob.

Abecední řazení českých komunit v zahraničí představuje těžiště publikace. Celkem 48 hesel dává možnost barvitěho nahlédnutí nejen do života našich krajanů v tak tradičních zemích, jako jsou již zmiňované USA, Rakousko nebo Ukrajina, ale i exotická Venezuela či Uruguay. Vysoce je třeba ocenit autorovu důslednost dovádění jednotlivých portrétů k aktuální současnosti. Další pochvala nutně směřuje k nepochybně unikátní obrazové příloze zasazené přímo v textu. Její účinek sice spočívá přednostně v evokaci atmosféry dob dávnou minulých, ale zachycení celé řady krajových zvláštěností v sobě ukrývá neméně cenný informační potenciál. Rejstříky a výběrová bibliografie uzavírají text v logický celek a vytvářejí užitečnou publikaci, jež vhodně vyplňuje dosavadní tematickou mezeru tuzemského knižního trhu.

K. ŠTĚPÁNEK

- * Praha, Libri 2009, 319 s.

Redakci Universitas došlo

- Abstracts and Application Manual.** Masaryk University Brno, 2009
- Book of Abstracts and Contributed Papers.** Structure and Function of Antarctic Terrestrial Ecosystems. Masarykova univerzita Brno, 2009
- Vladimír Čermák. **Člověk-filozof-soudce.** Jiří Baroš (ed.). Masarykova univerzita Brno, 2009
- Dvacet let svobody aneb demokracie není samozřejmost.** Výběr soutěžních esejů. Masarykova univerzita Brno, 2009
- Early European Languages in the Eyes of Modern Linguistics.** Edited by Kateřina Loudová, Marie Žáková. Masaryk University Brno, 2009
- Marcela Janíková a kol. **Základy školní pedagogiky,** Masarykova univerzita Brno, 2009
- Krása – krajina – příroda II.** K. Stibral, B. Binka, O. Dadejčík (eds.). Masarykova univerzita Brno, 2009
- Alena Křížová a kolektiv, **Ornament – oděv – šperk.** Archaické projevy materiální kultury. Masarykova univerzita Brno, 2009
- Orbis Atrium.** K jubileu Lubomíra Slavička. Jiří Kroupa, Michaela Šeferisová Loudová, Lubomír Konečný (eds.). Masarykova univerzita Brno, 2009
- Psychologické dny 2008. Já my a oni.** Sborník abstrakt z konference. Masarykova univerzita Brno, 2009
- Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity.** *Studia archaeologica Brunensia*, řada archeologická. M 12-13. Masarykova univerzita Brno, 2009
- Setkání učitelů matematiky II. Matematika a hry.** Irena Budínová (ed.). Masarykova univerzita Brno, 2009
- Radoslav Večerka, **Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu.** Euroslavica Praha, 2009
- Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice.** Editori Petr Dresler a Zdeněk Měřinský. Sborník příspěvků. Masarykova univerzita Brno, 2009
- Antonín Bartoněk, **Dialekty klasické řečtiny,** Masarykova univerzita Brno, 2009
- Dramatická výchova pro děti se speciálními potřebami v kontextu RVP ZV.** Marie Pavlovská, Lenka Remisová (Eds.). Sborník anotací příspěvků. Masarykova univerzita Brno, 2009
- Finanční a ekologické aspekty krizových situací.** *Sborník příspěvků z odborného semináře.* Masarykova univerzita Brno, 2009
- Geologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku.** Masarykova univerzita Brno, 2009
- Světlana Hanušová et al. **Research in English Language Teacher Education.** Masaryk univerzity Brno, 2009
- Kniha abstrakt. XVI. Frejkovy dny s mezinárodní účastí.** Masarykova univerzita Brno, 2008
- Konkurenceschopnost a konkurence v železniční dopravě.** Ed.: Martin Kvizda, Zdeněk Tomeš. Masarykova univerzita Brno, 2009
- Nadaní žáci – výzva pro učitele.** Oldřich Šimoník, Jana Škrabánková, Jan Štáva (Eds.)
- Sborník anotací referátů z mezinárodního semináře.** Masarykova univerzita Brno, 2009
- Program Zdraví 21 a výchova ke zdraví 2009.** Ed.: Petr Kachlík, Vladislav Mužík. Sborník z konference. Masarykova univerzita Brno, 2009
- Sport a kvalita života 2009.** Kolektiv autorů. Masarykova univerzita Brno, 2009
- VI. Studentská konference s biologickou, ekologickou a geologickou tematikou.** Masarykova univerzita Brno, 2009
- Vybrané problémy oborové didaktiky dějepisu 2** (v disertačních pracích studentů doktorských studijních programů). Masarykova univerzita Brno, 2009

Kapitola dosti nejistá:

GODOT NENÍ NEZBYTNÝ

Vakuum známe z fyziky jako stav, kdy určitý prostor neobsahuje žádné bytí i jen části částíček hmoty, obzvláště pak plynné. Ve středoškolské výuce se používá k označování obsahu studentských mozkoven při zkoušení, jinak po nejvíce k navození představy o mezihvězdných prostorách vesmíru. V pozemské praxi se vakuum demonstruje na přístroji zvaném vývěva, jehož klasická definice ze Žákovy pohádky o Posledovi zní: „*Vývěva je, když se tam dá myš, tak chci pne.*“ Nesporně osvěžující žertovně podání, i mně se líbilo. Až do chvíle, kdy jsem si mimoděk začal připadat jako ta myš.

Ocitl jsem se totiž ve vakuu. Zatímco můj odchod z vojska do civilu proběhl hladce, nebylo kam hlásit příchod: příslušná místa v pražském ředitelství Rozhlasu brněnský požadavek na další redaktorské místo nepřijala. Mohl jsem samozřejmě dál s literární redakcí externě pracovat, ale dostal jsem se do pozoruhodné situace: ve státě, kde zaměstnání každého práceschopného jedince bylo povinné, jsem tu najednou stál jako možná jediný nezaměstnaný. To tehdy dost dobře nebylo přijatelné, podobné existence byly v nebezpečí, že je kdykoliv může státní moc dát sebrat pro příživnictví. Vlastně mě živila žena, tehdy kreslička v Hutním projektu. Ta to ovšem brala na lehkou váhu a ubezpečovala mě, že aspoň neztloustneme. Po jediném chabém pokusu najít místo jako chemik (nebyl jsem přijat ani na zkoušku, někdo z vedení mě znal podle jména a došel k názoru, že „chemik, který dělá srandu do rádia, není dost seriózní pro práci v laboratoři“) jsem trochu ztratil pevnost v kramflekách. Rozřešil to Tom Pantůček. Byl jsem od roku 1952 veden a zastupován Ochranným svazem autorským jako textař, a tak jsme navštívili kancelář Svazu skladatelů, kde mi tehdejší tajemník Gustav Křivinka stvrdil do občanského průkazu, že jsem *hudební spisovatel*.

Toto pozoruhodné spojení dvou svrchovaných uměleckých oblastí platí dodnes a textaře vědomě vyděluje z literatury: při čtení i poslechu mnoha a mnoha jejich produktů bývá velmi zřejmé, proč se tak stalo. Věru často to nebyvají perly ani co do jazyka, ani obsahově, o poezii nemluvě. Je samozřejmě krásné, je-li text vnitřně i bez muziky jako poezie, ale u zpívaného textu je vždy rozhodující právě jeho zpívatelnost, kvůli níž se většinou leccos promíne. O těchto věcech jsem měl kdysi dosti živý spor s Oldřichem Mikuláškem, který jednoznačně zastával názor, že každá **dobrá** báseň je automaticky písni. Stanovisko správné spíše v době, kdy se po češtině chtělo, aby se poddala zákonům hudby, což vedlo k mnoha svízelům, nejen v operě, ale i v písňové oblasti, ba i v operetě: tak vznikala *laskááá, sööörce*, a už jestřab divý atd., in infinitum. (Příklad nejstrašnější: *Smöööört...*) Dnešní čeština se nespokojí je-

nom se správně položeným přízvukem, chce mít i délky a slabiky krátké na správných místech, nehledě na požadavek současnosti a úrovně jazyka. Dnes už se víceméně *nezří, neplane zoře*, nepěje se: *Ha, totě on, jenž mým osudem býti mjééé!* – Vyšlo najevo, že jazyk není v tomto směru mírou věcí, leč právě naopak: slouží jim a jeho přiměřeností je dána věrohodnost jeho i celku. Tato zásada se prosazovala tím častěji, čím více let mělo ono nové dvacáté století. Snad nechybím, když prozradím, že za dobrého, češtinu cítícího písničkáře pokládám už Karla Hašlera, jehož texty jsou zpívatelné dodnes. Roky mezi oběma válkami byly plodné právě i v tomto směru. Pěkrásné texty psal Vítězslav Nezval a sám si k nim někdy skládal hudbu, výrazný a všestranný byl Emil František Burian, samozřejmě autoři Osvobozeného divadla V+W (i např. A. Hofmeister – *Zpívající Benátky*) – všechny vyjmenovat nedovedu, samozřejmě jich bylo mnohem víc.

Co je nezbytné pro vznik dobrého zpívaného textu, to jsem tehdy víceméně spíš tušil, než abych mohl v debatě s živým básníkem zvítězit; ale psal jsem texty srdnatě dál. Finančně to ovšem nebylo nic viditelného; ani za nahrávku písničky toho tehdy mnoho nebylo, nejvýše tak na vyrovnání ztrát, vznikajících zákonitě při pobytech v tvůrčích prostorách kavárny Alfa (dnes je tam Reifeisen Bank a není vyloučeno získat tam úvěr – tehdy by se to bývalo vpravdě hodilo).

Konstatoval jsem, že vzdušný zámek jménem Rozhlas je jako všechny ostatní: na podívání fajn, ale nedá se v něm bydlet. Bylo to víceméně čekání na Godota, jenže to jsem ještě nevěděl, protože dotyčná hra měla teprve přijít. Ale čekat jen tak, to snad šlo v dobách, kdy čekatel byl v oblasti úřednických kariér zcela běžný a reálný pojem. Doznávám, že jsem v sobě pro tento druh existence nenašel vlohu a situace mě mírně krušila. Proto jsem nakonec s povděkem přijal nabídku, abych zpíval v pokusném kabaretíku v kině Jalta dvakrát týdně za pevný honorář 120,- Kčs. Měl jsem tam dvě písničky a jeden převlek, jen výjimečně záskok. Ocitl jsem se mezi herci z Divadla na Výstavišti, některými i bez angažmá, účinkoval tam také smutný muž Jarda Válek a už tehdy velmi výrazný Lubomír Kostelka, zpívala Eva Martinová. Spoluvtůrcem pořadu byl mimo jiné Lubomír Černík a hudbu vedl jakožto živý klavírista na scéně Ladislav Štácl. Nestál jsem před publikem tváří v tvář poprvé, ale do té doby jsem mival vždycky v ruce texty, což dává jakýsi pocit jistoty (dost iluzorní, stejně to v té rychlosti nejde najít). A tak jsem si doma napsal text na malou cedulku, kterou jsem přilepil na keramickou láhev v podobě knihy.

(Pít jsem tam nedával, co kdyby mi to upadlo a dalo vznik prknům, která znamenají rum...) „Kniha“ doplnila vhodně můj vzhled učence, ale zejména mi dala potřebný klid: nikdy jsem do ní nepotřeboval nahlédnout.

Tento osvědčený psychologický trik je neselhávající berličkou jen u těch, jejichž paměť ještě za něco stojí; jinak je to sázka do nebezpečné loterie. (Traduje se příhoda jednoho velkého mima, který v jisté hře čítal z pergamenu nějaké důležité zvěstování. Text měl přímo na onom stočeném papíře, který mu

Hermann Nitsch, Scéna z akce **Orgien-Mysterien-Theater**, 1975

byl přinášen; jen rozbalil a četl. Dobráci kolegové, zvědaví, jak to dopadne, jednou mu po onom sloužícím poslali papír sice stočený, ale prázdný. Herec dramaticky rozbalil „pergamen“, ale neznaje z textu ani slovo, – přestože už to byla X-tá repríza, podal papír onomu kurýrovi a zavelel: Čti !)

Potkalo mě v onom kabaretu Jalta leccos, ale jedno jsem opravdu nečekal: vyzvání, abych se dostavil k výslechu do bohunické věznice dne toho a toho atd. Nevím, čí zásluhou byla provedena revize hospodaření v dotyčném biografu. Vedoucí byl zatčen jako zodpovědný pracovník, kterého hodlali soudit pro zpronevěru. Otázka na mě mířená zněla: „Jaký jste dostával za vystoupení honorář?“ Přiznal jsem svých sto dvacet korun a byl vzápětí poučen: „Vidíte, a neměl jste na ně nárok. Správce R. F. vám všem přidával na peněžích, on se tím teď neoprávněně hájí, ale zřejmě v tom nelže. Vy jste měl dostávat jenom sto korun, protože nemáte zkoušky.“

To byla pravda, neměl jsem zkoušku před komisí Hudební a artistické ústředny, takže jsem nemohl být hoděn dvaceti korun navíc. Ještě že rádiu to vůbec nevadilo – tam hleděli jenom na to, aby se věc podařila. (Majitel absolutního sluchu, hudební režisér Vítek Bill, druhy člen orchestru Jaroslava Ježka, kdykoliv spatřil, že přicházíme do jeho frekvence, neopomněl se informovat: „Tak jaké rozkoše jste nám na dnešek připravili?“ – K jeho cti podotýkám, že vydržel opravdu hodně a nikdy nás nezaBill.)

Abych nedlužil happy end: Správce R. F. odsoudili k trestu mírnému, nešlo věru o závratné sumy; dnes by to asi byl sotva přestupek. Vrátil se dost brzy, nový a lepší, jak sám pravil. Pokud jde o mou nekvalifikovanost, tu zkoušku jsem nikdy neudělal; zato jsem se jednou ocitl v oné kvalifikační komisi spolu s Ladislavem Kozderkou. Ale to už jsem byl zaměstnán v brněnském Rozhlasu, takže to už je jiná kapitola.

Stuart Brisley, A pro dnešek – nic, 1972